Advies weidevogelvisie Provincie Utrecht 2011-2021

Stand van zaken weidevogelstand, trends en beleid

J. van der Winden
A. Guldemond
A. van Bergeijk
J.C. Hartman

clm

Bureau Waardenburg bv
Adviseurs voor ecologie & milieu

Advies weidevogelvisie Provincie Utrecht 2011-2021

Stand van zaken weidevogelstand, trends en beleid

J. van der Winden[1]
A. Guldemond[2]
A. van Bergeijk[1]
J.C. Hartman[1]

1. Bureau Waardenburg
2. CLM

Bureau Waardenburg bv
Adviseurs voor ecologie & milieu

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49
info@buwa.nl www.buwa.nl

clm

Postbus 62 4100 AB Culemborg
Telefoon 0345 470700 Fax 0345 470799
info@clm.nl www.clm.nl

opdrachtgever: Provincie Utrecht

25 oktober 2011
rapport nr. 10-240

Status uitgave:	eindrapport
Rapport nr.:	10-240
Datum uitgave:	25 oktober 2011
Titel:	Advies weidevogelvisie Provincie Utrecht 2011-2021
Subtitel:	Stand van zaken weidevogelstand, trends en beleid
Samenstellers:	Drs. J. van der Winden (Bureau Waardenburg) Drs. A. Guldemond (CLM) Drs. A. van Bergeijk Drs. J.C. Hartman (Bureau Waardenburg)
Foto verantwoording:	Gele kwikstaart pagina 4: David Pattyn / Foto Natura Kemphanen pagina 70: Winfried Wisniewski / Foto Natura Foto's omslag: Landschap: Martijn Veen Tureluurs: Jan Sleurink / Foto Natura Watersnip: Erik van Velden / Foto Natura Grutto: Martin Bonte
Aantal pagina's inclusief bijlagen:	83
Project nr.:	10-507
Projectleider:	Drs. J. van der Winden
Naam en adres opdrachtgever:	Provincie Utrecht Pythagoraslaan 101, 3584 BB Utrecht Postbus 80300, 3508 TH Utrecht
Referentie opdrachtgever:	contractnr. 2374, d.d. 11 november 2010
Akkoord voor uitgave:	Teamleider Bureau Waardenburg bv Drs. J. van der Winden
Paraaf:	

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv; opdrachtgever vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Provincie Utrecht
Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf-gaande schrif-telijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001:2008.

Bureau Waardenburg bv
Adviseurs voor ecologie & milieu

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49
info@buwa.nl www.buwa.nl

clm

Voorwoord

De provincie Utrecht is één van de zes belangrijkste provincies in Nederland voor weidevogels en ambieert dat te blijven. Om toekomstig beheer en beleid aangaande weidevogels vorm te geven, heeft de provincie Utrecht ervoor gekozen om een weidevogelvisie op te stellen. Deze visie zal gebaseerd worden op huidige kennis aangaande de weidevogelstand, trends en verspreiding van weidevogels binnen de provincie. Ook zal rekening gehouden worden met de effectiviteit van het huidige beleid en beheer en de eventuele wensen van de betrokken partijen. Bij het opstellen van de visie moet rekening gehouden worden met een toekomstige afname van het budget en de daaraan verbonden beperktere inzet van financiële middelen.

Ten behoeve van de voornoemde visie heeft de provincie Utrecht, Bureau Waarden–burg gevraagd om de hiervoor genoemde huidige kennis van aantallen, trends en beleid aangaande weidevogels te bundelen en op basis van deze kennis advies uit te brengen aangaande het toekomstig beleid en beheer met betrekking tot weidevogels in de provincie Utrecht. Voorliggende rapportage is hiervan het resultaat.

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben voor Bureau Waardenburg de volgende personen meegewerkt:

Jan van der Winden	Projectleiding, rapportage
Peter van Horssen	Gis-ondersteuning
Mark Collier	Dataverwerking
Jonne Hartman	Dataverwerking en rapportage

Vanuit CLM heeft Adriaan Guldemond bijgedragen aan de totstandkoming van dit rapport. Angela van Bergeijk was verantwoordelijk voor het projectmanagement.

Namens de provincie Utrecht is de opdracht begeleid door Jandirk Kievit, waarvoor dank. Vanuit de provincie is aanvullende ondersteuning verleend door afdeling groen (Marcel Gutter, Frank Bos, Jeanet Bok, Ron Beenen, Herbert Kuyvenhoven, Mark Hoevenaars, Berry van Arkel en Pauline van der Gun).
De volgende organisaties worden bedankt voor het aanleveren van gegevens die bijgedragen hebben aan de totstandkoming van voorliggende rapportage: Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en alle afzonderlijke Agrarische Natuur–verenigingen binnen de provincie Utrecht.

Inhoud

Voorwoord 3

1 Inleiding 7

1.1 Aanleiding 7

1.2 Uitgangspunten 8

1.3 Wat beschrijft dit advies 8

1.4 Afbakening soorten en habitats 8

1.5 Methode en werkwijze 10

2 Weidevogels in Utrecht: aantallen en trends 15

2.1 Trends in Nederland 15

2.1.1 Historische trends 15

2.1.2 Recente trends 16

2.1.3 Oorzaken voor achteruitgang 16

2.2 Weidevogels in Utrecht 18

2.2.1 Het leefgebied van weidevogels in Utrecht 19

2.2.2 Huidige aantallen en verspreiding 22

2.2.3 Historische trends 26

2.2.4 Recente ontwikkelingen in Utrecht 29

3 Huidig beleid en beheer en betrokken partijen / actoren 41

3.1 Provinciaal beleid 41

3.2 Overig beleid in relatie tot weidevogels 44

3.2.1 Ecologische hoofdstructuur en Natura 2000 44

3.2.2 Nationale landschappen 44

3.2.3 Waterbeleid 45

3.2.4 Leefgebiedenbenadering / Provinciale Uitwerking 45

3.2.5 Wetgeving 45

3.2.6 Landbouwbeleid 47

3.2.7 Beleid provincie Zuid-Holland, Noord-Holland, Friesland 48

3.2.8 Internationale verdragen 51

3.3 Actoren 52

3.3.1 Beleid in agrarische gebieden/ANV's 52

3.3.2 Terreinbeheerders 54

3.3.3 Natuurbeschermingsorganisaties en vrijwilligers 55

3.3.4 Budgetten en middelen 56

4 Advies toekomstig beleid en beheer 59
4.1 Doelstelling: duurzaam behoud weidevogels in Utrecht 59
4.2 Duurzame populaties in Utrecht 59
4.3 Weidevogelkerngebieden 64
4.3.1 Differentiatie in beleid en beheer 64
4.3.2 Waar kunnen weidevogelkerngebieden liggen in Utrecht? 67
5 Literatuur 71
Bijlage 1 Gebruikte termen en afkortingen 75
Bijlage 2 Geïnterviewde organisaties 77
Bijlage 3 Opengestelde beheerpakketten 79
Bijlage 4 Activiteiten van Nederland ter bescherming van de grutto 81
Bijlage 5 Technische achtergrond bij tabel 4.1 83

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De provincie Utrecht herbergt een aantal (landelijk) belangrijke weidevogelgebieden. Ondanks nadrukkelijke aandacht en geld voor beheer is gebleken dat de weidevogelstand de afgelopen 30 jaar landelijk achteruit is gegaan. Utrecht vormt hierop geen uitzondering. Zo blijkt dat het aantal grutto's sinds 1990 is gehalveerd, terwijl de scholekster en de veldleeuwerik zelfs met meer dan tweederde in aantal zijn afgenomen (SOVON Vogelbalans 2008). Het beheer, in de afgelopen periode voornamelijk gericht op nestbescherming, is onvoldoende gebleken. Wel blijkt uit thans beschikbare monitoring-informatie, dat bepaalde gebieden er veel beter voor staan dan andere (hoofdstuk 2). Voor effectieve bescherming kan een gebiedsgerichte benadering een goede werkwijze zijn (Natuurbeheerplan Utrecht 2011, p. 23-24). Daarbij heeft Utrecht net als andere provincies te maken met een eventuele afname van budgetten, die een beperkter financiële inzet zouden afdwingen. Utrecht wil deze inzet zo veel mogelijk laten overeenstemmen met een doordachte visie op keuzes en consequenties.

De provincie Utrecht heeft om deze redenen, en vanwege de grote maatschappelijke betrokkenheid met het weidevogelbeleid, besloten om een visie voor de toekomst van dit beleid te ontwikkelen. De provincie wil met deze visie een antwoord presenteren op de vragen 1) welke toekomst weidevogels hebben in de provincie, beschikbare financiële middelen nadrukkelijk in aanmerking genomen, 2) wat de provinciale doelstelling is inzake behoud en beheer op korte en (middel)lange termijn en 3) hoe deze ambitie zich verhoudt tot de taken en verantwoordelijkheden in relatie tot betrokken (maatschappelijke) organisaties en geldstromen. Uitgangspunt daarbij is behoud van een duurzame weidevogelpopulatie.

Ten behoeve van de 'Weidevogelvisie Provincie Utrecht' is voorliggend achtergrondrapport opgesteld. Dit rapport vormt de wetenschappelijke basis voor de uiteindelijke visie en bevat ecologisch advies ten aanzien van de keuzen betreffende het toekomstige weidevogelbeleid. In dit rapport komen achtereenvolgens de huidige stand van zaken aan bod inzake weidevogelbeleid, de huidige verdeling van taken en verantwoordelijkheden en de resultaten daarvan vertaald in concrete cijfers en kaarten. Ook is geïnventariseerd bij betrokken partijen welke aanpassingen van de huidige stand van zaken volgens hen tot een betere bescherming kunnen leiden, en hoe partijen daarin een geschikte verdeling van taken en verantwoordelijkheden zien. Hoofdstuk 4 van deze rapportage bevat het advies ten aanzien van de keuzen en doelstellingen met betrekking tot het toekomstig weidevogelbeleid van de provincie Utrecht.

1.2 Uitgangspunten

Ter ondersteuning van de weidevogelvisie die de provincie Utrecht op zal stellen, zijn de huidige landelijke en provinciale weidevogelstand en trends uiteengezet en is een overzicht gemaakt van het huidige beleid en beheer en alle daarbij betrokken partijen. Op basis van de huidige kennis van de biotoopeisen van weidevogels, de weidevogelstand en de oorzaken van achteruitgang is een advies opgesteld voor beleid en beheer met als doel het duurzaam behoud van de weidevogelpopulatie in de provincie Utrecht. In voorliggend advies is rekening gehouden met het feit dat de provincie mogelijk te maken krijgt met een afname van de budgetten die een beperkter financiële inzet zouden afdwingen. In dit kader is in dit rapport niet alleen weergegeven hoe de huidige weidevogelstand behouden kan worden, maar is ook in het advies opgenomen hoe met minimaal beschikbare middelen het duurzaam behoud van de weidevogelpopulatie nog gewaarborgd is. Hiertoe is per soort de omvang van een duurzame populatie en de daarmee samenhangende duurzame populatiedoelstelling gedefinieerd op basis van het benodigde aantal kernpopulaties en de huidige aantallen broedparen (hoofdstuk 4).

1.3 Wat beschrijft dit advies

In dit document komen achtereenvolgens aan de orde:

- Weidevogels in de provincie Utrecht: aantallen en trends (hoofdstuk 2);
- Huidig beleid, taken en rollen van betrokken partijen (hoofdstuk 3);
- Advies voor toekomstig beleid en beheer (hoofdstuk 4);

De provincie Utrecht heeft aangegeven dat dit advies zich dient te beperken tot weidevogels zoals gedefinieerd in paragraaf 1.4. Akkervogels vallen niet binnen deze definitie. Beleid hiervoor is beschreven in hoofdstuk 3 waar overig natuurbeleid aan de orde is. Dit geldt ook voor het beleid ten aanzien van Natura 2000 en de Ecologische Hoofdstructuur.

1.4 Afbakening soorten en habitats

Voorliggend advies richt zich op broedvogels, die het kernpunt van hun leef- en broedgebied hebben in het landschapstype “vochtige slotenrijke (veen)graslanden”. In het Natuurbeheerplan Utrecht zijn 11 soorten weidevogels (kritische weidevogels genoemd) geselecteerd en opgenomen, conform het advies van de Weidevogelkring (Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2011, vastgesteld door GS in september 2010). Ook voor dit rapport zijn deze soorten geselecteerd en aangeduid als “prioritaire weidevogels”.

- Grutto
- Tureluur
- Scholekster
- Slobeend
- Zomertaling

- Watersnip
- Kemphaan
- Gele kwikstaart
- Veldleeuwerik
- Kuifeend
- Wintertaling

Alle weidevogels

Kievit, graspieper en krakeend zijn door de provincie Utrecht, conform de aanbevelingen van het Weidevogelverbond, niet als prioritaire weidevogel geselecteerd. Wanneer in deze rapportage wordt gesproken van “alle weidevogels” worden daarmee de prioritaire weidevogelsoorten samen met kievit, graspieper en krakeend bedoeld. Kieviten hebben een veel ruimer verspreidingsgebied en broeden ook veelvuldig op (maïs)akkers. Krakeenden broeden voornamelijk in open zoetwatergebieden met een ruige, soortenrijke oevervegetatie. Graspiepers broeden in Utrecht in belangrijke mate in de graslandreservaten in de uiterwaarden. Omdat deze drie soorten naast bovenbeschreven habitattypen ook regelmatig gebruik maken van “vochtige graslanden” in agrarisch gebied, is besloten om ze in deze rapportage niet volledig weg te laten.

Toelichting keuzes

De definitie van het begrip weidevogels is sterk aan verandering onderhevig (Dekker 2009) en de overlap met het habitattype moeras of bijvoorbeeld droge heidevelden is groot. Alle soorten komen buiten de typische graslanden ook voor in andere habitattypen. Zo broeden slobeend en kuifeend ook in moerassen en diverse soorten steltlopers (kievit, grutto en watersnip) broeden ook in zeggenmoerassen of plasdras moerassen (kunstmatige vloedvlaktes). Ook zijn er soorten die broeden en foerageren in grasland en in de regel niet bij de groep weidevogels gerekend worden (zoals grauwe gans en kwartelkoning). Dit betekent dat een heldere afbakening van de soortgroep weidevogels objectief niet mogelijk is.

Enkele eendensoorten maken wel onderdeel uit van de geselecteerde weidevogel-soorten ondanks het feit dat ze ook in belangrijke mate in moerassen voorkomen en de laatste jaren ook flink profiteren van de aanleg van nieuwe moerassen in de provincie. Omdat een belangrijk deel van de populatie ook voorkomt in vochtige slotenrijke graslanden zijn ze in de doellijst opgenomen.

Soorten die overwegend in akkergebieden broeden (o.a. roodborsttapuit, patrijs en kwartel) komen in deze rapportage niet aan bod. Andere soorten die in graslanden broeden en leven zoals knobbelzwaan, grauwe gans, Canadese gans, nijlgans, waterhoen, meerkoet en witte kwikstaart zijn geen onderdeel van voorliggend advies. Deze soorten komen in belangrijke mate voor in andere leefgebieden (o.a. ganzen in moerassen) en zijn daarmee overwegend onderdeel van ander natuurbeleid. Voor de uitgesloten soorten is beleid in graslandgebieden minder doorslaggevend voor het toekomstig duurzaam voortbestaan van populaties in Utrecht.

Uiteraard is het beleid niet soortspecifiek en richt het zich op de levensgemeenschap van graslandsoorten in algemene zin zodat ook andere soorten die niet op de prioritaire lijst staan meeliften met het beleid.

1.5 Methode en werkwijze

Beschikbare informatie

De provincie Utrecht voert geen structurele karteringen uit van broedende weidevogels. De informatie over deze soortgroep in de provincie wordt daarentegen wel verzameld in het kader van diverse programma's. De provincie Utrecht heeft voor de visie bestanden ter beschikking gesteld van de volgende weidevogelkarteringen:

- tellingen van broedende weidevogels op terreinen van agrariërs die meedoen aan het agrarisch natuurbeheer (SAN-tellingen) in 2002, 2006 en 2009 (Bron: NPW/VeBo en SOVON);
- extra weidevogeltellingen en specifieke gruttotellingen in een aantal geselecteerde gebieden in 2002 en 2010 op initiatief van de provincie Utrecht;
- tellingen van broedvogels, waaronder weidevogels in gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer uit meerdere jaren (deels alleen analoog beschikbaar; bron: Jonkers 2009, Heemskerk i.o.v. Staatsbosbeheer 2009 en Kuiper 2009).
- tellingen van broedende weidevogels in twee witte (niet beheerde) gebieden in 2009 (bron: Kuiper 2009).

DISCLAIMER: De gegevens uit de SAN-telling 2006 zijn niet opgenomen in de overzichten, vergelijkingen en analyses zoals gepresenteerd in hoofdstuk 2.

Data-analyse

De beschikbare monitoringsgegevens hebben betrekking op territoriumkarteringen. De gegevens stammen uit meerdere jaren en het geïnventariseerde gebied verschilde fors tussen jaren onderling in omvang en ligging. Er is voor de provincie Utrecht geen dekkend overzicht van het voorkomen van weidevogels. De beschikbare inventarisaties betreffen grote delen van het westen (De Utrechtse Venen), de Lopikerwaard, delen van de uiterwaarden, Kromme Rijn en Eemland (kaart 1.1 & 1.2). Bij agrarische natuurverenigingen zijn de broedvogels (alle weidevogels) uitsluitend geteld op percelen van deelnemers aan het subsidiestelsel agrarisch natuurbeheer (SAN). Van de grutto zijn door de extra tellingen op initiatief van de provincie Utrecht, van een groter gebied gegevens beschikbaar dan van de andere soorten (kaart 1.3 & 1.4). Bij de tellingen door de provincie zijn in de regel polders als geheel geteld zodat er ook informatie beschikbaar komt van terreinen waar geen beheersovereenkomsten werden afgesloten.

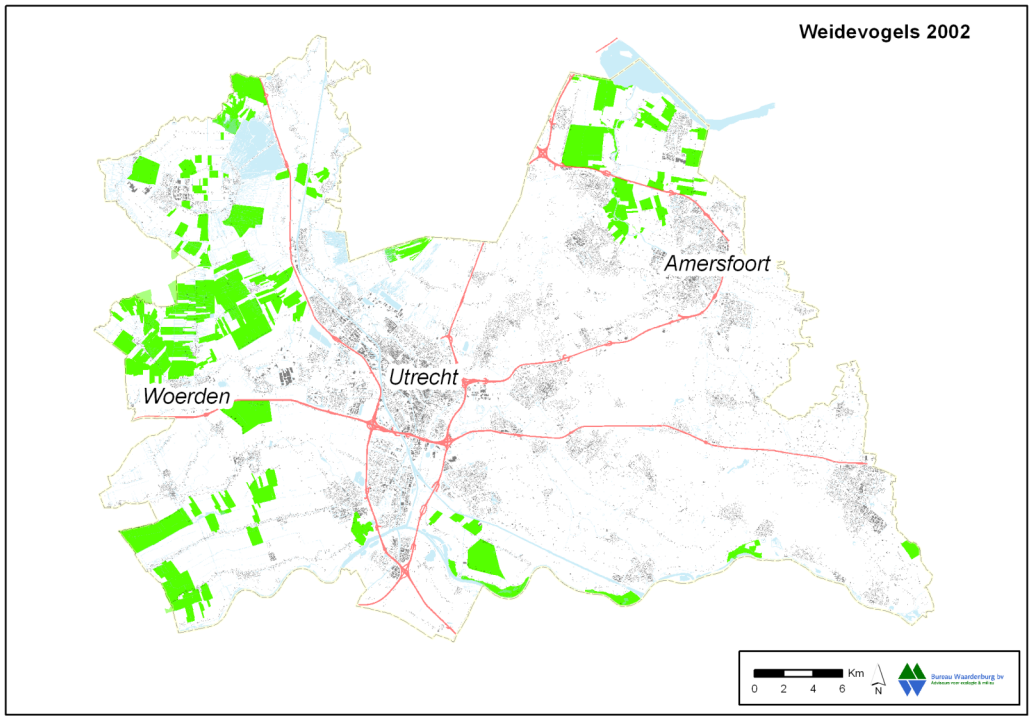

Kaart 1.1 De gebieden binnen de provincie Utrecht waar in 2002 monitoring van alle weidevogelsoorten heeft plaatsgevonden

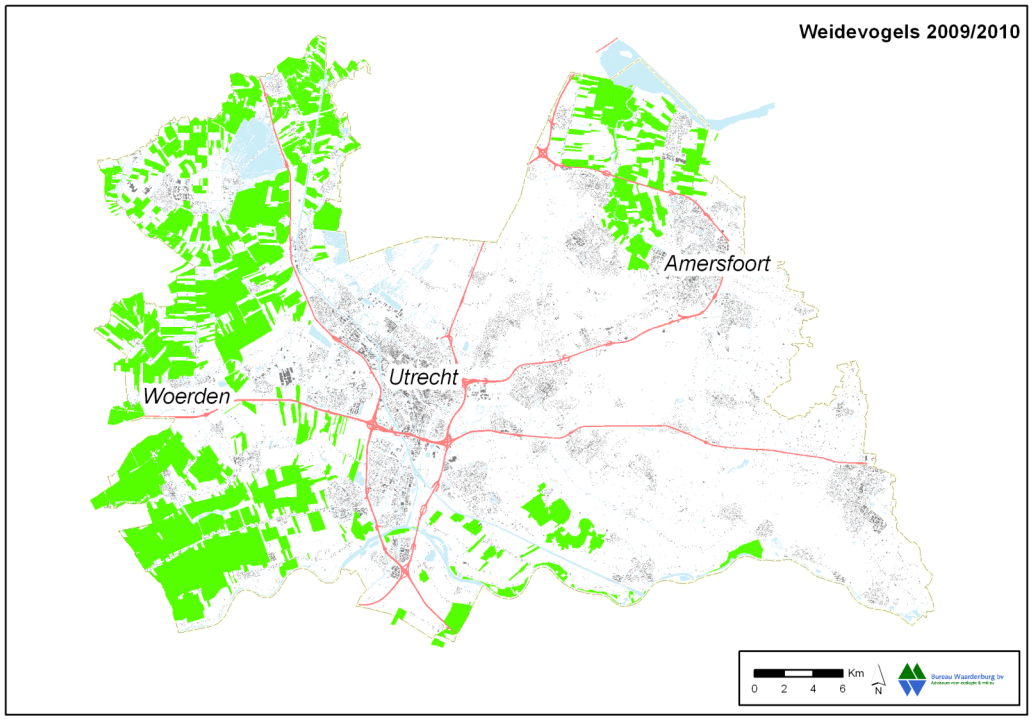

Kaart 1.2 De gebieden binnen de provincie Utrecht waar in 2009/2010 monitoring van alle weidevogelsoorten heeft plaatsgevonden.

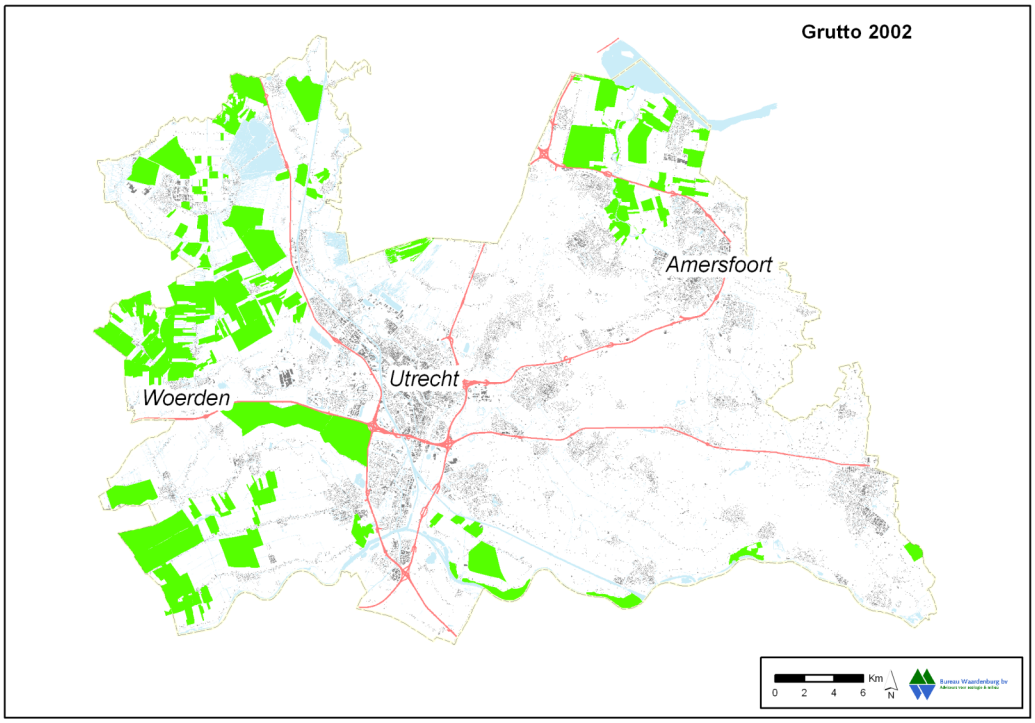

Kaart 1.3 De gebieden binnen de provincie Utrecht waar in 2002 monitoring van gruttoterritoria heeft plaatsgevonden

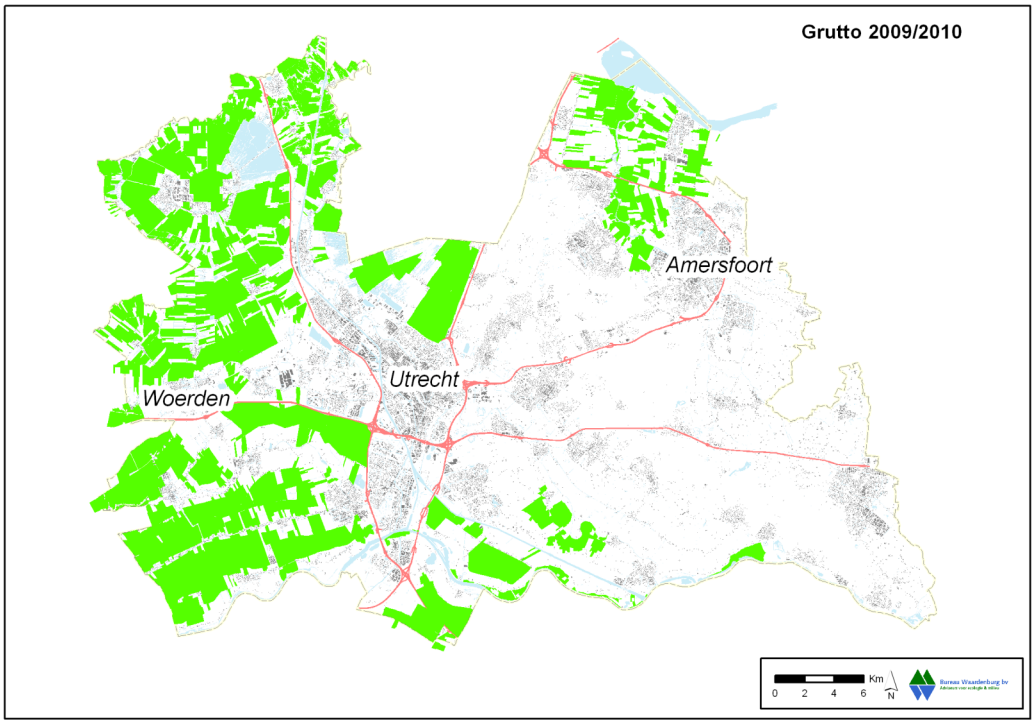

Kaart 1.4 De gebieden binnen de provincie Utrecht waar in 2009/2010 monitoring van gruttoterritoria heeft plaatsgevonden

Huidig beeld 2009-2010: Op basis van de meest recente telgegevens (2009/2010) is de verspreiding van weidevogels binnen de provincie Utrecht in kaart gebracht (zie hoofdstuk 2) en zijn actuele aantallen weidevogelterritoria binnen de provincie berekend. Van de terreinen van agrariërs die meedoen aan agrarisch natuurbeheer en van gebieden van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten zijn gegevens uit 2009 gebruikt, aangevuld met telgegevens van de provincie Utrecht uit 2010.

DISCLAIMER: Het oppervlak van voor weidevogels geschikt habitat binnen de provincie Utrecht is niet volledig geteld, waardoor de in hoofdstuk 2 gepresenteerde aantallen een onderschatting zijn van het werkelijke aantal weidevogelterritoria. Naar mening van agrarische natuurverenigingen zijn in 2009 sommige deelgebieden onvolledig geteld of onderteld.

Aantalsontwikkeling 2002 – 2009/2010: Voor de analyses is gebruik gemaakt van de telgegevens van 2002 en 2009/2010. Om een vergelijking in aantallen te kunnen maken zijn alleen de telgegevens gebruikt van gebieden die in beide jaren geteld zijn. Dit geeft inzicht in veranderingen, maar het is niet bruikbaar voor een indruk van de totale aantallen territoria. In 2009/2010 is een groter oppervlak geteld dan in 2002 waardoor de gegevens van 2002 limiterend waren voor de analyse.

Op basis van de digitaal beschikbare gegevens is de verandering in de tijd in reservaten vergeleken met de verandering in het agrarisch gebied. Deze vergelijking heeft wat betreft de reservaten enkel betrekking op gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer waarvan zowel voor 2002 als voor 2009/2010 telgegevens beschikbaar zijn. Daarnaast zijn voor enkele gebieden van Staatsbosbeheer, voor 2002 alleen analoge telgegevens beschikbaar, die niet zijn opgenomen in de analyses, waaronder het reservaat Demmerik-Donkereind. Deze gebieden zijn dan ook niet opgenomen in de vergelijking. De in de vergelijking opgenomen reservaten vormen dus slechts een selectie van de werkelijk in de provincie Utrecht aanwezige reservaten.

Bruikbaarheid gegevens: Om de informatie enigszins te kunnen vergelijken op basis van kaarten, zijn de aantallen grutto's en weidevogels toebedeeld aan een grid (raster) van 500x500 meter om een dichtheid te bepalen. De cellen zijn klein gehouden om randeffecten van het (niet) geïnventariseerde oppervlak te beperken. Voor gridcellen die zowel in 2002 als in 2009/2010 geteld zijn kon een dichtheidsvergelijking gemaakt worden. Voor elke gridcel van 25 hectare is de dichtheid omgerekend naar de dichtheid per hectare (inclusief niet getelde delen).

DISCLAIMER: De weidevogeldichtheid in een gridcel representeert niet de dichtheid aan weidevogels in geschikt habitat, maar een "overall dichtheid" inclusief ongeschikt habitat en niet onderzochte delen. Het getelde oppervlak verschilt sterk tussen gridcellen. Voor het algemene beeld is dit geen bezwaar, maar de informatie kan niet gebruikt worden om op detailniveau de weidevogeldichtheid en dus het belang van een (relatief klein) gebied voor weidevogels weer te geven.

Inventarisatie huidig beleid
Huidig beleid van de provincie Utrecht dat direct of indirect effect heeft op weidevogels en weidevogelbeheer is geïnventariseerd en samenvattend beschreven. Hierbij is gekeken naar het huidig beleid / huidige aanpak vanuit de provincie in relevante documentatie, bijbehorende instrumenten, financiering en de invulling van taken door andere betrokken partijen.

Interviews met betrokken partijen
Weidevogelbeleid wordt door de provincie ontwikkeld, waarbij de inbreng en betrokkenheid van externe partijen wezenlijk is voor succesvol beheer. Daarom is in het kader van zowel inventarisatie van huidig beleid als inventarisatie van mogelijke bouwstenen voor toekomstig beleid (visie) contact gezocht met verschillende externe partijen. Zij zijn geraadpleegd op hun eigen visie op de rollen, verantwoordelijkheden en eventueel beleid die deze partijen voor zichzelf en voor elkaar zien in relatie tot weidevogelbeheer.

Bij het weidevogelbeheer in Utrecht zijn betrokken:

- Organisaties die natuurreservaten in eigendom hebben en beheren, waaronder weidevogelgebieden: Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer.
- Agrariërs, waarvan het grootste deel verenigd is in de Agrarische Natuurverenigingen (ANV's): De Lopikerwaard en Omstreken; De Utrechtse Venen; Ark en Eemlandschap; Vallei Horstee (Gelderse Vallei); Noorderpark; De Kromme Rijnstreek; Den Hâneker (Vianen); Vechtvallei; Lange Ruige Weide. Deze ANV's kunnen provincieoverschrijdend zijn.
- Veelzijdig Boerenland als koepel en belangenorganisatie van de ANV's.
- Vrijwilligers / weidevogelbeschermingsorganisaties (nestbescherming, tellingen, monitoring), overwegend gecoördineerd via Landschap Erfgoed Utrecht en ten dele overlappend met organisaties als Vanellus Vanellus en de Vogelwacht Utrecht.
- Vogelbescherming Nederland: een organisatie die landelijk opereert en waar nationale en internationale bescherming van weidevogels een belangrijk onderdeel is van hun beleid.
- Natuur en Milieu Utrecht: kent geen specifiek weidevogelprogramma, heeft behoud en bescherming van natuur in de provincie als doel.

Met vertegenwoordigers van een aantal van deze organisaties zijn interviews gehouden om hun zienswijze in huidig en mogelijk toekomstig weidevogelbeleid te inventariseren. In **Bijlage 2** is een volledig overzicht opgenomen van organisaties en vertegenwoordigers die in overleg met de provincie in het kader van dit advies benaderd zijn.

2 Weidevogels in Utrecht: aantallen en trends

2.1 Trends in Nederland

Nederland is ondanks haar relatief beperkte oppervlak van groot belang voor weide–vogels. De verantwoordelijkheid van Nederland voor weidevogels wordt geïllustreerd door de grutto. Van de grutto's die broeden in Noordwest-Europa, broedt 90% in Nederland. Daarmee is Nederland het belangrijkste Europese gruttoland.

2.1.1 Historische trends

Veel soorten weidevogels zijn in Nederland sterk toegenomen nadat in de 19e eeuw op grote schaal graslanden werden ontwikkeld voor de veeteelt. Van de periode daarvoor zijn gegevens schaars of afwezig, maar in gebieden die sterk leken op het oorspronkelijke Nederlandse landschap, zoals de West-Siberische laagvlakte, zijn weidevogels veel schaarser en komen in het besloten landschap slechts voor langs veenstromen en op open venen. Sinds het begin van de twintigste eeuw vormden kunstmest, een verbeterde waterbeheersing en de oprichting van zuivelfabrieken de basis voor de intensivering en uitbreiding van de veehouderij. Hierdoor breidde het graslandareaal snel uit ten koste van akkerbouwland, woeste grond en natuur–gebieden. Intensievere bemesting leidt in eerste instantie tot een grotere voedsel-beschikbaarheid voor weidevogels, maar ook tot vervroeging van de maaidatum en verhoging van de veedichtheid. De weidevogelsoorten reageerden verschillend op deze ontwikkelingen. Sommige soorten waren in staat om zich aan te passen en andere soorten verdwenen. Zo is bijvoorbeeld van de grote populatie kwartelkoningen, rond 1900 algemene hooilandvogels, na invoering van de maaimachine slechts een fractie overgebleven (SOVON 1989; Beintema *et al*. 1995; Bijlsma *et al*. 2001).

Over het algemeen zijn met name soorten als de kemphaan, de watersnip en de tureluur in de eerste helft van de twintigste eeuw sterk in aantal afgenomen. Daaren–tegen vonden soorten als de grutto, de kievit en de scholekster het optimale biotoop tot en met de jaren zestig van de vorige eeuw in Nederland. De verspreiding van deze soorten veranderde van een concentratie van iedere soort op zijn favoriete type grasland naar een veel gelijkmatigere spreiding over het type grasland dat in de moderne veehouderij overheerst. Het aantal grutto's heeft tot in de jaren zestig een flinke groei doorgemaakt en ook de scholekster heeft een sterke groei gekend. In de tweede helft van twintigste eeuw zijn deze soorten vervolgens echter hard achteruitgegaan. De kievit is waarschijnlijk gedurende de gehele 20ste eeuw de talrijkste weidevogel geweest (Beintema *et al*. 1995; Bijlsma *et al*. 2001). De kievit broedt niet alleen in grasland, maar ook op maïsland en de afname was daarom minder groot vergeleken met echte graslandbroeders. Andere soorten zoals de grutto en tureluur verliezen leefgebied als gevolg van de omzetting van grasland in bouwland (maïs). Ook is het graslandareaal afgenomen, inclusief goede weidevogelgebieden. Tevens is soms van voormalige weidevogelreservaten de functie veranderd in bijvoorbeeld botanisch grasland, al dan niet nadat de weidevogels waren verdwenen.

2.1.2 Recente trends

In heel Europa gaat het slecht met de broedvogels van het open weidelandschap. Dit geldt met name voor de westerse landen die gekenmerkt worden door intensieve landbouw en veeteelt. Ook in Nederland zijn de aantallen weidevogels sinds 1990 sterk afgenomen. De sterkste afname zien we bij de steltlopers. Met name de achteruitgang van de scholekster, waarvan de aantallen in de afgelopen vijf jaar gemiddeld met 5% per jaar zijn afgenomen, is opvallend groot. Andere steltlopers als de grutto, kievit, wulp en watersnip laten eveneens een forse aantalsvermindering zien. Zo is bijvoorbeeld het aantal grutto's sinds 1990 gehalveerd (SOVON Vogelbalans 2008; figuur 2.1). Met de eenden gaat het daarentegen relatief goed. Met name de wintertaling en de krakeend zijn in de laatste jaren sterk in aantal toegenomen en ook de zomertaling doet het recentelijk beter (SOVON Weidevogelbalans 2010; van Dijk *et al*. 2010).

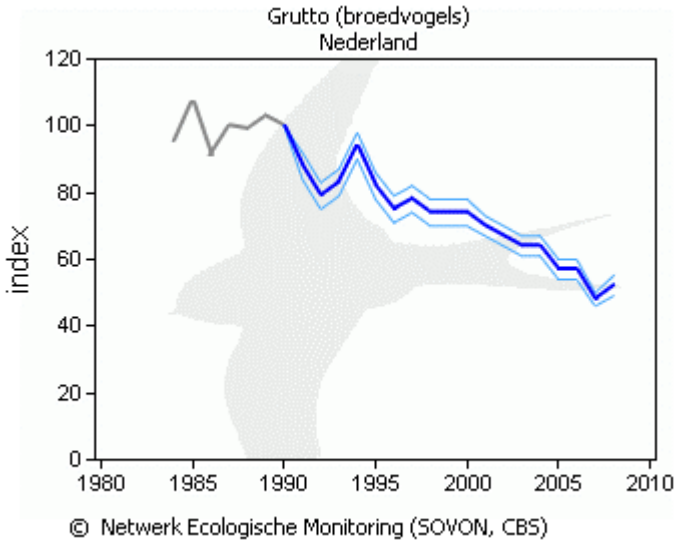

Figuur 2.1 Aantalsontwikkeling van de grutto als broedvogel in Nederland sinds 1985. De indexen worden berekend uit de resultaten van twee broedvogel-monitoringsprojecten. De stand (aantal broedparen) in 1990 is op 100% gezet en de trend is weergegeven ten opzichte van de stand in dat jaar.

De negatieve trend in de weidevogelstand is in geheel Nederland aan de orde, al zijn er wel verschillen tussen regio's. De sterkste afname wordt gevonden in de veen–gebieden van Noord-Nederland en de kleinste in de veengebieden van West-Nederland (SOVON Weidevogelbalans 2010).

2.1.3 Oorzaken voor achteruitgang

Een belangrijke sturende factor in de aantalsontwikkeling van weidevogels is het broedsucces (Groen & Hemerik 2002; Oosterveld & Altenburg 2005).

Het Compendium voor de leefomgeving stelt dat voor de grutto per jaar gemiddeld minimaal 40% van de nesten succesvol moet uitkomen om natuurlijke sterfte te compenseren en zo de populatie in stand te houden. In de afgelopen jaren is het broedsucces van de grutto echter vijf keer lager dan deze kritische grens geweest, waardoor in deze jaren naar alle waarschijnlijkheid de populatiegrootte is afgenomen (figuur 2.2).

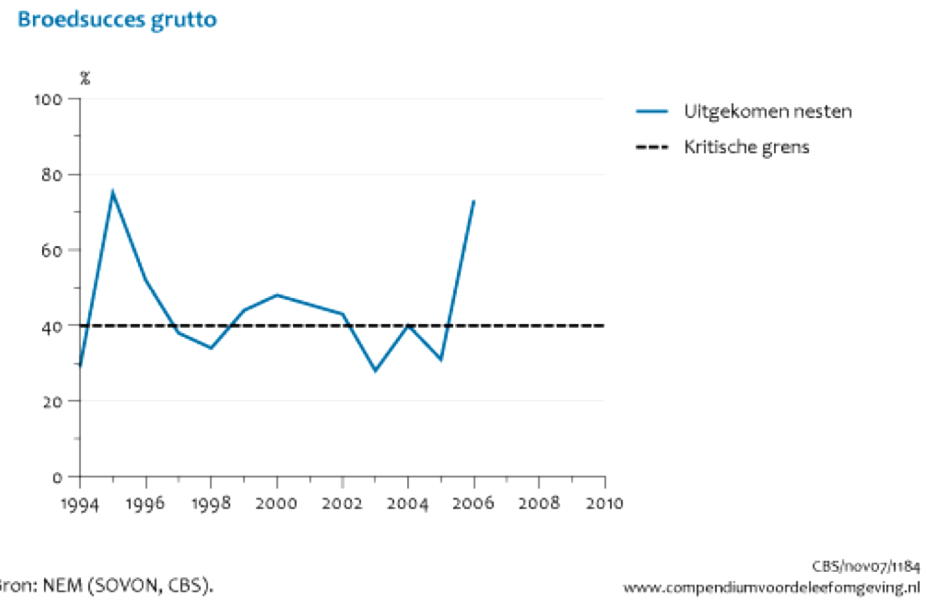

Figuur 2.2 Broedsucces van de grutto voor de jaren 1994 tot en met 2006. Bij een broedsucces lager dan 40% is de reproductie onvoldoende om de populatie in stand te houden.

In de afgelopen twee decennia zijn verschillende factoren van invloed geweest op het broedsucces van weidevogels en de daarmee in verband staande afname van het aantal weidevogels:

Peilverlaging

Een lagere grondwaterstand heeft op twee manieren een indirect effect op weidevogels. Ten eerste maakt een lager waterpeil door een hogere graslandproductie en verbeterde draagkracht in het voorjaar intensiever beheer mogelijk. Dit leidt tot een dichtere grasmat ten tijde van het uitkomen van de kuikens, waarin zij zich moeilijker kunnen voortbewegen en daardoor moeilijker voedsel kunnen vinden. Daarnaast leidt intensiever beheer ook vaak tot een vervroeging van de maaidatum (zie hieronder). Ten tweede verslechtert een laag waterpeil de vochttoestand van de bovenste bodemlaag. Hierdoor zijn regenwormen (en emelten), het stapelvoedsel van veel steltlopers, moeilijker bereikbaar. Door het uitdrogen van de bodem kruipen de wormen naar beneden en kan bijvoorbeeld de grutto (die alleen in de bovenste 10 cm van de bodem kan foerageren) er niet meer bij. Ook de indringingsweerstand van de toplaag wordt door uitdroging groter, wat het foerageren voor de steltlopers bemoeilijkt. (informatieblad weidevogels en peilbeheer, 2009).

Vervroeging van de maaidatum
Door vervroeging van de maaidatum valt het maaien van de graslandpercelen samen met de periode waarin veel weidevogels nog volop eieren of kuikens hebben. Daardoor gaan veel nesten en jongen op vroeg gemaaide percelen verloren en daalt het broedsucces (Groen & Hemerik 2002).

Egalisatie van weidevogelgebieden
Op intensieve agrarische bedrijven worden vaak alle weilanden op eenzelfde manier geploegd, geëgaliseerd, ingezaaid met één soort gras en overvloedig bemest. Op die manier blijven er weinig verschillende niches voor insecten over en gaat de kwaliteit van het land voor kuikens van weidevogels (met name de grutto), die eten van de insecten in de vegetatie, hard achteruit (Groen & Hemerik 2002).

Intensievere beweiding
Intensievere beweiding betekent dat er per oppervlakte meer vee (koeien, schapen etc.) in de wei staat. Dit verhoogt het risico dat nesten en/of kuikens vertrapt worden en daardoor het volwassen stadium niet bereiken.

Verkleining van het open gebied door nieuwe bebouwing
Veel weidevogels zijn gevoelig voor bebouwing en mijden opgaande structuren bij het kiezen van een geschikte nestlocatie. Dit geldt met name voor de grutto, maar slechts in beperkte mate voor de scholekster, die zelfs broedt op daken van gebouwen. In de regel zijn de dichtheden aan weidevogels lager in zones binnen 200-250 meter van bebouwing en binnen ongeveer 150 meter van primaire wegen en spoorlijnen (Oosterveld & Altenburg 2005; van 't Veer *et al*. 2010). Het draait in dit opzicht dus zowel om direct habitatverlies door uitbreiding van steden en dorpen, maar ook om indirect habitatverlies veroorzaakt door de 'verstoring' van broedgebied door de aanwezigheid van de opgaande structuren.

Verruiging en toename predatiedruk
De predatie van legsels en kuikens door zoogdieren en vogels (o.a. vossen en kraaien) leidt tot een daling van het broedsucces (weidevogelvisie 2010). In gebieden met een hoge predatiedruk is tevens aangetoond dat de kans dat legsels worden verlaten hoger is ten opzichte van gebieden met minder predatie (Schekkerman & Teunissen 2006). Een verhoogde predatiedruk is vaak het gevolg van de verruiging van een gebied. De beschutting die daardoor ontstaat biedt kansen en mogelijkheden voor predatoren (Oosterveld & Altenburg 2005).

2.2 Weidevogels in Utrecht

Nederland herbergt een belangrijk broedgebied voor weidevogels en in Utrecht liggen een aantal van Nederlands rijkste weidevogelgebieden (figuur 2.3). In 2004 is voor geheel Nederland een totaal aantal van 62.000 broedparen van de grutto geschat, waarvan *ca.* 5300 paar oftewel ongeveer 8,5% in Utrecht broedde (Teunissen *et al*. 2005). Ook schaarse weidevogelsoorten als de kemphaan, watersnip en zomertaling

broeden nog in Utrecht, al gaan de aantallen wel achteruit. In 2009/2010 broedden in Utrecht 8 paar kemphanen, circa 40% van de nog resterende Nederlandse populatie.

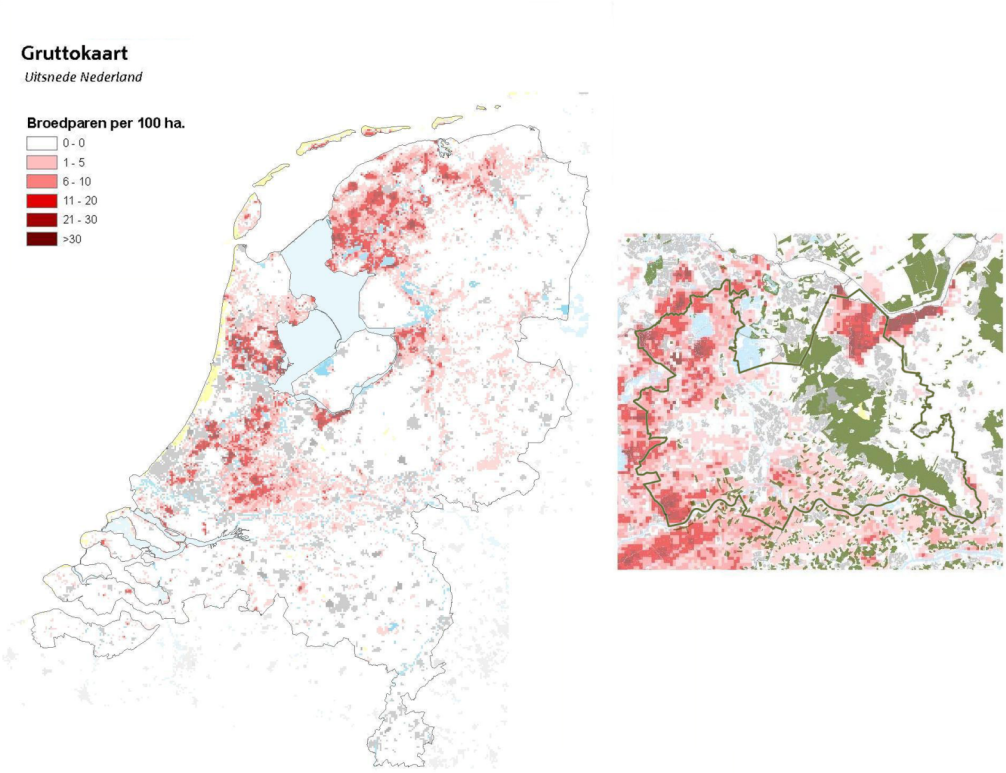

Figuur 2.3 Verspreiding en dichtheid van de grutto in Nederland (links) en de provincie Utrecht (rechts) in 2004, weergegeven in broedparen per 100 ha. Totaal werden in dat jaar 49.000 – 75.000 paar geschat voor geheel Nederland. Bron: SOVON Vogelonderzoek Nederland.

2.2.1 Het leefgebied van weidevogels in Utrecht

Gebieden met grote aantallen weidevogels (zie voor definitie §1.4) bestaan voornamelijk uit vochtige graslanden en worden gekenmerkt door de openheid van het landschap. Een hoge grondwaterstand is van groot belang en bevordert de kwaliteit van een gebied voor weidevogels, aangezien dit de beschikbaarheid van voedsel (bodemfauna) vergroot. Ook de intensiteit en het type bemesting is bepalend voor de kwaliteit van een weidevogelgebied. Afwezigheid van (spoor)wegen, gebouwen en opgaande begroeiing verbeteren het uitzicht en verminderen daarmee de kans op predatie. In de literatuur is een uitputtend overzicht van positieve en negatieve factoren voor optimale weidevogelgebieden te vinden (o.a. Beintema *et al*. 1995; Oosterveld & Altenburg 2005; van 't Veer *et al*. 2010). Op basis hiervan en op basis van de interviews (§1.5) zijn voor de provincie Utrecht de volgende sleutelfactoren naar voren gekomen voor optimale weidevogelgebieden:

Biotoop

- (Zeer) open landschappen (met geen of zeer beperkte opgaande begroeiing): De gevoeligheid verschilt per soort. In de regel vindt verstoring van weidevogels plaats binnen ongeveer 100m van opgaande begroeiing. Deze zone is daardoor minder geschikt als broedgebied voor veel soorten zoals de grutto (Oosterveld & Altenburg 2005).
- Afwezigheid infrastructuur en bebouwing: Weidevogels mijden bebouwing en (spoor)wegen (m.u.v. scholekster). De gevoeligheid verschilt per soort. De dichtheden zijn in de regel lager in zones binnen 200-250m van bebouwing en binnen ongeveer 150m van primaire wegen en spoorlijnen (Oosterveld & Altenburg 2005; van 't Veer *et al.* 2010). Uit onderzoek van Kleijn *et al.* (2009) in het Wormer- en Jisperveld blijkt dat van de negen frequentst voorkomende weidevogelsoorten, de grutto het gevoeligst is voor opgaande structuren en de scholekster het minst gevoelig (75% van maximale dichtheid aan territoria wordt bereikt op respectievelijk 264 en 43m van opgaande structuren).
- Hoge grondwaterstanden: als vuistregel kunnen voor soorten als kemphaan en watersnip voorjaarsgrondwaterstanden (april) van 0-20 cm beneden maaiveld aangehouden worden en voor soorten als grutto 20-40 cm. In mei/juni kan de grondwaterstand wat lager zijn. Dan geldt als vuistregel een grondwaterstand van 25-45 cm beneden maaiveld voor soorten als de grutto en maximaal 50-60 cm beneden maaiveld voor bijvoorbeeld kemphaan en watersnip (Oosterveld & Altenburg 2005; informatieblad weidevogels en peilbeheer december 2009, LNV; van 't Veer *et al*. 2010).
- Delen van gebieden met plasdras en winter- en voorjaarsinundaties: Grote aantallen weidevogels (met name steltlopers als de grutto) maken gebruik van plasdras percelen (Directie Kennis LNV, 2008). In primaire weidevogel-gebieden (reservaten met als mogelijke doelsoorten kemphaan en watersnip) staan relatief grote delen in het voorjaar plasdras (>30-60%) en in gebieden voor doelsoorten als de grutto bedraagt dit een ordegrootte van 5-10% (minimaal). Een vuistregel kan zijn per 100 hectare, 0,5 hectare plasdras (Oosterveld & Altenburg 2005).
- Bodemtype: Veen-, en in mindere mate kleigronden zijn vanwege hun vochthoudend vermogen meer geschikt als weidevogelgebied dan zandgronden. Oosterveld & Altenburg (2005) geven de volgende classificatie van bodemgesteldheid in afnemende geschiktheid als broedhabitat voor weidevogels: klei-op-veen; zware klei; veen; lichte klei; (humusrijk) zand; (humusarm) zand.
- Afwezigheid of lage dichtheid van vossen: Het is onbekend welke dichtheden aan vossen een knelpunt vormen voor weidevogels. In alle delen van de provincie Utrecht met belangrijke weidevogelgebieden wordt een minimale stand van de vos nagestreefd. Het is noodzakelijk om het regulatiebeleid aan te laten sluiten op naburige gebieden.
- Lage dichtheden ganzen in de periode april – juli: ganzen die in de zomer grazen op graslanden waar weidevogels broeden kunnen invloed hebben op de dichtheden. Goede informatie hierover ontbreekt, maar er zijn aan-

wijzingen dat begrazing in de broedperiode een negatief effect heeft, mogelijk door veranderingen in de structuur van de grasmat.

- Rust, afwezigheid van verstoring en geluid: infrastructuur heeft een verstorende werking op weidevogels in de vorm van verlichting, aanwezigheid van recreanten en geluid. Reijnen & Foppen (1991) geven voor een aantal soorten de effectafstand van snelverkeer: de grutto wordt tot op meer dan 1000 meter afstand nog beïnvloed door de aanwezigheid van snelverkeer, de kievit tot op 700 meter en de graspieper tot op 'slechts' 120 meter.

Beheer

- Grote integraal beheerde eenheden: om openheid, infrastructurele ontwikkelingen en peilbeheer goed te kunnen regelen en ook om een goed afwisselend pakket aan mozaïek te verkrijgen is het nodig grote eenheden collectief te beheren.
- Mozaïek in beheer en graslandtypen (delen met laat maaibeheer): om voldoende broed- en opgroeigebied te hebben moet er een goede verdeling van verschillende graslandtypen aanwezig zijn, met oude graslanden en laat gemaaide percelen als belangrijke onderdelen. Enkele vuistregels voor optimaal mozaïekbeheer opgesteld door Oosterveld & Altenburg (2005) zijn: 1) 60-70% van de oppervlakte maaien en 30-40% beweiden. 2) maaien in tenminste vier trappen (15 mei, 1 juni, 15 juni & 1 juli). 3) bemesting met 80-110 kg N/ha vaste mest (bij voorkeur jaarlijks, onbemeste bloemrijke percelen zijn van belang voor opgroeiende kuikens). 4) 0,5 hectare plas dras per 100 hectare. 5) tenminste n * 0,7 ha kuikenland voor grutto's (n = gemiddeld aantal gruttobroedparen over de laatste 3 jaar). In het Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2011 wordt uitgegaan van 1,4 ha kuikenland per gruttopaar.
- Afwezigheid van bouwland, waaronder maïs: maïspercelen kunnen als broedgebied gebruikt worden door kievit en scholekster, maar zijn als leefgebied voor kuikens matig geschikt en zijn contraproductief in het waterbeleid (hoge peilen) en bemestingsbeleid. Voor veel soorten weidevogels is het ongeschikt leefgebied (o.a. grutto).

De provincie Utrecht herbergt enkele gebieden die (potentieel) zeer geschikt zijn als broedgebied voor weidevogels. Deze gebieden concentreren zich met name in het noordoosten en westen van de provincie. Een voorbeeld vormen de Eempolders die al sinds het begin van de vorige eeuw bekend staan als waardevol broedgebied voor weidevogels en die vandaag de dag nog steeds grote aantallen weidevogels herbergen (Alleyn *et al.* 1971; Beintema *et al.* 1995). Het tweede belangrijke regionale weidevogelgebied is gelegen in het westen van de provincie met polders als Wilnis-Veldzijde, Kockengen en Portengen. Ook Polder Mijnden, Polder Westbroek en Polder Achttienhoven stonden al vroeg in de twintigste eeuw bekend als redelijk goede weidevogelgebieden, maar anno 2010 komt hier nog maar een beperkte weidevogelpopulatie voor. Ook in de uiterwaarden in het rivierengebied zijn weide–vogelgebieden te vinden (Alleyn *et al.* 1971; Beintema *et al.* 1995).

2.2.2 Huidige aantallen en verspreiding

In 2009/2010 is binnen de provincie Utrecht een oppervlak van ruim 27.000 hectare geïnventariseerd voor weidevogels. In totaal zijn binnen dit gebied 6052 territoria van de prioritaire weidevogelsoorten geteld (tabel 2.1). Voor alle weidevogelsoorten, inclusief de graspieper, kievit en krakeend komt de teller uit op een totaal van 11.300 territoria. Specifiek voor de grutto is een groter oppervlak geteld van ruim 35.500 hectare, waarbinnen 3029 gruttoterritoria zijn vastgesteld (tabel 2.1). Deze aantallen vormen, binnen het onderzochte gebied, een (lichte) onderschatting van het werkelijke aantal broedparen aangezien niet de volledige oppervlakte van het voor weidevogels geschikte habitat is geïnventariseerd (volgens de Gruttogeschiktheidskaart, Alterra 2008). Daarnaast komen buiten het geïnventariseerde gebied ook weidevogels voor.

*Tabel 2.1 Van alle weidevogelsoorten is het in 2009/2010 in de provincie Utrecht getelde aantal broedparen weergegeven, evenals de voor 1998-2000 geschatte Nederlandse populatiegrootte (bron: Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000, SOVON 2002). Op basis van deze gegevens is voor de soorten die voornamelijk in grasladen broeden in de laatste kolom het percentage van de Nederlandse populatie weergegeven dat in 2009/2010 in Utrecht heeft gebroed. Voor vogelsoorten die ook in andere habitats broeden (bijvoorbeeld moeras) is het niet mogelijk om op basis van de op grasland getelde aantallen een inschatting te maken van het percentage van de landelijke populatie dat in Utrecht broedt (-). Aangezien de landelijke populatiegroottes inmiddels veranderd (kunnen) zijn en de weidevogeltelling in 2009/2010 niet volledig was, moet het percentage in de laatste kolom gezien worden als het minimale percentage van de landelijke populatie dat in Utrecht broedt. *= bron: Teunissen et al. 2005.*

Soort	Geteld in Utrecht 2009/2010	Geschatte landelijke populatiegrootte 1998-2000			minimaal % van landelijke populatie in Utrecht
grutto	3.029	49.000	-	75.000*	> 6
tureluur	1.089	20.000	-	25.000	> 4
watersnip	11	1.200	-	1.500	> 0,5
kemphaan	8	100	-	140	> 5,5
kievit	4.569	200.000	-	300.000	> 1,5
scholekster	1.025	80.000	-	130.000	> 0,5
wintertaling	5	2.000	-	2.500	-
zomertaling	49	1.600	-	1.900	-
slobeend	336	8.000	-	9.000	-
kuifeend	411	14.000	-	18.000	-
krakeend	461	6.000	-	7.000	-
veldleeuwerik	298	50.000	-	70.000	-
graspieper	218	70.000	-	80.000	0,3
gele kwikstaart	108	40.000	-	50.000	> 0,2

De provincie Utrecht is niet voor alle weidevogelsoorten van even groot belang. De mate van belangrijkheid van de provincie voor de afzonderlijke soorten blijkt uit het percentage van de landelijke populatie dat binnen de provincie broedt (tabel 2.1). Met name voor de grutto en kemphaan is Utrecht belangrijk aangezien ruim 5% van de landelijke populatie in Utrecht broedt. Ook van de tureluur broedt ca. 5% van de landelijke populatie in de provincie Utrecht.

Op basis van de telgegevens van 2009/2010 is de verspreiding van weidevogel–territoria binnen de provincie in kaart gebracht (kaart 2.1 & 2.2). Eemland herbergt een hoge dichtheid territoria van zowel de prioritaire weidevogels als van alle weidevogel–soorten samen. Binnen Eemland kennen gebieden die eigendom zijn van Natuur–monumenten, met name de Maatpolder en Noordpolder te Veld, de hoogste dicht–heden. Naast Eemland zijn ook hoge dichtheden weidevogelterritoria aange–troffen in de polders in het noordwesten van Utrecht rond Wilnis-Vinkeveen en Kockengen. Deze polders zijn altijd belangrijk geweest voor weidevogels en hebben hun waarde nog niet verloren. Ook in de polders ten noordoosten van Schoonhoven, in de Lopikerwaard, zijn relatief veel weidevogelterritoria geteld. Ook op boerenland (agrarisch gebied) zijn plaatselijk hoge dichtheden aangetroffen.

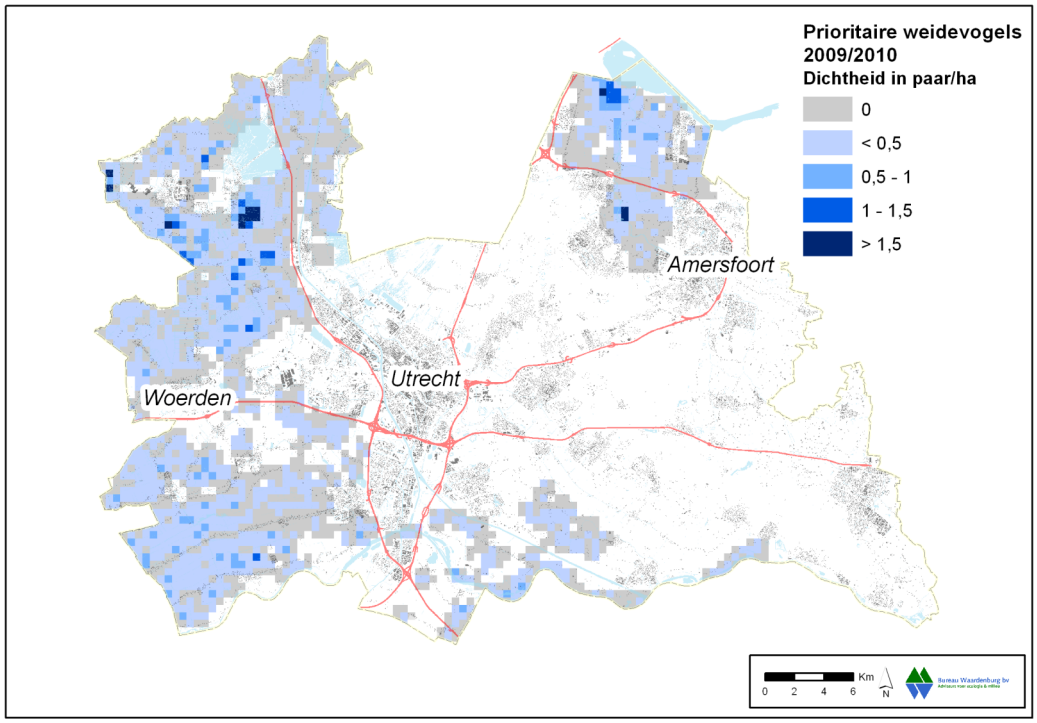

Kaart 2.1 *Dichtheid van territoria van prioritaire weidevogels in 2009/2010 (territoria per ha) in vijf klassen, weergegeven als gemiddelde per 25 ha. De vakken binnen het weergegeven raster zijn in 2009 of 2010 geheel of gedeeltelijk geïnventariseerd. Van het gebied zonder raster zijn geen telgegevens beschikbaar. In de ongekleurde rastervakken is wel geteld maar zijn geen weidevogelterritoria aangetroffen. De opgenomen prioritaire weidevogelsoorten zijn: slobeend, wintertaling, zomertaling, kuifeend, scholekster, tureluur, grutto, watersnip, kemphaan, veldleeuwerik en gele kwikstaart.*

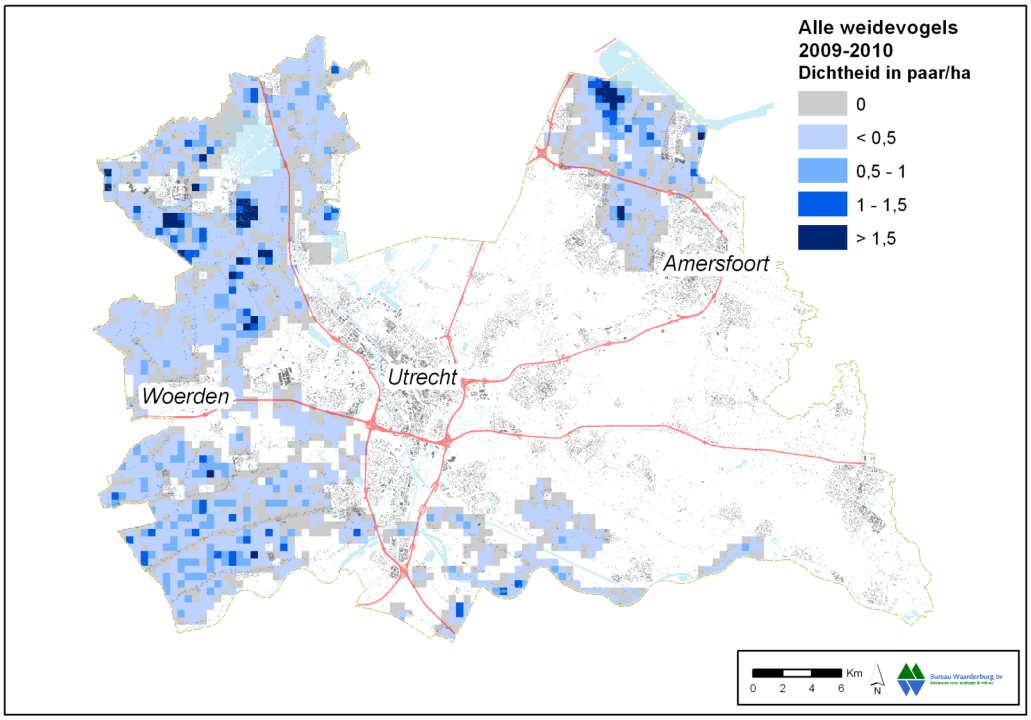

Kaart 2.2 *Dichtheid van territoria van alle weidevogels in 2009/2010 (territoria per ha) in vijf klassen, weergegeven als gemiddelde per 25 ha. De vakken binnen het weergegeven raster zijn in 2009 of 2010 geheel of gedeeltelijk geïnventariseerd. Van het gebied zonder raster zijn geen telgegevens beschikbaar. In de ongekleurde rastervakken is wel geteld maar zijn geen weidevogelterritoria aangetroffen. De opgenomen weidevogelsoorten zijn: krakeend, slobeend, wintertaling, zomertaling, kuifeend, kievit, scholekster, tureluur, grutto, watersnip, kemphaan, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart.*

Voor de grutto is eenzelfde verspreidingskaart gemaakt die door de aanvullende gruttotellingen van de provincie Utrecht gebaseerd is op een groter telgebied (kaart 2.3). Ook voor de grutto zijn met name de polders in Eemland en de polders in het noordwesten van Utrecht rondom Wilnis, Vinkeveen en Kockengen van groot belang.

Aanvullend zijn in kaart 2.4 de territoria van de kemphaan, watersnip, zomertaling en veldleeuwerik weergegeven, die in 2009/2010 zijn vastgesteld. De kemphaan komt alleen nog in het Natuurmonumentenreservaat Eemland voor. Ook voor de andere drie zeldzame/schaarse soorten (watersnip, zomertaling en veldleeuwerik) is Eemland van belang, samen met de Lopikerwaard, de polders tussen Woerden en Mijdrecht en enkele gebieden langs de zuidelijke rand van de provincie. Het belangrijkste leefgebied voor Veldleeuwerik is het voormalig militair defensieterrein Leusderheide. (in kaart 2.4 zijn hier geen territoria van de veldleeuwerik zichtbaar, omdat er in 2009/2010 geen tellingen in dit gebied zijn uitgevoerd).

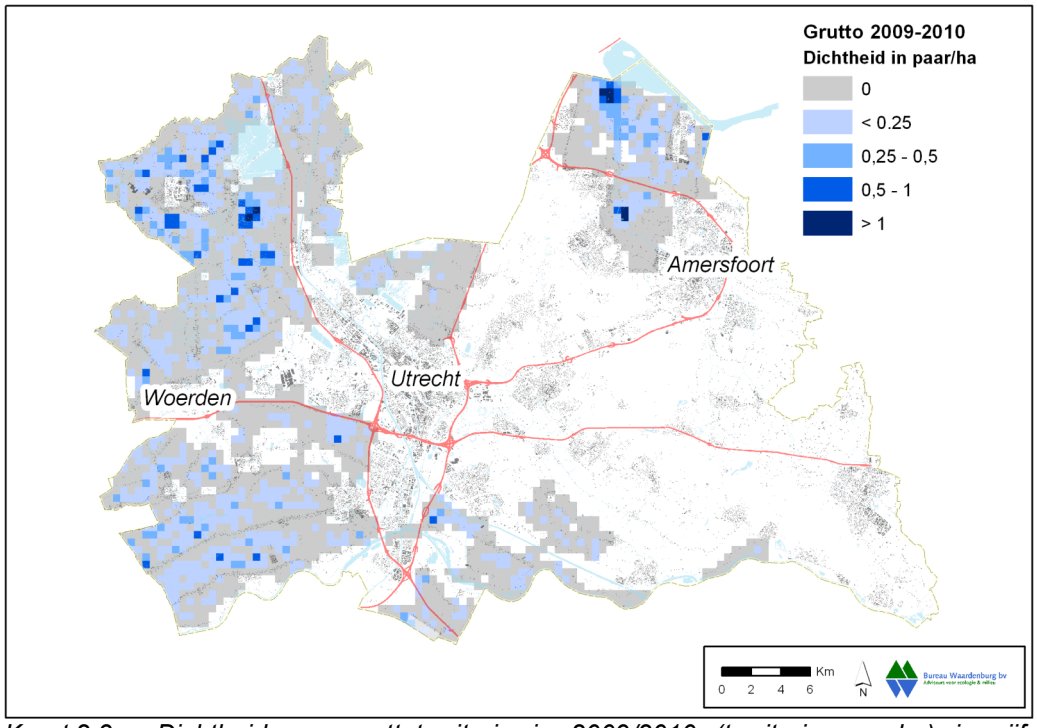

Kaart 2.3 *Dichtheid van gruttoterritoria in 2009/2010 (territoria per ha) in vijf klassen, weergegeven als gemiddelde per 25 ha. De vakken binnen het weergegeven raster zijn in 2009 of 2010 geheel of gedeeltelijk geïnventariseerd. Van het gebied zonder raster zijn geen telgegevens beschikbaar. In de ongekleurde rastervakken is wel geteld maar zijn geen gruttoterritoria aangetroffen.*

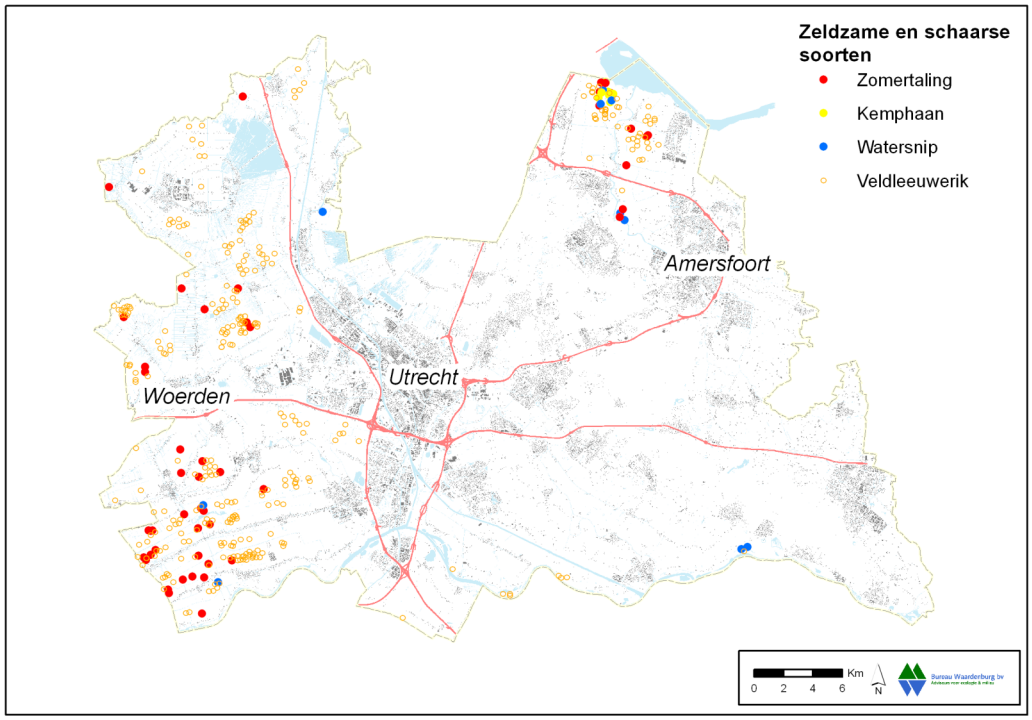

Kaart 2.4 *Verspreiding van territoria van zeldzame of schaarse soorten binnen de provincie Utrecht in 2009/2010.*

2.2.3 Historische trends

In Utrecht zijn de Eempolders van oudsher een bekend weidevogelgebied (tabel 2.2). Rond 1910 was de kemphaan hier, met ongeveer 1500 hanen, na de kievit de talrijkste weidevogelsoort. Na 1945 stortte de populatie van de kemphaan echter in (nog ca. 200 hanen in 1946). Ook tureluurs waren in het begin van de twintigste eeuw zeer talrijk in het Eemland, met dichtheden tot plaatselijk 80 paar per 100 hectare. Rond 1950 was de populatie echter al met ca. 75% afgenomen. Grutto's zijn in de eerste helft van de twintigste eeuw minder algemeen in de Eempolders dan kemphanen of tureluurs. In de jaren zestig veranderde dit en liep de populatie op tot 1000 paar, waarna een lichte daling optrad. De populatie bleef tot in de jaren tachtig redelijk stabiel maar in het begin van de jaren negentig vond een terugval plaats. Kieviten zijn in de Eempolders altijd talrijk geweest, met rond 1910 dichtheden tot wel 100 paar per 100 hectare in de Bikkerspolder (Terlouw & de Wijs 1990). De achteruitgang van het aantal kieviten in de Eempolders, ingezet in de jaren dertig, werd gevolgd door een stabiele periode tot 1980. In de jaren tachtig was sprake van een toename (gevolgd door een terugval in de jaren negentig. Ook in andere veenpolders in de provincie Utrecht, zoals Polder Mijnden, Polder Westbroek en Polder Achttienhoven zijn de aantallen weidevogels ten opzichte van het begin van de twintigste eeuw teruggelopen (Beintema *et al*. 1995).

Op basis van gegevens van enkele delen van Eemland is voor vijf soorten een lange termijn trend van het aantal broedparen geschetst (tabel 2.2). De kwartelkoning is tussen 1910 en 1990 uit de betreffende gebieden verdwenen en de tureluur is binnen dezelfde periode sterk in aantal afgenomen. De watersnip en de grutto zijn tussen 1976 en 1989 in aantal afgenomen, maar zijn in de periode daarvoor (1910-1976) in de Bikkerspolder wel eerst (sterk) in aantal toegenomen. De aantallen van de kievit zijn in de betreffende polders tussen 1910 en 1976 gedaald, maar zijn vervolgens in de periode daarna (1976-1989) weer toegenomen.

*Tabel 2.2 Aantal broedparen per 100 hectare (c.q. andere aanduidingen van talrijkheid) van vijf weidevogelsoorten, op grasland in twee gebieden in Eemland rond 1910, in 1976 en 1989. * = vogels uit polders te Veld.*

Soort	Rond 1910	1976	1989
Polders te Veld en westelijke Maatpolder			
Kwartelkoning	gewoon	0	0
Watersnip	aanwezig	2,6	0,4
Tureluur	60-80	6,3	4,0
Kievit	max. 50*	20	23,7
Grutto	aanwezig	25,5	18,8
Bikkerspolder			
Kwartelkoning	aanwezig	0	0
Watersnip	0-0,5	2,7	0,1
Tureluur	60-80	4,2	2,3
Kievit	>100	7,3	16,4
Grutto	*Ca*. 5-6	16,1	14,9

Van twee andere reservaten binnen de provincie Utrecht (Polder Mijnden en Demmerik-Donkereind), beide in beheer van Staatsbosbeheer, zijn telgegevens van weidevogels van bijna 40 jaar geleden beschikbaar. Ook in deze gebieden blijkt het aantal weidevogelterritoria sinds 1990 te zijn afgenomen (tabel 2.3 & 2.4). (Groen 2009, Heemskerk i.o.v. Staatsbosbeheer 2009).

Tabel 2.3 Lange termijn trend van het aantal broedparen van vier weidevogelsoorten in Polder Mijnden. (bron: Groen 2009). De weergegeven aantallen betreffen het getelde aantal broedparen. - = geen gegevens beschikbaar.

Soort	1975	1991	2009
scholekster	15	5	-
kievit	36	40	23
grutto	43	41	8
tureluur	5	5	1

Tabel 2.4 Lange termijn trend van het aantal broedparen van verschillende weidevogelsoorten in Demmerik (bron: Heemskerk iov Staatsbosbeheer 2009). De weergegeven aantallen betreffen het gemiddeld aantal broedparen per 100 hectare berekend over een periode van 5 jaar (9 jaar voor de eerste periode, 2 jaar voor de laatste). - = geen gegevens beschikbaar.

Soort	1977-'85	1986-'90	1991-'95	1996-'00	2001-'05	2006-'07
scholekster	9	12	18	14	11	7
kievit	12	28	33	29	23	15
grutto	18	31	36	36	28	18
tureluur	3	5	6	7	9	9
watersnip	0	0	0	0,3	0,1	0
kemphaan	0	0,1	0	0	0	0
slobeend	4	5	9	9	9	6
zomertaling	0,7	0,4	1,4	1	1	0,5
wintertaling	0	0	0,4	0,3	0,2	0,1
kuifeend	0,6	0,8	2	3	7	10
krakeend	0	0,1	0,8	3	7	8
veldleeuwerik	-	5	6	3	0,6	0,1
graspieper	0	-	0	0	0	0
gele kwikstaart	0	0	0	0	0	0
totaal	47,3	87,4	112,2	105,6	95,9	73,7

Vanaf 1970 zijn er kwantitatieve gegevens beschikbaar van aantallen weidevogels op provinciaal niveau. In de Avifauna van Midden-Nederland (1971) is voor alle in Midden-Nederland voorkomende soorten het aantal broedparen weergegeven (tabel 2.5). Het hiervoor geïnventariseerde gebied omvat de provincie Utrecht plus enkele aangrenzende gebieden ten zuiden (gedeelte van de provincie Zuid-Holland), noorden (gebied rond Hilversum) en oosten (omgeving van Wageningen) van de provincie.

Voor sommige van de weidevogelsoorten staan de toen getelde aantallen in schril contrast met de huidige aantallen broedparen. Zo resteren er in de provincie Utrecht tussen 1989 en 1993 gemiddeld nog slechts 5-10 territoria van de kemphaan (van der Winden & Ellenbroek 1995).

Van recente datum zijn geen complete overzichten beschikbaar van de aantallen weidevogels in Utrecht. In 2009/2010 is een groot deel van de provincie Utrecht onderzocht (tabel 2.6). Hoewel de tellingen incompleet waren, geeft het een beeld van de aantallen weidevogels in het onderzochte gebied. Ondanks de incompleetheid en het afwijkende oppervlak van het geïnventariseerde gebied, is bij een vergelijking van de recente tellingen met de aantallen rond 1970 zichtbaar dat de afname bij sommige soorten zeer groot is geweest en andere soorten sterk zijn toegenomen (o.a. krakeend).

Tabel 2.5 Aantallen broedparen van weidevogels in Midden-Nederland rond 1970 (bron: Alleyn et al. 1971). Midden-Nederland omvat de provincie Utrecht plus enkele aangrenzende gebieden ten zuiden (gedeelte van de provincie Zuid-Holland), noorden (gebied rond Hilversum) en oosten (omgeving van Wageningen) van de provincie. Onderstaande aantallen representeren de territoria van deze soorten in alle in Midden-Nederland voorkomende habitattypen.

Soort	Rond 1970		
grutto	7650	-	8000
tureluur	1330	-	1420
watersnip	1080	-	1140
kemphaan	300	-	400
kievit	9600	-	9900
scholekster	1125	-	1175
wintertaling	97	-	100
zomertaling	1000	-	1100
slobeend	845	-	945
kuifeend	68	-	80
krakeend	30	-	35
veldleeuwerik	12.800	-	13.800
graspieper	6100	-	6500
Gele kwikstaart	1150	-	1350

Tabel 2.6 Aantallen broedparen van weidevogels in een deel van het graslandgebied van de provincie Utrecht in 2009/2010 (bron: provincie Utrecht, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Sovon, NPW en Natuurbeleven). Voor de grutto is in 2009/2010 ca. 36.000 hectare onderzocht en voor de andere soorten ca. 27.000 hectare.

Soort	2009-2010
grutto	3029
tureluur	1089
watersnip	11
kemphaan	8
kievit	4569
scholekster	1025
wintertaling	5
zomertaling	49
slobeend	336
kuifeend	411
krakeend	461
veldleeuwerik	298
graspieper	218
gele kwikstaart	108

2.2.4 Recente ontwikkelingen in Utrecht

Voor de periode tussen 2002 en 2009/2010 is de ontwikkeling van het aantal weidevogelterritoria binnen de provincie Utrecht licht positief. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat er zowel in 2002 als in 2009/2010 alleen geteld is in de beheerde weidevogelgebieden (reservaat of agrarisch natuurbeheer). Het onbeheerde agrarische gebied is in beide jaren buiten beschouwing gelaten, waardoor een mogelijk negatieve ontwikkeling in deze gebieden niet uit onderstaande analyse naar voren zal komen. Daarnaast is van invloed dat het in dit geval om (slechts) twee punten in de tijd gaat, die beide vallen na de relatief grote val van het aantal weidevogelterritoria in de jaren negentig van de vorige eeuw. Desalniettemin is het een waardevol signaal dat in de beheerde weidevogelgebieden (reservaat en agrarisch) het aantal weidevogelterritoria sinds 2002 niet is afgenomen. Uit de beschikbare telgegevens van weidevogels binnen overlappende telgebieden blijkt dat het aantal weidevogelterritoria tussen 2002 en 2009/2010 (licht) is toegenomen (figuur 2.4; tabel 2.7). Ook het aantal broedparen van de grutto is tussen 2002 en 2009/2010 niet afgenomen maar min of meer gestabiliseerd of licht toegenomen.

Tabel 2.7 *Aantallen weidevogelterritoria binnen het gebied dat zowel in 2002 als in 2009/2010 is geïnventariseerd (oppervlak in laatste kolom). De gepresenteerde aantallen zijn onderschattingen van de werkelijke aantallen territoria.*

Soort(groep)	Territoria 2002	Territoria 2009/2010	Geteld oppervlak (ha)
Prioritaire weidevogels	2.361	2.635	10.161
Alle weidevogels	3.829	4.546	10.161
Grutto	1.600	1.743	15.135

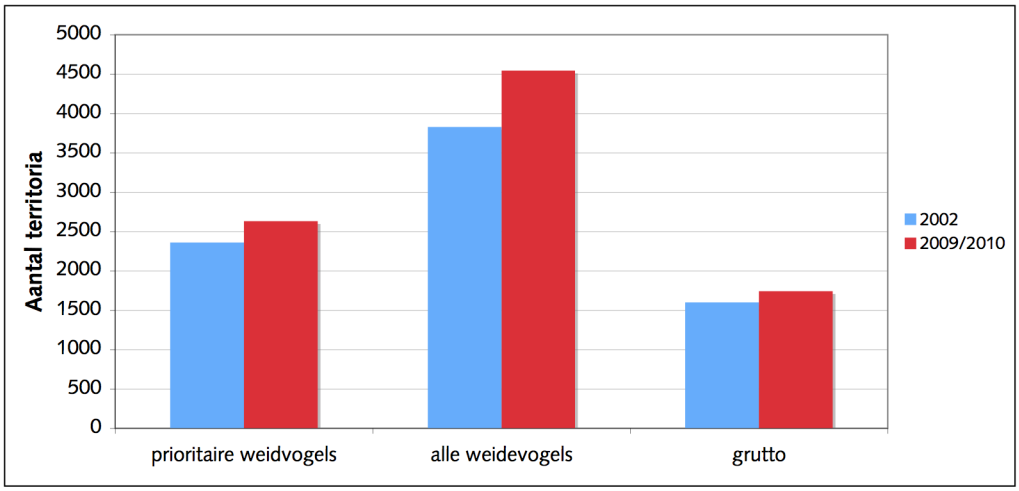

Figuur 2.4 *Aantal territoria van prioritaire weidevogels, alle weidevogels en grutto's in de provincie Utrecht in de jaren 2002 en 2009/2010 binnen de gebieden waar in beide perioden weidevogels (of grutto's) zijn geteld. Zie tabel 2.7 voor de exacte aantallen.*

Op basis van de verspreidingskaarten van weidevogels in 2002 en 2009/2010, zijn kaarten gemaakt van de verandering in de dichtheid van weidevogelterritoria binnen de provincie (kaart 2.5 & 2.6). Hetzelfde is gedaan voor de grutto (kaart 2.7). In delen van Eemland is de dichtheid van territoria van de prioritaire weidevogels, alle weidevogels en ook de grutto toegenomen. Zo ook in de polders rond Wilnis-Vinkeveen, Kockengen en Mijdrecht. Daarentegen is onder andere in enkele andere delen van Eemland, het westelijke deel van de Lopikerwaard en ook in Polder Nellestein, de dichtheid van territoria van de prioritaire zowel als van alle weidevogels afgenomen.

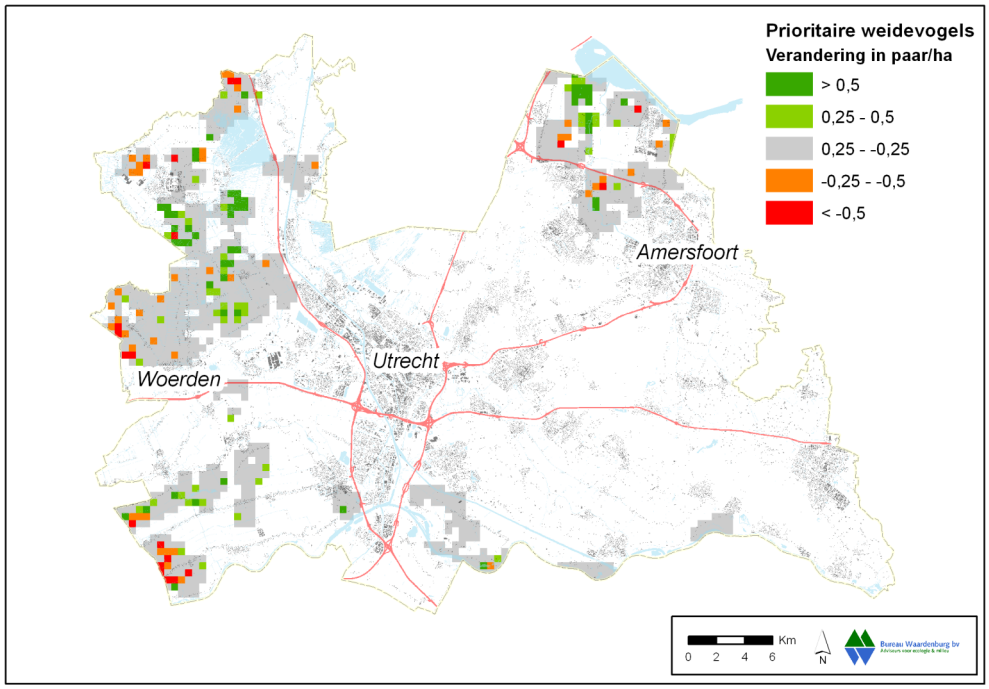

Kaart 2.5 *Verschil in territoriumdichtheid van de prioritaire weidevogels in 2009/2010 ten opzichte van 2002, weergegeven in vijf klassen, per 25 ha. De vakken binnen het weergegeven raster zijn zowel in 2002 als in 2009 of 2010 geheel of gedeeltelijk geïnventariseerd. Van het gebied zonder raster zijn geen telgegevens beschikbaar van één of beide jaren.*

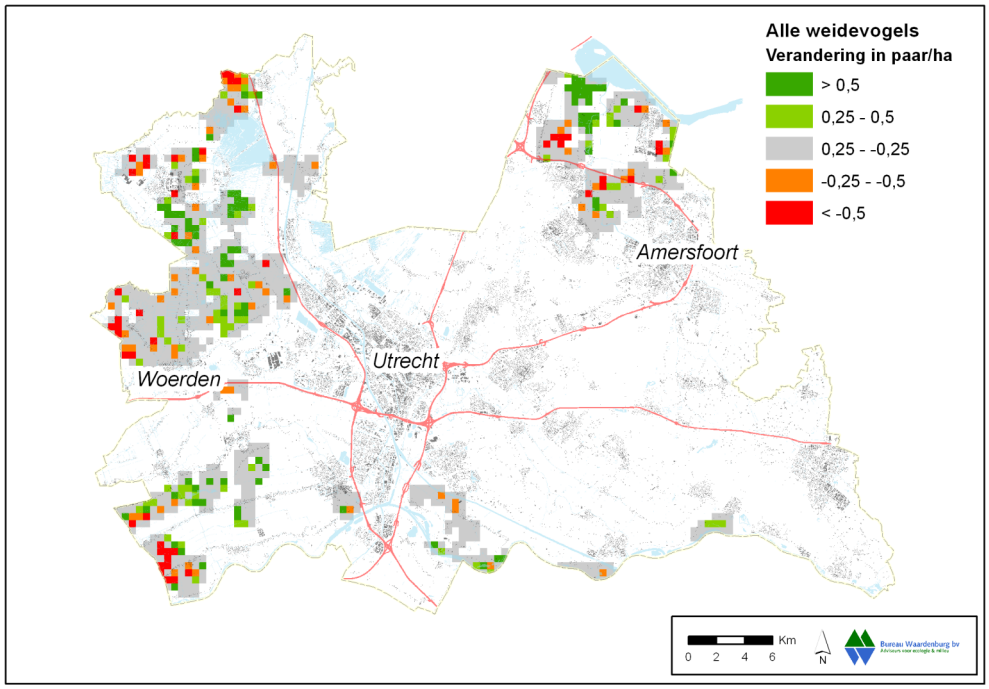

Kaart 2.6 *Verschil in de territoriumdichtheid van alle weidevogels in 2009/2010 ten opzichte van 2002, weergegeven in vijf klassen, per 25 ha. De vakken binnen het weergegeven raster zijn zowel in 2002 als in 2009 of 2010 geheel of gedeeltelijk geïnventariseerd. Van het gebied zonder raster zijn geen telgegevens beschikbaar van één of beide jaren.*

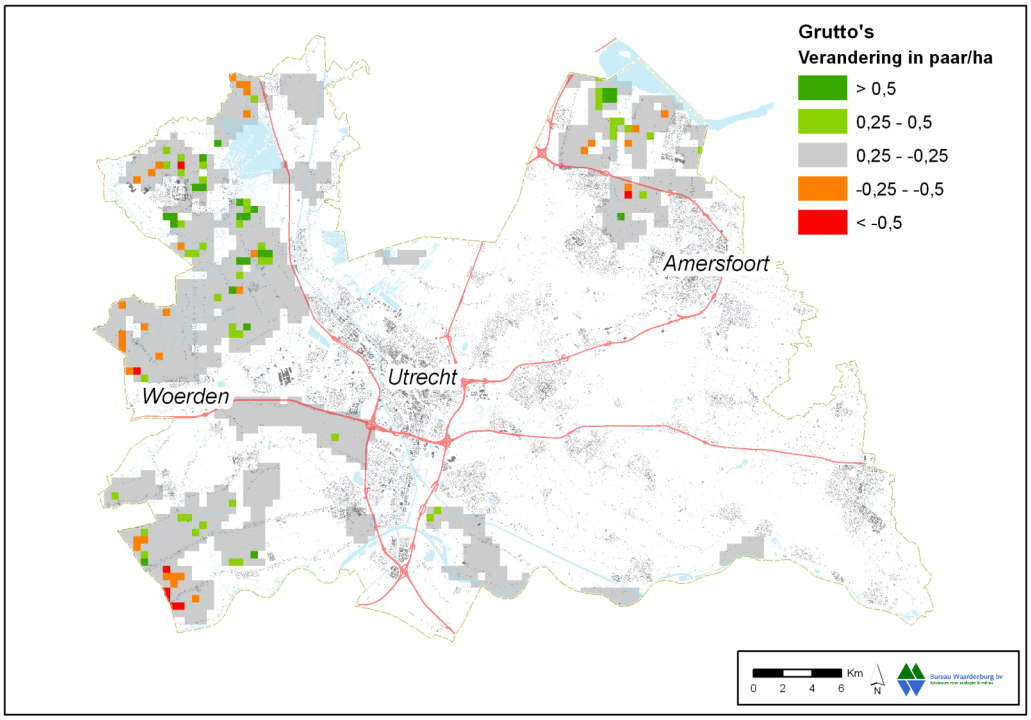

Kaart 2.7 *Verschil in de dichtheid van gruttoterritoria in 2009/2010 ten opzichte van 2002, weergegeven in vijf klassen, per 25 ha. De vakken binnen het weergegeven raster zijn zowel in 2002 als in 2009 of 2010 geheel of gedeeltelijk geïnventariseerd. Van het gebied zonder raster zijn geen telgegevens beschikbaar van één of beide jaren.*

Trends in reservaten

Op basis van meerjarige telgegevens van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer kunnen voor de reservaten Eemland, Botshol (NM) en Polder Demmerik (SBB) de aantalsontwikkelingen van weidevogels in meer detail worden geschetst. Eemland is een positief voorbeeld aangezien het aantal weidevogelterritoria sinds 2002, na ingrijpende inrichtingsmaatregelen als waterpeilverhogingen in 2001, sterk is toegenomen. Deze toename komt grotendeels voor rekening van de steltlopers, waaronder de grutto (figuur 2.5). Met name de twee reservaten binnen Eemland (Noordpolder-Maatpolder en Zeldert), die als gevolg van het beheer gekenmerkt worden door een hoge waterstand, kennen een hoge gruttodichtheid (van Miltenburg *et al.* 2010b). De toename in de Eempolders van bijna 150 paar grutto's tussen 2002 en 2009 is één van de belangrijkste verklaringen voor de (lichte) provinciale toename in het aantal gruttoterritoria. Naast de steltlopers zijn ook de eenden in 2009, na een korte terugval van twee jaar, wederom in aantal toegenomen (figuur 2.5). De toename van weidevogels in dit gebied wordt mede verklaard door een hoog uitkomst-percentage 80% van de nesten (van Miltenburg *et al.* 2010a).

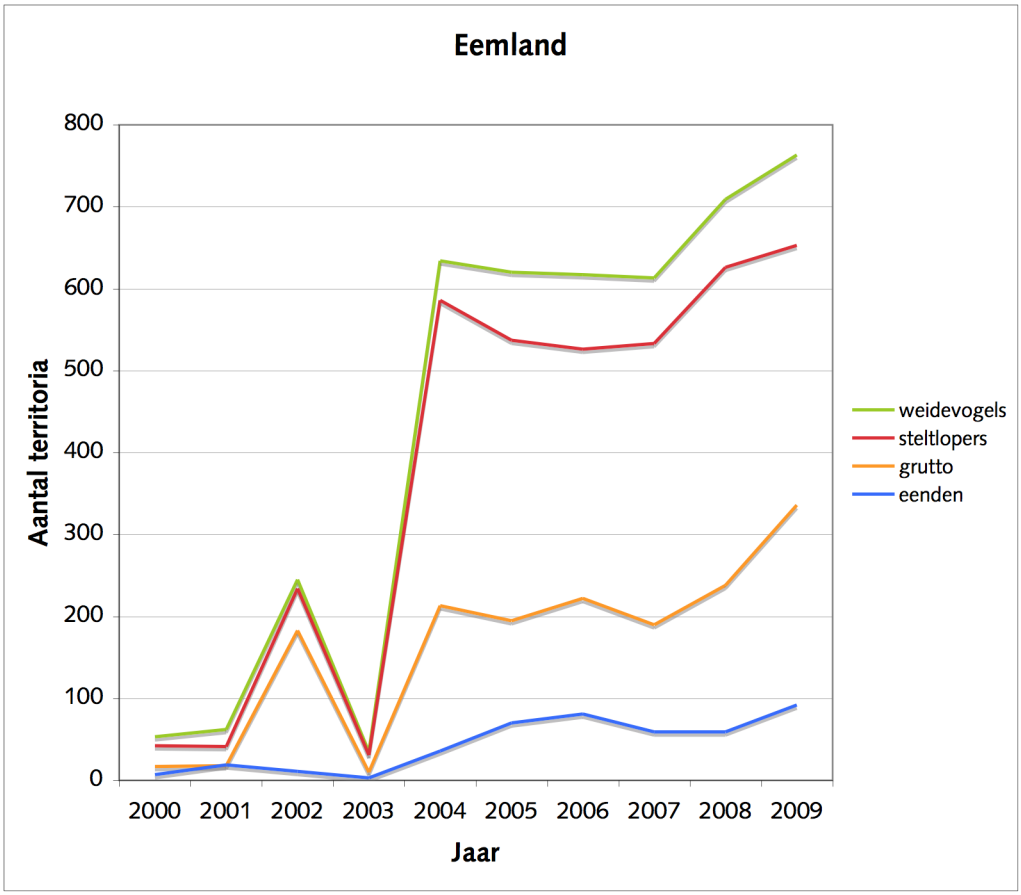

Figuur 2.5 *Het aantal weidevogel-, steltloper-, grutto- en eendenterritoria in Eemland in de periode 2000 tot en met 2009. (bron: Natuurmonumenten 2009). De gegevens zijn gebaseerd op tellingen van Natuurmonumenten, uitgevoerd in het kader van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON. De volgende soorten zijn opgenomen: krakeend#, slobeend#, wintertaling#, zomertaling#, kuifeend#, scholekster*, kievit*, tureluur*, grutto*, watersnip*, kemphaan*, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart. # = eenden. * = steltlopers.*

In contrast met Eemland is de ontwikkeling van de weidevogelstand in Botshol (Polder Nellestein) en Polder Demmerik meer een weerspiegeling van de landelijke trend, al is een periode van vijf jaar kort en treden er schommelingen op (zie Botshol in 2009). Het patroon in de weidevogelstand van Botshol wordt voornamelijk veroorzaakt door de steltlopers. De aantalsontwikkeling van de grutto weerspiegelt de algehele ontwikkeling van de aantallen weidevogels in het gebied (figuur 2.6). De eenden ontbreken voor Botshol, omdat jaarlijks slechts enkele (maximaal 8) broedparen zijn vastgelegd en de aantallen dus te klein zijn voor een betrouwbare trendanalyse.

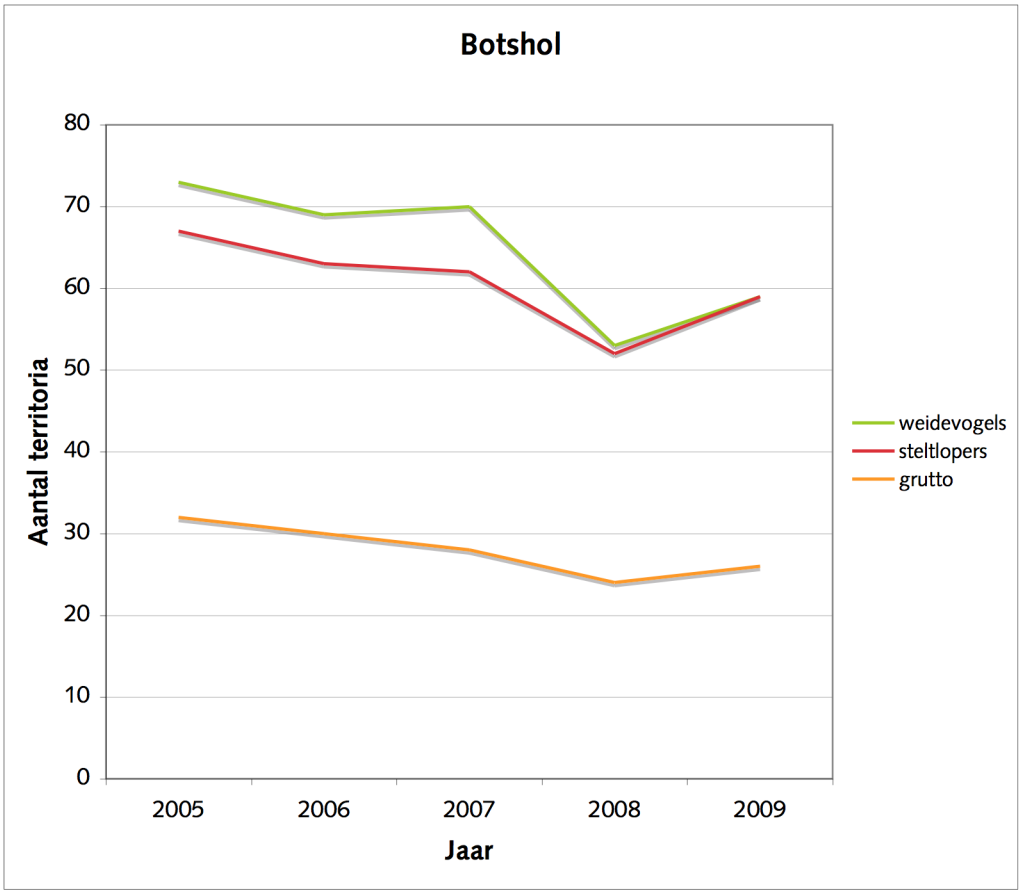

Figuur 2.6 *Het aantal weidevogel-, steltloper- en gruttoterritoria in Botshol in de periode 2005 tot en met 2009. (bron: Natuurmonumenten 2009). De gegevens zijn gebaseerd op tellingen van Natuurmonumenten, uitgevoerd in het kader van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON. De volgende weidevogelsoorten zijn opgenomen: krakeend, slobeend, wintertaling, zomertaling, kuifeend, scholekster*, kievit*, tureluur*, grutto*, watersnip*, kemphaan*, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart. * = steltlopers.*

Een ander reservaat met grote aantallen weidevogels, Polder Demmerik, laat recent ook een afname zien. Ook hier wordt de trend voornamelijk bepaald door het aantal steltloper- en specifiek gruttoterritoria (figuur 2.7). Met de eenden gaat het beter in Demmerik. Het aantal eendenterritoria is tussen 2001 en 2007 relatief constant gebleven (figuur 2.7; bron Heemskerk i.o.v. Staatsbosbeheer 2009).

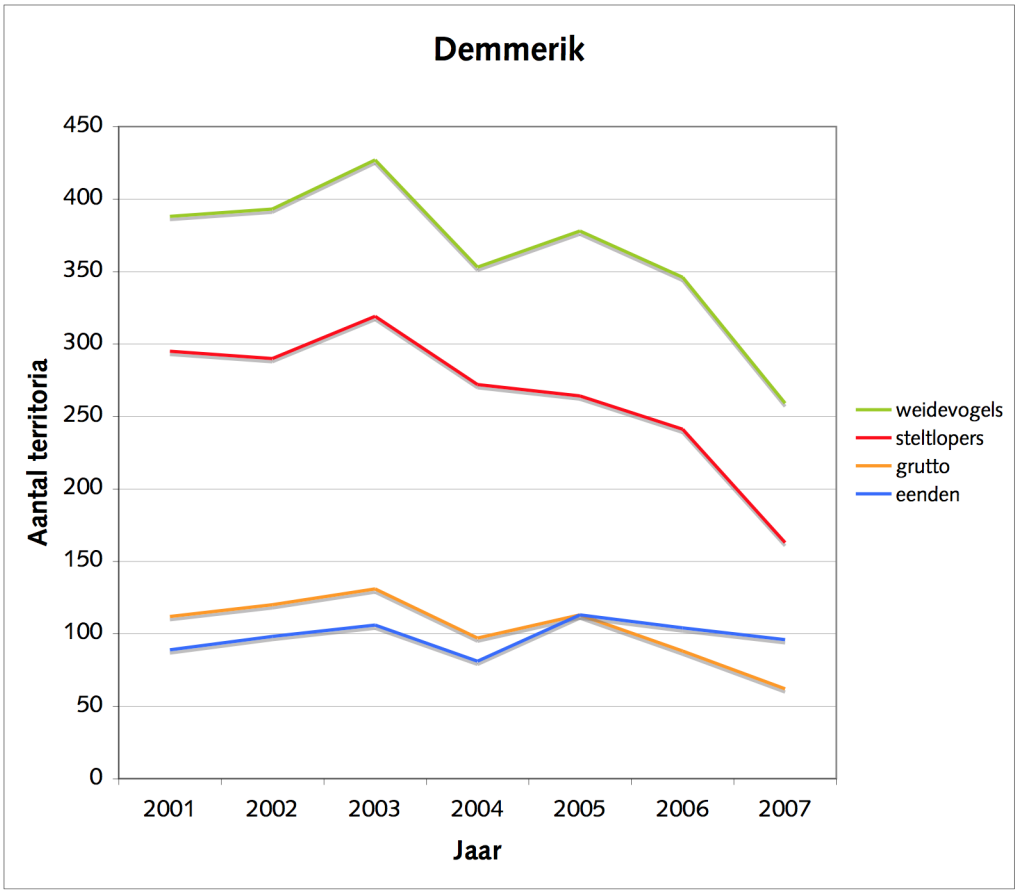

Figuur 2.7 Het aantal weidevogel-, steltloper-, grutto- en eendenterritoria in Demmerik in de periode 2001 tot en met 2007. (bron: Staatsbosbeheer 2009). De gegevens zijn gebaseerd op tellingen door L. Heemskerk in opdracht van Staatsbosbeheer. De volgende soorten zijn opgenomen: krakeend#, slobeend#, wintertaling#, zomertaling#, kuifeend#, scholekster, kievit*, tureluur*, grutto*, watersnip*, kemphaan*, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart. # = eenden. * = steltlopers.*

Vergelijking ontwikkeling in reservaten en agrarisch gebied

Aangezien het beheer in reservaten is afgestemd op weidevogels is de verwachting dat de ontwikkeling in de weidevogelstand binnen reservaten verschilt van de ontwikkeling in het agrarisch gebied. De grutto, tureluur en kievit doen het landelijk gezien beter in de reservaten dan in het agrarisch gebied al nemen in beide typen gebieden de aantallen af (Weidevogelbalans 2010, SOVON). Ook volgens het Planbureau voor de Leefomgeving is de afname aan soorten in gebieden met landbouw veel sneller gegaan dan in natuurgebieden (Piersma & Olff 2010). In Noord-Holland is ook op provinciaal niveau al enig inzicht in de verhouding tussen reservaten en omringend agrarisch gebied. Zo is aangetoond dat het hoogste soortenaantal (van weidevogels) te vinden is in gebieden die (grotendeels) als natuurgebied worden beheerd (van 't Veer *et al*. 2010).

Door de beschikbare telgegevens van de gebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer (reservaten) die in 2002 en 2009/2010 geteld zijn te vergelijken met

de gegevens van de overige (agrarische gebieden) die in beide jaren zijn geïnventari–seerd, kan de ontwikkeling in reservaten vergeleken worden met die in het agrarische gebied (tabel 2.8). Binnen een aantal reservaten (zoals Eemland) is het aantal weide–vogelterritoria recent duidelijk toegenomen, terwijl er binnen het agrarische gebied sprake is van stabilisatie van de aantallen (figuur 2.8). De provinciale lichte toename in het aantal weidevogels lijkt dus voornamelijk afkomstig te zijn van de reservaten.

Tabel 2.8 *Aantallen weidevogelterritoria binnen het gebied dat zowel in 2002 als in 2009/2010 is geïnventariseerd (oppervlak in derde kolom), weergegeven voor de reservaatgebieden van Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer (Res.) en voor het overige agrarische gebied (Agr.). De gepresenteerde aantallen zijn onderschattingen van de werkelijke aantallen territoria. In de vierde en vijfde kolom zijn dichtheden in aantal paar per 100 hectare weergeven, berekend op basis van de gegevens in de voorgaande kolommen. In de laatste kolom is de verandering in dichtheid tussen 2002 en 2009/2010 weergegeven, wederom in paar per 100 ha.*

		2002	2009/2010	Geteld oppervlak (ha)	Dichtheid 2002	Dichtheid 2009/2010	Verschil dichtheid 2002 – 2009/2010
Res	Prioritaire weidevogels	402	632	1.254	32	50	+18
Res	Alle weidevogels	480	1.021	1.254	38	81	+43
Res	Grutto	251	377	1.265	20	30	+10
Agr	Prioritaire weidevogels	1.959	2.003	8.907	22	22	0
Agr	Alle weidevogels	3.349	3.525	8.907	38	40	+2
Agr	Grutto	1.349	1.366	13.870	10	10	0

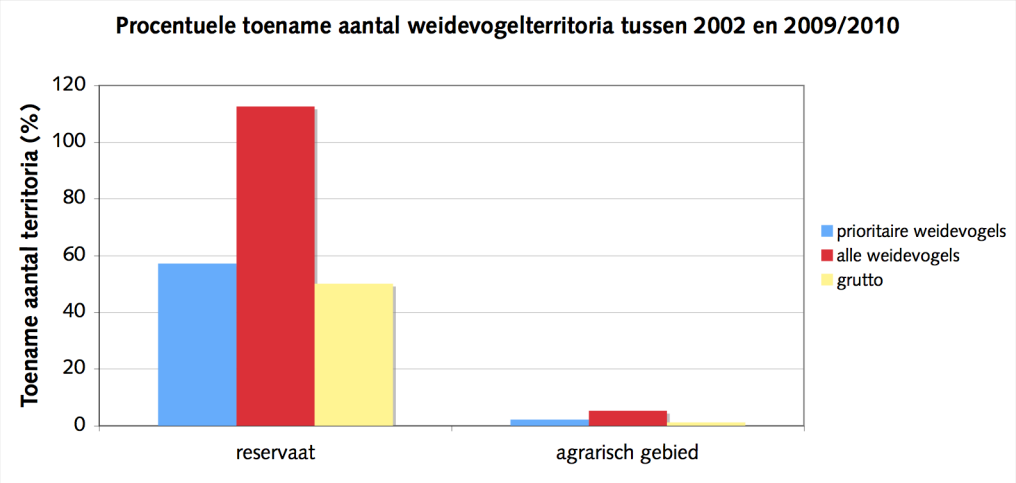

Figuur 2.8 *Procentuele toename van het aantal weidevogelterritoria tussen 2002 en 2009/2010, vergeleken voor enkele reservaatgebieden en het overige agrarische gebied. Alleen telgegeven van gebieden die zowel in 2002 als in 2009/2010 zijn geïnventariseerd, zijn opgenomen in de vergelijking. Zie tabel 2.5 voor de absolute aantallen.*

Met de meerjarige telgegevens van Staatsbosbeheer kan voor Polder Demmerik (dat deels uit reservaat en deels uit agrarisch gebied bestaat) eenzelfde vergelijking voor meerdere jaren gemaakt worden. Tussen 2001 en 2007 is het aantal weidevogelterritoria in het agrarische gedeelte van Demmerik gestaag achteruit gegaan, terwijl in het reservaatgedeelte de aantallen tot 2006 niet duidelijk afnamen. In 2007 is het aantal weidevogelterritoria in het reservaatgedeelte van Demmerik ook afgenomen maar is de weidevogelstand nog altijd hoger dan in het agrarische gedeelte (figuur 2.9). Door specifieke beheermaatregelen tijdens de pilot Mozaïek op Maat is de trend in het agrarisch gebied nu licht stijgend (van Miltenburg *et al.* 2010a).

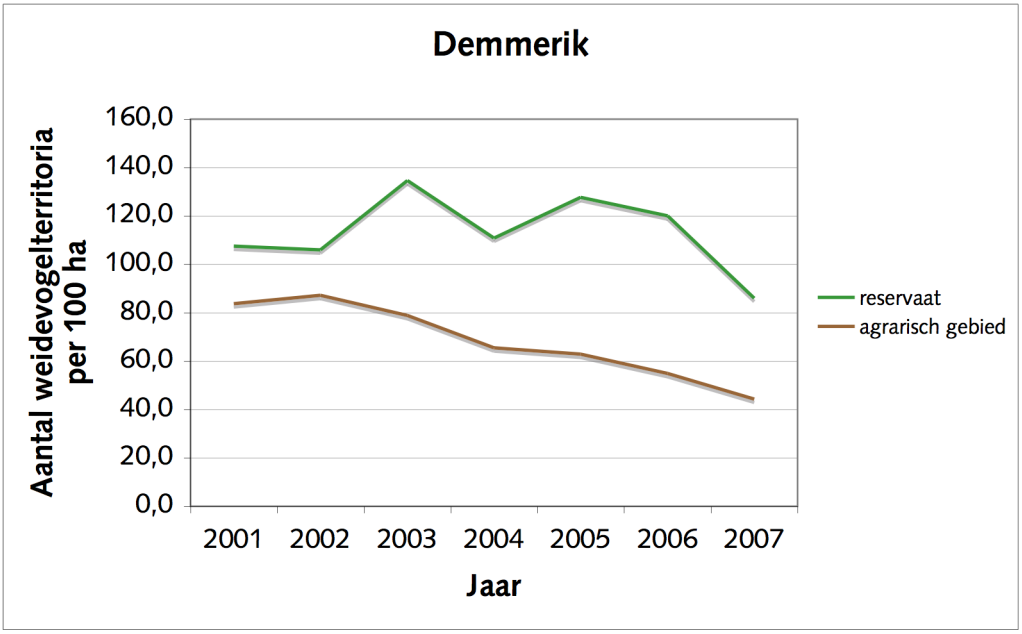

Figuur 2.9 Het aantal weidevogelterritoria in Demmerik, onderverdeeld in reservaat-gedeelte en agrarisch gebied. Alle weidevogelsoorten zijn opgenomen: krakeend, slobeend, wintertaling, zomertaling, kuifeend, scholekster, kievit, tureluur, grutto, watersnip, kemphaan, veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart.

Vergelijking ontwikkeling per regio

Op basis van een verdeling van de provincie Utrecht in regio's (agrarisch gebied + reservaten) waarbinnen verschillende agrarische natuurverenigingen actief zijn (ANV's), kan inzicht verkregen worden in de waarde van de (regionale) combinatie van reservaten met beheer in het omringend agrarisch gebied voor weidevogels.

In de provincie Utrecht zijn binnen het huidig begrensde weidevogelgebied zeven agrarische natuurverenigingen (ANV's) actief met een collectief weidevogel–beheerplan:

- De Lopikerwaard en Omstreken
- De Utrechtse Venen
- Ark en Eemlandschap
- De Kromme Rijnstreek

- Den Hâneker (Vianen)
- Vechtvallei
- Lange Ruige Weide

Daarnaast zijn er twee agrarische natuurverenigingen buiten het huidig begrensde weidevogelgebied actief:

- Noorderpark
- Vallei Horstee (Gelderse Vallei)

Deze verenigingen zijn ieder op hun eigen manier betrokken bij de bescherming van weidevogels. Met behulp van de beschikbare telgegevens van weidevogels in de provincie in 2009/2010 is voor een aantal regio's (agrarisch gebied en reservaten) onderzocht of de trend in de weidevogelstand verschilt. Per regio is steeds een andere agrarische natuurvereniging actief in het weidevogelbeheer.

Alleen van de drie regio's waarbinnen De Lopikerwaard en omstreken, De Utrechtse Venen en Ark en Eemlandschap actief zijn, is een groot deel van het gebied geïnventariseerd, waardoor een vergelijking van de weidevogelstand in de jaren 2002 en 2009/2010 gemaakt kan worden (figuur 2.10; tabel 2.10). Uit deze vergelijking blijkt dat het aantal weidevogel- en gruttoterritoria in de regio's van De Utrechtse Venen en Ark en Eemlandschap tussen 2002 en 2009/2010 is toegenomen, terwijl in de regio De Lopikerwaard en omstreken de aantallen licht zijn gedaald. Het getelde gebied binnen de regio van De Utrechtse Venen omvat 452 hectare reservaatgebied en het getelde gebied binnen de regio van Ark en Eemlandschap omvat 483 hectare reservaatgebied (zie tabel 2.9 voor de totaal getelde oppervlakte). Binnen de regio van De Lopikerwaard en omstreken is echter al het getelde gebied agrarisch gebied. Dit verschil is waarschijnlijk de belangrijkste oorzaak voor de verschillen in de recente ontwikkeling in de weidevogelstand tussen de regio's. Uit de hiervoor gepresenteerde gegevens is namelijk gebleken dat de trend in weidevogelaantallen in reservaten aanzienlijker positiever is dan de trend in het omringend agrarisch gebied.

Van de regio's waarbinnen ANV's Den Hâneker, De Leusder Horstee en Noorderpark actief zijn, zijn geen telgegevens van zowel 2002 als 2009/2010 beschikbaar. Van de regio's waarbinnen ANV's De Kromme Rijnstreek, De Vechtvallei en De Lange Ruige Weide werken, zijn slechts kleine delen geïnventariseerd (figuur 2.11; tabel 2.9).

In totaal is binnen de zes in tabel 2.9 weergegeven regio's, 9.817 hectare zowel in 2002 als in 2009/2010 geteld voor weidevogels en 14.781 hectare specifiek voor grutto's. In totaal zijn in 2009/2010 binnen dit gebied 4.306 weidevogels geteld en respectievelijk 1.712 grutto's. Ruim de helft van de (in beide jaren) getelde opper–vlakte voor weidevogels ligt binnen de regio waar agrarische natuurvereniging De Utrechtse Venen haar werk doet. Binnen deze regio is ook de helft van het totaal aantal weidevogelterritoria waargenomen (figuur 2.11). Voor de regio waarbinnen Ark en Eemlandschap actief is blijkt dat het aandeel getelde weidevogels en grutto's,

groter is dan het aandeel getelde oppervlakte. Voor de Lopikerwaard en omstreken geldt het omgekeerde (figuur 2.11).

Tabel 2.9 Aantalsontwikkeling van de weidevogel- en gruttoterritoria binnen afzonderlijke regio's (agrarisch gebied + reservaten) waarbinnen verschillende agrarische natuurverenigingen (ANV's) actief zijn. Alleen telgegevens van gebieden die zowel in 2002 als in 2009/2010 zijn geïnventariseerd zijn opgenomen. n.g. = niet geteld. In de laatste twee kolommen is de dichtheid weergegeven als het aantal paar per 100 hectare, berekend op basis van de getallen in de andere kolommen. Enkele kleine gebieden vallen niet binnen de behandelde werkgebieden van de ANV's, maar zijn wel opgenomen in voorgaande provinciale overzichten. Hierdoor zijn de getallen (oppervlaktes en aantallen) in tabel 2.8 iets groter dan het totaal van onderstaande getallen.

Regio		2002	2009/ 2010	Opp. res. (ha)	Opp. agr. (ha)	Opp. totaal (ha)	Dicht-heid 2002	Dicht-heid 2009/ 2010
De Lopikerwaard e.o.	Weidevogels	796	732	0	2.080	2.080	38	35
	Grutto	417	355	0	4.783	4.783	9	7
De Utrechtse Venen	Weidevogels	1766	2.115	451	4.994	5.446	32	39
	Grutto	675	803	452	6.069	6.521	10	12
Ark en Eemlandschap	Weidevogels	952	1.349	483	1.444	1.927	49	70
	Grutto	371	472	483	1.545	2.028	18	23
Kromme Rijnstreek	Weidevogels	92	94	0	261	261	35	36
	Grutto	37	29	0	574	574	6	5
Vechtvallei	Weidvogels	43	16	0	103	103	42	16
	Grutto	27	24	0	473	473	6	5
Lange Ruige Weide	Weidevogels	n.g.	n.g.	n.g.	n.g.	n.g.	-	-
	Grutto	17	29	0	403	403	4	7

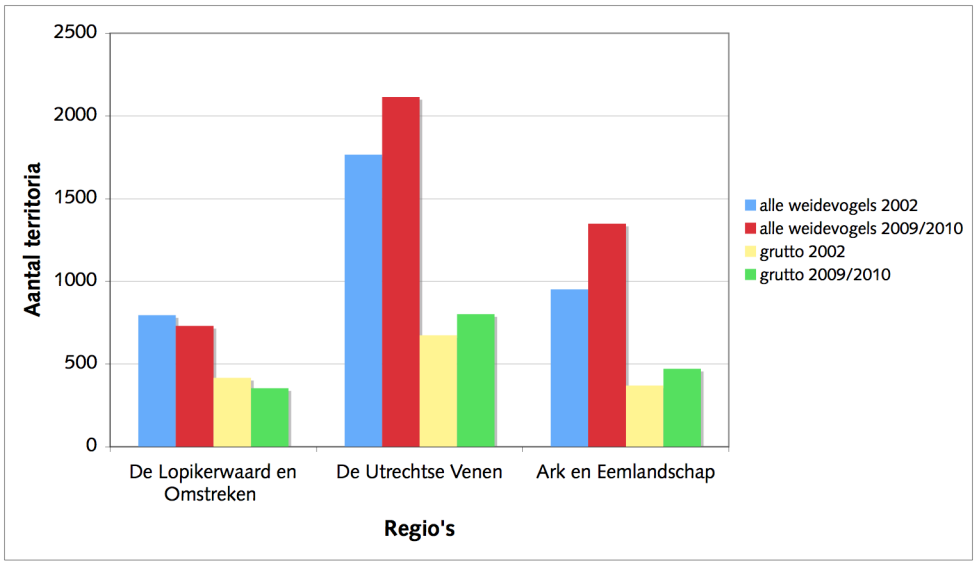

Figuur 2.10 De trend in het aantal weidevogel- en gruttoterritoria tussen 2002 en 2009/2010, weergegeven voor afzonderlijke regio's waarbinnen verschillende agrarische natuurverenigingen actief zijn (agrarisch gebied + reservaten).

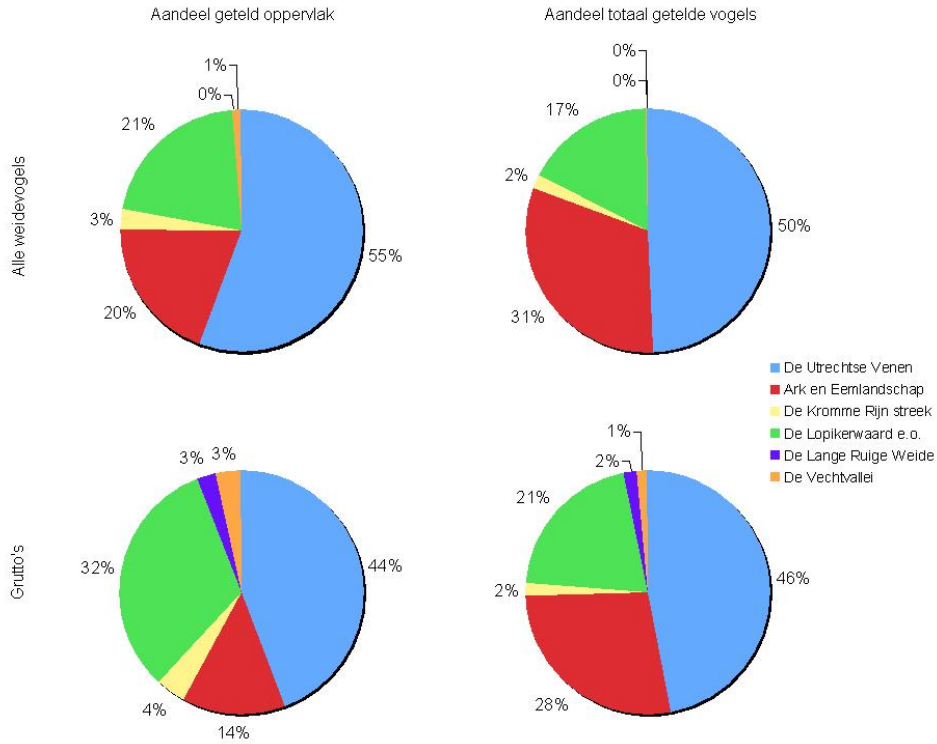

Figuur 2.11 Van zes regio's is weergegeven welk aandeel zij representeren van de zowel in 2002 als in 2009/2010 getelde oppervlakte (links) respectievelijk voor weidevogels (boven) en grutto's (onder). Daarnaast is voor elk van de zes regio's weergegeven welk percentage van de totaal in 2009/2010 getelde weidevogels en specifiek grutto's binnen de regio heeft gebroed (rechts). Zie tabel 2.9 voor de absolute getallen.

3 Huidig beleid en beheer en betrokken partijen / actoren

3.1 Provinciaal beleid

Hieronder zijn de beleidsplannen genoemd die relevant zijn voor het weidevogel-beheer in de provincie Utrecht.

Huidig beleid
Het planologisch kader van de provincie Utrecht is beschreven in de Structuurvisie en de Provinciale Verordening. In de Structuurvisie/Streekplan worden verschillende ruimtelijke functies gewogen en keuzes gemaakt. In de Structuurvisie van de Provincie Utrecht is vastgelegd dat de provincie in gebieden buiten de EHS, waar sprake is van geconcentreerde actuele natuurwaarden, de actuele natuurwaarden in stand wil houden en waar mogelijk versterken. Deze gebieden zijn opgenomen op kaart 7.5B. Het gaat hierbij o.a. om goede tot zeer goede weidevogelgebieden. Daarvoor zijn in deze gebieden goede milieu- en watercondities en ruimtelijke voorwaarden van belang. Voor de weidevogels en wintergasten zijn openheid, rust en stabiliteit in inrichting en beheer van belang. Het doel van kaart 7.5B is het bieden van een globaal overzicht van belangrijke natuurwaarden buiten de EHS, zodat hier bij nieuwe ontwikkelingen rekening mee gehouden kan worden. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling dat deze kaart leidt tot extra beperkingen voor agrarische bedrijven in gebieden met de geconcentreerde natuurwaarden. In de huidige Provinciale Ruim–telijke Verordening wordt dit beleid concreet gemaakt naar de eisen voor een bestemmingsplan: Artikel 5.3 Waardevolle natuur buiten EHS [kaartbijlage Streekplan 7.5B]. Een bestemmingsplan voor het gebied dat is aangeduid als 'Waardevolle natuur buiten EHS' bevat bestemmingen en regels ter bescherming en versterking van de in het plangebied voorkomende geconcentreerde actuele natuurwaarden.

Er is op dit moment in Utrecht geen compensatiebeginsel voor ruimtelijke ontwikkelingen in weidevogelgebieden. Belangrijke onderwerpen in relatie tot weide–vogels zijn onder andere de ruimte voor nieuwe woonwijken en bedrijven–terreinen en de bescherming van natuur, landschap en cultuurhistorie. Een nieuwe structuurvisie verschijnt in 2012. Dit biedt de mogelijkheid om relevante planologische aspecten uit de weidevogelvisie te integreren in de nieuwe structuurvisie.

In de provincie Utrecht is sprake van een veelsporig beleid voor zowel reservaten waar weidevogels voorkomen als beheer van gebieden door particulieren – maat–regelen die direct of indirect effect kunnen hebben op weidevogels/weidevogelbeheer. Beheer valt onder te verdelen in reservaatbeheer (uitgevoerd door de TBO's), particulier natuurbeheer en natuurbeheer in gebieden die agrarische productie als hoofddoelstelling hebben.

Natuurbeheerplan

Het Natuurbeheerplan (Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2011, vastgesteld door GS in september 2010) is opgesteld voor de uitvoering van het Subsidiestelsel voor Natuur- en Landschapsbeheer (SNL), dat op 1 januari 2010 in werking is getreden. Het plan geeft aan waar subsidies mogelijk zijn voor natuurbeheer, en welke subsidies zijn opengesteld.

De gegevens van de weidevogelverspreiding van 2006 zijn in het Natuurbeheerplan 2011 gebruikt voor een afbakening van gebieden waar subsidie voor weidevogel–beheer mogelijk is (Begrenzing van agrarische beheertypen in het Natuurbeheerplan provinicie Utrecht, Provincie Utrecht 2009).

In het Natuurbeheerplan zijn agrarische beheersgebieden, bestaande en nieuwe natuur, zoekgebieden voor nieuwe natuur en zoekgebieden voor ecologische verbin–dingszones begrensd (Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2011, blz. 5). Het plan heeft geen planologische consequenties, of consequenties voor bestemmings–plan–nen. Een natuurbeheerplan heeft geen enkele invloed op bestaande gebruiks–mogelijkheden. Het plan wordt geregeld geactualiseerd.

Subsidie voor weidevogels

In het Natuurbeheerplan is op een beheertypenkaart aangegeven in welke gebieden subsidie voor weidevogelbeheer mogelijk is en welke beheerpakketten zijn open–gesteld. Ook zijn de criteria en randvoorwaarden voor de subsidies beschreven. Een criterium is bijvoorbeeld dat minimaal 10 paar grutto per 100 hectare aanwezig zijn of minimaal 20 paar van alle prioritaire weidevogels, dat de weidevogelgebieden tenminste 100 hectare aaneengesloten groot zijn en er minimaal 1,4 hectare kuikenland per gruttopaar beschikbaar is (zie voor een totaaloverzicht het Natuurbeheerplan).

Wanneer een agrariër voor subsidiëring in aanmerking wil komen, is deelname aan een collectief beheerplan vereist. Door een collectief beheerplan wordt beoogd om afgestemd beheer tussen de beheerders vast te leggen en daarmee effectiviteit van beheermaatregelen te verhogen. Hierbij vervult een door GS aangewezen gebiedscoördinator een sleutelrol: die is verantwoordelijk voor het proces dat leidt tot het collectieve beheerplan en is aanspreekpunt voor de provincie als het gaat over de kwaliteit en de inhoud van het plan.

In Utrecht zijn zeven gebieden waarvoor jaarlijks een (afzonderlijk) collectief beheerplan wordt opgesteld, te weten: De Venen (inclusief Polder Mijnden), Lopikerwaard, het Utrechtse deel van de Vechtvallei (inclusief de Aetsveldsche Polder), Kromme Rijngebied, Eemland (in combinatie met Zuid Holland: voor de gebieden wordt één collectief beheerplan gemaakt, waarbij in het plan wel een splitsing wordt gemaakt tussen het Utrechtse en Zuid Hollandse deel) en Polder Lange Ruige Weide, en Vianen. De rol van gebiedscoördinator wordt met name door de ANV('s) ingevuld (Provincie Utrecht 2010; Natuurbeheerplan Provincie Utrecht 2011).

Naast de beheerpakketten die specifiek gericht zijn op weidevogelbeheer is er op bepaalde plaatsen subsidie mogelijk voor botanisch waardevol grasland. Onder

voorwaarden kunnen percelen met dit beheer ook meetellen als kuikenland. In **bijlage 3** is een overzicht opgenomen van de opengestelde weidevogelpakketten (2010) uit de Subsidieverordening natuur- en landschapsbeheer in de provincie Utrecht.

Botanisch beheer
In de SNL-A zijn botanische beheerpakketten (A.02.01 Botanisch wei- en –hooiland en Botanische wei- of hooirand) mogelijk. Weidevogelpakketten worden via een collectief weidevogelbeheerplan afgesloten. Het botanisch randenpakket kan indivi–dueel worden aangevraagd en afgesloten, zonder koppeling met weidevogels. Dit geldt ook voor de landschapspakketten. Voor een optimaal weidevogelbeheer is koppeling van deze pakketten in weidevogelgebied via een aanvraag van de gebiedscoördinator in het collectief weidevogelbeheerplan gewenst.

Predatoren- en ganzenbeheer
Predatie van weidevogels wordt vaak als één van de oorzaken gezien van de achteruitgang van aantallen weidevogels. Ter bescherming van weidevogelpopulaties wordt een minimale stand van de vos nagestreefd in delen van de provincie waarin belangrijke weidevogelgebieden gelegen zijn (Schoon 2008). Er is een landelijke vrijstelling die afschot van vossen ter bescherming van weidevogels overdag mogelijk maakt. Aanvullend op deze vrijstelling heeft de provincie de mogelijkheid gegeven (ontheffing verleend) voor afschot in de periode tussen zonsondergang en zonsopkomst met gebruik van kunstlicht in bovengenoemde delen van de provincie. Behalve vossenbeheer worden lokaal in Utrecht kraaien beheerd met het oog op weidevogelbescherming (Schoon 2008). Zo is in Polder Mijnden op basis van een provinciale ontheffing het gebruik van een kraaienvangkooi toegestaan ten behoeve van de weidevogels. Op basis van de landelijke vrijstelling mogen zwarte kraaien gedood worden om belangrijke schade te voorkomen.

Over de effecten van ganzen op weidevogelpopulaties is nog niet veel wetenschappelijke informatie beschikbaar. Indrukken uit het veld suggereren dat er effecten van verstoring van weidevogellegsels optreden door de individuen van de broedpopulatie van onder andere grauwe gans en Canadese gans. Door het ontbreken van kennis is er geen specifiek beleid ten aanzien ganzen in relatie tot weidevogels. Wel is er beleid ten aanzien van ganzen die in de Provincie Utrecht overwinteren en broeden. Voor de broedpopulatie zijn onder meer normen gesteld voor de populatieomvang van grauwe gans.

Samenvatting provinciaal beleid
In het huidige streekplan / ruimtelijk beleid, zijn geen planologische maatregelen beschreven voor het beheer van weidevogels. De nieuwe structuurvisie biedt kansen om dit wel te doen.
In Utrecht zijn zeven gebieden waarvoor een (afzonderlijk) collectief beheerplan voor weidevogels is opgesteld. Deze plannen zijn specifiek voor het betreffende gebied. Leidend voor de kwaliteit van het plan zijn de randvoorwaarden die zijn opgenomen in het Natuurbeheerplan. Samenwerking met TBO´s is niet structureel geregeld, met

uitzondering van Eemland. Als er sprake is van een gebied dat meerdere provincies overlapt (Zuid Holland en Utrecht), is er beleidsmatig geen structurele afstemming tussen deze provincies; randvoorwaarden vanuit het Natuurbeheerplan kunnen per provincie verschillen.

3.2 Overig beleid in relatie tot weidevogels

3.2.1 Ecologische hoofdstructuur en Natura 2000

De Ecologische hoofdstructuur van de provincie Utrecht is ruimtelijk vastgelegd in de Structuurvisie. Reservaten voor weidevogels maken deel uit van de ecologische hoofdstructuur. De natuurdoelen zijn uitgewerkt in het natuurbeheerplan: de beheertypen.

In de Natura 2000 beheerplannen van de Provincie Utrecht worden in beperkte mate doelen voor weidevogels opgenomen. Dit volgt uit het feit dat er voor de Natura 2000-gebieden nauwelijks soorten zijn aangewezen van graslandbiotopen. Enkele soorten weidevogels (graspieper, kwartel en watersnip) zijn opgenomen als zogenaamde 'typische soort' in het profielendocument van het bijbehorende habitattype (zie tabel 3.2). De beleidsmatige consequenties worden momenteel in beheerplannen uitgewerkt waarbij de provincies of een ministerie voortouwnemer zijn van de beheerplannen voor de gebieden Botshol (Utrecht), Oostelijke Vechtplassen (Noord-Holland), Kolland & Overlangbroek (Utrecht), Groot Zandbrink (Ministerie E,L&I), Binnenveld (Ministerie E,L&I), Uiterwaarden Neder-Rijn (Gelderland) en Uiterwaarden Lek (Zuid-Holland) en Eemmeer / Gooimeer (Ministerie van I&M).

Tabel 3.2 Soorten die in graslandhabitats voorkomen (weidevogels) en waarvoor direct (Instandhoudingsdoel broedvogels) of indirect (typische soorten van habitattypen) doelen zijn verwoord.

N2000 gebied	IHD	habitattype	typische soort
Oostelijke Vechtplassen	-	H7140	watersnip
Botshol	-	H7140	watersnip
Uiterwaarden Lek	-	H6120	graspieper
	-	H6510	kwartel
Eemmeer en Gooimeer zuidoever	-	-	-
Uiterwaarden Neder-Rijn	Kwartelkoning	H6510A	kwartel
Binnenveld	-	H7140a	watersnip
	-	H6410	watersnip
Kolland & Overlangbroek	-	-	-
Groot Zandbrink	-	H6410	watersnip

3.2.2 Nationale landschappen

Het beleid voor nationale landschappen is erop gericht om de kernkwaliteiten van het nationaal landschap te behouden. In 2011 is er een kentering gekomen in het beleid

voor nationale landschappen. De rijksoverheid wil hierin niet meer investeren. De provincie Utrecht heeft echter kwaliteitsgidsen per gebied gemaakt voor landschap. Hierin zijn de specifieke kwaliteiten van de verschillende landschappen uitgewerkt. Aangezien voorkomen van weidevogels en de mate waarin dat gebeurt sterk gerelateerd is aan bepaalde landschapskenmerken (o.a. rust en openheid, waterpeil, etc), vormen weidevogels feitelijk een 'ambassadeur' voor bepaalde landschaps-beleidsdoelen, namelijk die doelen die een link hebben met (voorkomen en behoud van) weidevogels: openheid garanderen in karakteristieke open landschappen, en daarmee gepaard gaande restricties voor bouwen en voor stadsuitbreiding in betreffende landschappen. In feite is dus al het beleid dat gericht is op tegengaan doorsnijding, aantasting rust en openheid, verlaging van waterpeil en verstoring (verkeer, landbouwactiviteiten) indirect ook gericht op verbetering van de weidevogelstand.

3.2.3 Waterbeleid

Binnen het provinciale waterbeleid worden geen specifieke relaties gelegd met weidevogeldoelstellingen, er zijn echter wel indirecte verbindingen en effecten. Het waterbeleid is er vooral om bodemdaling te voorkomen en de waterkwaliteit te verhogen. Hoewel dat geen directe doelstelling is voor weidevogels, heeft dit indirect wel een positief effect. Zo is er geregeld dat er maximaal 60 cm drooglegging mag optreden om afbraak van veenbodems te beperken (Provinciaal waterplan 2010-2015). Voor duurzame instandhouding van weidevogels is dat echter te beperkt. Ook de TBO's trachten voor hun terreinen een optimaal waterpeil ten behoeve van weidevogels te creëren.
Het waterpeil is een essentiële factor voor het succes van weidevogelbeheer. De peilbesluiten worden opgesteld door de waterschappen. Tot nu toe wordt weinig aandacht besteed aan de relatie met weidevogelbeheer.

3.2.4 Leefgebiedenbenadering / Provinciale Uitwerking

De kern van de leefgebiedenbenadering is de overstap van de bescherming van individuele soorten van planten en dieren (soortbeschermingsplannen) naar leefgebieden met groepen van soorten. Voor de leefgebiedenbenadering is op basis van de provinciale uitwerking budgettair 1,6 miljoen gereserveerd, uitgezet via de wet Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). In Utrecht wordt dit geld momenteel niet of nauwelijks voor weidevogels gebruikt . De weidevogels liften wel mee via de leefgebiedenbenadering die is ontwikkeld voor de zwarte stern.

3.2.5 Wetgeving

Het doel van de Flora- en faunawet is het instandhouden en beschermen van in het wild voorkomende planten- en diersoorten, waaronder dus ook weidevogels. De Flora- en faunawet kent zowel een zorgplicht als verbodsbepalingen. De zorgplicht geldt te allen tijde voor alle in het wild levende dieren en planten en hun leefomgeving, voor iedereen en in alle gevallen. De verbodsbepalingen zijn gebaseerd op het 'nee, tenzij'

principe, wat betekent dat alle schadelijke handelingen ten aanzien van beschermde planten- en diersoorten in principe verboden zijn. Voor weidevogels zijn in deze context artikel 9 t/m 12 van belang (zie kader).

Verbodsbepalingen in de Flora- en faunawet (verkort)	
Artikel 9:	Het doden, verwonden, vangen of bemachtigen of met het oog daarop opsporen van beschermde dieren.
Artikel 10:	Het opzettelijk verontrusten van beschermde dieren.
Artikel 11:	Het beschadigen, vernielen, uithalen, wegnemen of verstoren van nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde dieren.
Artikel 12:	Het zoeken, beschadigen of uit het nest halen van eieren van beschermde dieren.
Artikel 60:	Het rapen van kievitseieren is in de Provincie Utrecht niet toegestaan.
Artikel 60,67 en 68:	Deze artikelen bieden de provincie de mogelijkheid om beheer en schadebestrijding te regelen van bijvoorbeeld de broedpopulatie van ganzen ten behoeve van weidevogelbescherming. Dit geldt ook voor regulatie van aantallen kraaien en vossen.

Artikel 75 bepaalt dat vrijstellingen en ontheffingen van deze verbodsbepalingen kunnen worden verleend. Het toetsingskader hiervoor is vastgelegd in het Vrijstellingenbesluit. Er gelden verschillende regels voor verschillende categorieën werkzaamheden. Er zijn vier beschermingsregimes corresponderend met vier groepen beschermde soorten. Eén van deze vier groepen betreft de vogels. Alle inheemse vogels zijn strikt beschermd en ontheffing of vrijstelling kan alleen worden verkregen op grond van openbare veiligheid, volksgezondheid of bescherming van flora en fauna.

Artikel 16a van het bovengenoemde Vrijstellingenbesluit heeft specifiek betrekking op de bescherming van weidevogels. Hierin staat dat de verboden in artikelen 10 t/m 12 van de Flora- en faunawet niet gelden ten aanzien van weidevogels, ten behoeve van activiteiten bestemd en geschikt voor de bescherming van weidevogels, hun eieren en hun niet-vliegvlugge jongen tegen landbouwwerkzaamheden en vee.

Daarnaast heeft Artikel 16b, lid 1, onderdeel b van het Vrijstellingenbesluit betrekking op de relatie tussen landbouw en in het wild levende dieren en planten (waaronder weidevogels). Hierin staat dat de verboden in artikelen 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet niet gelden bij de uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw. Deze vrijstelling geldt ten aanzien van beschermde en inheemse dier- en plantensoorten die bij ministeriële regeling zijn aangewezen (Art. 16b, lid 2, onderdeel a) en de vrijstelling geldt mits de werkzaamheden en het gebruik aantoonbaar plaatsvinden overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode (Art. 16b, lid 2, onderdeel b). In lid 5 van

Artikel 16b staat echter dat vogelsoorten (als bedoeld in Art. 4, lid 1, onderdeel b van de Flora- en faunawet, genoemd in bijlage IV van de habitatrichtlijn of opgenomen in bijlage 1 van het Vrijstellingenbesluit) niet aangewezen worden bij de in lid 2 bedoelde ministeriële regeling. Daarnaast bestaat er ook geen goedgekeurde gedragscode met betrekking tot landbouwwerkzaamheden.

In de realiteit worden weidevogels regelmatig door landbouwwerkzaamheden verstoord of gedood. Ook gaan er ieder jaar eieren en nesten verloren. Op dit vlak is er sprake van een spanningsveld tussen enerzijds de dagelijkse realiteit in de agrarische sector en anderzijds de Flora- en faunawet. In de openbare discussie wordt hier echter (waarschijnlijk vanwege de complexiteit van het geheel) weinig ruchtbaarheid aan gegeven. Het (al dan niet opzettelijk) verstoren en doden van (jonge) weidevogels door landbouwwerkzaamheden wordt momenteel in de realiteit dan ook gedoogd.

3.2.6 Landbouwbeleid

In de Landbouwvisie Provincie Utrecht (nov. 2010) geeft de provincie aan wat haar visie en doelen zijn voor de landbouw tot 2025. Deze moeten uiteindelijk landen in de Provinciale Structuurvisie. Het motto van de landbouwvisie is: “Duurzame groei in een aantrekkelijk landschap”.

In Utrecht zijn een kleine 3.000 landbouwbedrijven (in 2009), inclusief hobbybedrijven en zeer kleine bedrijven. Circa 2.000 landbouwbedrijven hebben hun hoofdinkomen uit de landbouw. Voor 95% betreft dit veehouderijbedrijven, waarmee de melkveehouderij veruit de grootste agrarische sector is in Utrecht. De bedrijven in Utrecht volgen de landelijke trend: het aantal agrarische bedrijven neemt af (met 23% tussen 2000 en 2009), maar het aantal graasdierbedrijven neemt minder snel af, namelijk met 18%. Daarnaast is de bedrijfsgrootte in die periode met gemiddeld 50% toegenomen (Landbouwvisie Provincie Utrecht, 2010).

Deze trend zal zich de komende tijd voortzetten: afname van het aantal bedrijven met eenderde in de komende 10 jaar en een toename van de grootte van de overgebleven bedrijven, die voor een groot deel de grond van stoppende landbouwbedrijven zullen overnemen. Grotere bedrijven zijn niet per definitie intensiever, en hebben meer mogelijkheden om met hun graslandbeheer te spelen dan kleine. Daarmee biedt dat kansen voor weidevogels. De veranderingen van het Europese Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB) hebben tot gevolg dat in 2013 de bedrijfstoeslagen (nu ca. gemiddeld € 450,-/ha) deels zullen worden gekoppeld aan het leveren van maat–schappelijke diensten door landbouwbedrijven, zoals milieu, water, energie en biodiversiteit. Daarnaast wordt in 2015 de melkquotering afgeschaft. Het is onduidelijk of dit laatste leidt tot een hogere veedichtheid per hectare, gelet op de steeds strenger wordende mestnormering. In veel van de kerngebieden van de weidevogels, met name de veenweidegebieden, is daarnaast nog eens het waterbeheer bepalend voor de landbouwontwikkeling. De landbouwvisie geeft aan dat een doelstelling is om de bodemdaling af te remmen. Het is deze veelheid aan factoren die de ontwikkeling van

de landbouw sturen, die tevens de kansen voor de weidevogels bepalen. Het GLB kan daarin sturend worden ingezet. Voor ondernemers is de prijs voor melk steeds meer fluctuerend en de vergoedingen voor het weidevogelbeheer – die constanter zijn dan de productprijzen – kunnen daardoor risicospreiding bevorderen (Joldersma e.a. 2009). Het aantal ondernemers met een contract voor weidevogels zal dalen bij een grotere concentratie van weidevogels en weidevogelbeheer. Dit kan gevolgen hebben voor het draagvlak voor het weidevogelbeheer bij ANV's. De ondernemers die overblijven worden daarentegen steeds gespecialiseerder en kunnen hun bedrijfsvoering gericht inzetten voor weidevogels.

Relatief veel Utrechtse bedrijven, ca. 30%, zijn multifunctioneel, d.w.z. dat zij naast landbouwproducten ook andere taken verrichten, zoals natuurbeheer. Circa 17% van de Utrechtse landbouwbedrijven heeft een beheerovereenkomst, waaronder weidevogelbeheer. Dit is hoog vergeleken met het landelijke gemiddelde en geeft aan dat er een groot draagvlak is onder boeren voor agrarisch natuurbeheer.

Al met al biedt de landbouwvisie van de provincie aanknopingspunten voor weidevogelbeheer met inzet op duurzaamheid, waterbeheer en multifunctionaliteit van bedrijven.

3.2.7 Beleid provincie Zuid-Holland, Noord-Holland, Friesland

Noord-Holland

De provincie Noord-Holland heeft in 2009 een weidevogelvisie opgesteld, waarin de volgende uitgangspunten centraal staan (van 't Veer *et al*. 2010):

- Weidevogels zijn belangrijk en Noord-Holland is van substantiële betekenis voor weidevogels.
- Stoppen van de afname: provincie streeft naar tot staan brengen van opgetreden achteruitgang, en op termijn naar groei van de populaties.
- Verbetering van kwaliteit: provincie heeft als ambitie om geschiktheid van broedgebieden en reproductie van weidevogelgezinnen te vergroten, o.a. door kwaliteitsslag van bescherming van legsels naar bescherming van leefgebieden en overleving van weidevogelgezinnen.
- Concentreren op kerngebieden; gebieden met substantiële dichtheden aan weidevogels. In deze kernen wordt minimaal 90% van beschikbaar budget ingezet. Maatregelen en budgetten worden daarbij alleen ingezet in gebieden die geschikt zijn of op korte termijn geschikt te maken zijn voor weidevogels.
- Bescherming van de leefgebieden: Noord-Holland streeft naar het beter beschermen van de leefgebieden van de weidevogels, inclusief bijbehorende ruimtelijke ordeningsmaatregelen: in de structuurvisie van Noord Holland staat vermeld dat de provincie belang hecht aan zowel de weidevogels als het karakteristieke cultuurlandschap waarin zij verblijven, en daarom landschappen wil beschermen tegen inbreuken op de openheid. Dit wordt nader uitgewerkt in het uitvoeringsprogramma openheid weidevogelgebieden, in bijbehorende verordening. Hierin staat onder andere specifiek opgenomen dat een bestemmingsplan dat betrekking heeft op weidevogelleefgebieden,

niet voorziet in de mogelijkheid van nieuwe bebouwing, nieuwe weg-infrastructuur, verstorende activiteiten, aanleg van bossen/boomgaarden, en uit te voeren werken die peilverlaging met zich meebrengen – mogelijk maken (Structuurvisie 2010, Verordening artikel 25).

- In weidevogelgebieden geldt een compensatieplicht voor infrastructurele initiatieven. In de toelichting bij de hiervoor vernoemde verordening staat dat als volgt beschreven (samengevat): Behalve het beheer is de afwezigheid van opgaande begroeiing, gunstige omgevingscondities en de afwezigheid van bebouwing in hoge mate bepalend is voor het succes van weidevogelpopulaties: daarmee is het onwenselijk dat in nieuwe bestemmingsplannen nieuwe bouwblokken worden toegekend in open gebieden. Als toch een deel van het leefgebied moet wijken voor een andere functie moet het worden gecompenseerd door realiseren van nieuw geschikt leefgebied door uitvoering van actief weidevogelbeheer met een gemiddeld beheerregime. Bij weginfrastructuur voor wandelen en fietsen moet worden gezocht naar een inpassing met minimale verstoring voor weidevogels (paden in het broedseizoen sluiten indien nodig). Onder verstorende activiteiten worden activiteiten verstaan, die buiten de huidige agrarische activiteiten een verstorende werking hebben op de weidvogels (plaatsen windmolens, inrichten van landingsplaatsen voor deltavliegers. Peilverlagingen in bestaande weidevogelleefgebieden zijn in strijd met het provinciaal ruimtelijk beleid voor behoud van weidevogels. Voor de ontwikkeling van de agrarische bedrijven in de weidevogelleefgebieden het beleid voor de gebieden voor grootschalige landbouw of gecombineerde landbouw van toepassing is.

Anders dan in het verleden zal Noord-Holland zich dus ten aanzien van het weidevogelbeheer vooral richten op gebieden waar bepaalde minimum dichtheden aan weidevogels voorkomen; de zogeheten kerngebieden. Hierbij worden twee typen kerngebieden onderscheiden: gruttokerngebieden en weidevogelkerngebieden. Voor weidevogels buiten de kerngebieden blijft echter aandacht bestaan, dit zal echter gebeuren via andere vormen dan een beheer dat primair gericht is op weidevogels. Omdat kerngebieden de spil van het provinciale beleid vormen, is de afbakening van beide typen kerngebieden belangrijk (van 't Veer *et al.* 2010).

Gruttokerngebieden: minimaal 10 broedparen Grutto per 100 hectare cultuurland.
Weidevogelkerngebieden: minimaal 20 broedparen prioritaire weidevogels per 100 hectare cultuurland.
Weidevogelkerngebieden SNL_N13.01 (Reservaatgebieden): minimaal 35 broedparen kritische weidevogels per 100 hectare.

Zuid-Holland
In Zuid-Holland vormen de weidevogels een belangrijk aandachtspunt in beleid en beheer (besloten in het Natuurbeheerplan), al is er geen specifieke weidevogelvisie ontwikkeld die hieraan ten grondslag ligt. In de provinciale Structuurvisie staan wel de voor weidevogels belangrijke gebieden aangegeven: voor een selectie van die

gebieden zullen planologische beschermingsmaatregelen gaan gelden (Structuurvisie provincie Zuid-Holland, 2010). De uitwerking daarvan wordt opgenomen in de bestemmingsplannen. Hoe deze bescherming specifiek vorm krijgt, komt terug in de tweede, herziene Structuurvisie en de Verordening Ruimte.

Voor het formuleren van criteria voor de selectie van deze gebieden, waarvan de wezenlijke kenmerken behouden moeten blijven, wordt gebruik gemaakt van monitoring gegevens. Het beleid in Zuid Holland moet volgens die provincie vooral ruimtelijk uitgewerkt worden, en meer eenduidig worden – met name waar het compensatiebeleid betreft. Compensatieplicht zal in de toekomst mogelijk beperkt worden tot ingrepen in wat als belangrijk weidevogelgebeid aangewezen wordt, waarbij ´belangrijk´ een gebied betreft dat ten minste 35 broedparen per 100 hectare herbergt. Voor beheer ziet men ruimte voor meer samenwerking tussen ANV´s en TBO´s.

Friesland

Het weidevogelbeheer in Friesland is vooral gericht op de grutto, waarvoor Friesland een grote internationale verantwoordelijkheid heeft. De Friese weidevogeldoelstelling richt zich op behoud en versterking van de gruttopopulatie tot 25.000 broedparen in 2020, en zet daarvoor de volgende instrumenten en middelen in (Werkplan Weidevogels in Fryslân, 2006):

- Een gebiedsgerichte samenwerking (gruttokringen) binnen minimaal 50.000 hectare open weidevogelkerngebied;
- De inzet van vrijwilligers voor nazorgactiviteiten in de gebieden binnen en buiten de gruttokringen;
- Optimalisering van het weidevogelbeheer in de begrensde beheersgebieden, natuurgebieden en via de Vrij Inzetbare Hectaren.

De tureluur, veldleeuwerik, kievit, scholekster, watersnip en kemphaan zullen hiervan meeprofiteren. Om de doestelling te bereiken wordt ingezet op samenwerking tussen beheerders (agrariërs, terreinbeherende organisaties, particulieren) en vrijwilligers (vogelwachten, nazorgers, wildbeheerders). In voorkomende gevallen wordt er ook samengewerkt of is er afstemming met Waterschap en/of gemeente(n). Het mozaïekbeheer en het mozaïekplan zijn ook hier het fundament voor het toekomstige weidevogelbeheer.

Friesland concentreert zich op de meest kansrijke weidevogelkerngebieden. Bij het begrenzen van de weidevogelkerngebieden zijn de criteria gehanteerd met betrekking tot het aantal broedparen per 100 ha:

- 15 gruttobroedparen per 100 ha, of
- 75 broedparen per 100 ha (kievit, grutto, tureluur en scholekster) of
- 30 broedparen per 100 ha kritische soorten (grutto, tureluur, veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart, slobeend, kuifeend, wulp, watersnip, kwartel, tafeleend, zomertaling, wintertaling, witte kwikstaart, kluut, knobbelzwaan, krakeend, bergeend en patrijs)

Naast het beheer middels het Collectief beheerplan kunnen in de gebiedsplannen inrichtingswensen en bijbehorende maatregelen worden opgenomen en begroot (aanpassen waterhuishouding; verhogen grondwaterstand; creëren van plasdras-situaties, herstellen/creëren van openheid en rust, openheid door inrichtings–maat–regelen, bijvoorbeeld door beplanting of ruigte te verwijderen).

3.2.8 Internationale verdragen

Er zijn verscheidene internationale verdragen met betrekking tot natuurbescherming die door Nederland zijn ondertekend. Elk van deze verdragen leidt in meer of mindere mate tot verantwoordelijkheden en verplichtingen van Nederland ten aanzien van de bescherming van weidevogels. Hieronder zijn de specifieke betekenissen van de verdragen in relatie tot weidevogels kort weergegeven.

Vogelrichtlijn
De vogelrichtlijn is algemeen bedoeld ter bescherming van alle natuurlijk in het wild voorkomende vogelsoorten binnen de grenzen van de Europese lidstaten. Betreffende weidevogels is het van belang dat de kemphaan genoemd wordt in Annex I van de vogelrichtlijn wat aangeeft dat deze soort onderwerp dient te zijn van speciale beschermingsmaatregelen aangaande het habitat om de overleving en reproductie van de soort binnen zijn verspreidingsgebied te garanderen.

Bern conventie
Het algemene doel van de Bern conventie is de bescherming van de wilde flora en fauna en hun natuurlijke habitats. Alle weidevogelsoorten vallen onder Annex III van de Bern conventie. De betrokken partijen (waaronder Nederland) dienen passende wettelijke maatregelen te nemen om de bescherming van de in Annex III genoemde soorten te garanderen. Hiermee wordt met name regulatie van exploitatie/jacht bedoeld.

Bonn conventie
De Bonn conventie staat voor de bescherming van alle migrerende wilde diersoorten. Veel weidevogelsoorten zijn genoemd in Annex II van deze conventie. In deze bijlage zijn alle migrerende soorten opgenomen die een ongunstige staat van bescherming hebben en waarvoor internationale overeenkomsten aangaande hun bescherming opgesteld dienen te worden.
De overeenkomst waar de meeste weidevogels onder vallen (inclusief de grutto) is de: ‘Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA)’. De landen die deze overeenkomst ondertekend hebben (waaronder Nederland) dienen algemene en soortspecifieke beschermingsmaatregelen te implementeren. Deze beschermingsmaatregelen zijn beschreven in actieplannen. Voor sommige soorten waar het erg slecht mee gaat is een soortspecifiek actieplan opgesteld, zo ook voor de grutto. Volgens dit actieplan is Nederland onder andere verplicht om op korte termijn habitatverlies tegen te gaan, de openheid van het landschap te beschermen en maatregelen die hiertoe moeten leiden vast te leggen in nationale wetgeving. In

bijlage 4 is een overzicht opgenomen van de belangrijkste actiepunten voor Nederland met betrekking tot de bescherming van de grutto.

Aanvullend is onder de vleugels van het AEWA-verdrag het volgende document opgesteld: 'The Hague Action Statement on the conservation of migratory waterbirds and their habbitats, land use changes and development cooperation'. Dit document bevat een dringende oproep aan de AEWA-partijen (waaronder Nederland) om het verlies van habitat van watervogels ten gevolge van menselijke activiteiten te stoppen.

3.3 Actoren

Naast de provinciale visie en inzet, zijn diverse actoren betrokken bij weidevogelbeheer en –monitoring, in de context zoals die hierboven is geschetst. De betrokken beheerders en vrijwilligers zijn als volgt te categoriseren:

- (Grote) terreinbeherende organisaties (TBO´s); Staatsbosbeheer, Vereniging Natuurmonumenten, Het Utrechts´ Landschap;
- Agrariërs, verenigd in Agrarische Natuurverenigingen (ANV's) en Veelzijdig Boerenland, de koepelorganisatie van de ANV's in Utrecht, Noord- en Zuid-Holland;
- Natuurbeschermingsorganisaties en vrijwilligers; Vogelbescherming Nederland, Vrijwilligers voor Nestbescherming, Vogelwacht Utrecht, Landschap Erfgoed Utrecht, SBNL Vanellus Vanellus.

Met vertegenwoordigers van deze organisaties zijn interviews gehouden om hun zienswijze in huidig en mogelijk toekomstig weidevogelbeleid te inventariseren. In Bijlage 2 is een overzicht opgenomen van organisaties en vertegenwoordigers die benaderd zijn in het kader van deze notitie.

Hieronder is samengevat weergegeven wat de belangrijkste uitkomsten zijn van deze interviews waar het gaat over een weergave van de huidige situatie in weidevogel–beheer/-beleid, en de taken en verantwoordelijkheden van geïnterviewde organisaties daarbij.

3.3.1 Beleid in agrarische gebieden/ANV's

Het precieze aantal boeren dat aan weidevogelbescherming doet is moeilijk vast te stellen. Via de SNL zijn ca. 600 boeren die via een contract aan weidevogel-bescherming werken. Daarnaast zijn er boeren die geen SNL contract hebben, maar wel zelfstandig of met vrijwilligers meedoen. Vrijwilligers georganiseerd via het LEU (Landschap Erfgoed Utrecht) helpen ca. 650 boeren (ca. 23% van het aantal melkveehouders). Aangezien niet alle boeren met weidevogelbescherming via LEU-vrijwilligers worden ondersteund, is het percentage bedrijven dat aan weide-vogelbescherming doet hoger.

Agrarische Natuurverenigingen (ANV) zijn gebiedsgebonden samenwerkings-verbanden van agrariërs met als doel het stimuleren en uitvoeren van agrarisch

natuurbeheer. In veel gebieden is de ANV door de provincie aangewezen als gebiedscoördinator. De gebiedscoördinator is eindverantwoordelijk voor de jaarlijkse collectieve beheerplannen voor weidevogelbeheer. Deze plannen zijn de basis voor subsidieverlening vanuit het SNL. Een andere belangrijke wijziging is dat er vóór de invoering van het SNL werd betaald via resultaatbeloning, waardoor de ANV kon beschikken over een eigen budget en meer grip had op de resultaten van het beheer.

Veelzijdig Boerenland is het samenwerkingsverband van agrarische natuur- en landschapsverenigingen in West-Nederland en heeft als doel het verhogen en zichtbaar maken van de kwaliteit en effectiviteit van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Om deze doelstelling te bereiken, behartigt Veelzijdig Boerenland de belangen van haar leden. De activiteiten van Veelzijdig Boerenland omvatten onder andere: het adviseren over en beïnvloeden van het agrarisch natuur- en landschapsbeleid en projectontwikkeling en -uitvoering op het gebied van agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Veelzijdig Boerenland functioneert daarmee als een brug tussen natuur- en landschapsbeleid en de uitvoering daarvan door boeren.

In aanvulling op hun taken voor de collectieve beheerplannen hebben ANV's ook een voorlichtende en educatieve taak: er worden voorlichtingsavonden georganiseerd over weidevogelbeheer evenals jaarlijkse start- en eindbijeenkomsten rond weidevogelbeheer en cursussen weidevogelbeheer voor boeren, loonwerkers en/of vrijwilligers. In enkele gevallen is er sprake van aanvullende financiering voor monitoring of eigen beheerpakketten, en worden er eigen projecten opgezet (b.v. Mozaïek op maat, het testen nieuwe pakketten, et cetera).

In de interviews geven de ANV's aan de boeren te stimuleren binnen de SNL te participeren. In sommige deelgebieden opereren gebiedsregisseurs of veldmedewerkers die boeren in het veld begeleiden: zij stellen last minute beheer voor in het seizoen, zodat contracten kunnen worden herzien op basis van actuele informatie (bij voorbeeld als zich grotere aantallen voordoen dan verwacht op een specifieke locatie). Enkele ANV's voeren daarbij evaluaties uit met de betrokken boeren over het gevoerde beheer van een seizoen, soms gebeurt dit (ook) met betrokken vrijwilligersgroepen.

Overleg wordt in sommige gevallen gevoerd met gemeenten over de openheid van het gebied in verband met weidevogels, en met de provincie over het natuurbeheerplan. Overleg met TBO's is over het algemeen beperkt; soms is er volgens de ANV's sprake van goed contact met de plaatselijke beheerder en vindt er uitwisseling plaats van weidevogelgegevens (Eemland), maar er bestaat weinig tot geen contact op regioniveau. Er is geen gezamenlijk weidevogelbeheersplan met een TBO, al wordt in Eemland en bij Groot Wilnis-Vinkeveen wel samengewerkt. In een enkel geval is er overleg met het waterschap, over de locatie van baggerdepots en beplantingen.

Reproductiviteit (deel)gebieden
Bij veel ANV's houden deelnemers bij waar en van welke soort een nest wordt gevonden. Op basis van het gehele (deel)gebied is hiermee inzichtelijk te maken wat het uitkomstpercentage en predatiepercentage van de nesten per soort is. Landelijk is het uitkomstpercentage in natuur- en agrarisch gebied respectievelijk 100% en 40% (zie ook §2.2.4). (Deel)gebieden met een hoog uitkomstpercentage dragen meer bij aan het behoud van de weidevogelpopulatie. Bij veel ANV's worden momenteel alarmtellingen gehouden. Op basis van het aantal vliegvlugge jongen ten opzichte van het aantal broedvogels in een (deel)gebied is hiermee het BTS (Bruto Territoriaal Succes) te bepalen. Algemeen wordt een BTS van 65% aangehouden voor een netto reproductieve (deel)populatie.

Optimalisatie beheer/mozaïek
Landelijk wordt minimaal 1,4 ha kuikenland per grutto broedpaar als norm gehanteerd. In het SNL zijn verschillende beheerpakketten af te sluiten, die in meer of mindere mate bijdrage aan kuikenland. Hiertoe zijn landelijk weegfactoren samengesteld (zie **bijlage 3**). Gebieden met een groot aandeel kuikenland dragen meer bij aan het behoud van de weidevogelpopulatie.

3.3.2 Terreinbeheerders

Staatsbosbeheer (SBB), Natuurmonumenten en het Utrechts Landschap hebben en beheren diverse terreinen in de provincie Utrecht.
Belangrijke terreinen van SBB zijn; Groot Wilnis-Vinkeveen (Demmerik), Lopiker–waard, en Binnenveld (Gelderse Vallei) en aangrenzend in Arkemheen. Belangrijke terreinen van Natuurmonumenten zijn Groot Mijdrecht, Nellestein (Botshol) en Eemland. Natuurmonumenten heeft terreinen met een weidevogel–doelstelling en terreinen met een botanische doelstelling, die beheerd worden via SN. Voor het behoud van de weidevogels neemt Natuurmonumenten deel aan het weidevogel–verbond en werkt samen met ANV's en sluit pachtcontracten af. Het weidevogeldoel wordt desgevraagd als belangrijk gekenmerkt, al geeft Vereniging Natuurmonumenten in het interview aan zich af te vragen of op langere termijn beleid op de thans gewenste schaal haalbaar is. Natuurmonumenten neemt deel aan het Weidevogel–verbond en ziet de collectieve beheerplannen als een goed instrument mits er sprake is van echte samenwerking.

Staatsbosbeheer is deelnemer aan gebiedsprocessen (o.a. Groene Ruggengraat), maar is niet wezenlijk betrokken bij de collectieve beheerplannen en levert hierin geen structurele bijdrage; hiervoor zijn de huidige vergoedingen voor personele inzet volgens SBB te laag. Wel worden op ad-hoc basis gegevens uitgewisseld. In de huidige situatie kan SBB weidevogelbeheer alleen uitvoeren als de terreinen (deels) verpacht worden, in samenwerking met de betreffende agrariërs. Ook heeft SBB in de huidige budgetten te weinig ruimte voor het mozaïekbeheer. SBB merkt op dat even–tueel méér beheer door boeren en particulieren hogere kosten met zich meebrengt, zodat zich dit negatief verhoudt tot huidige bezuinigingsdoelstellingen.

Terreinbeherende organisaties zien als belangrijk knelpunt dat voor waterpeilbeheer in de regel geen koppeling gemaakt wordt tussen peilbeheer en weidevogeldoelstelling: ook worden waterpeilen niet in beleid verankerd. Daarnaast wordt verdichting van het landschap / intensief gebruik als aandachtspunt aangemerkt. Zowel Natuurmonu–menten als SBB zien een verbetering van samenwerking tussen betrokken partijen met een resultaatgerichte regierol voor de provincie als gewenste proces–richting, met samenhangend ruimtelijk beleid en een duidelijke visie voor de kerngebieden.

Het Utrechts Landschap heeft geen reservaten met een formele weidevogel-doelstelling. Daarnaast hebben de TBO's andere gebieden met bijvoorbeeld een botanische doelstelling, waar soms ook aanzienlijke aantallen weidevogels voorkomen. Denk aan Bolgerijen van Het Utrechts Landschap.

3.3.3 Natuurbeschermingsorganisaties en vrijwilligers

In Utrecht zijn Vogelbescherming Nederland, Landschap Erfgoed Utrecht (LEU), SBNL en vrijwilligers actief. Het draagvlak voor weidevogels is groot. Bij fondswer–vingscampagnes van Vogelbescherming Nederland leveren acties voor weidevogels steevast het meeste geld op. Ook onder vrijwilligers is het draagvlak voor weidevogels groot. In Nederland zijn ruim 11.000 weidevogelvrijwilligers aangesloten bij Land–schapsbeheer Nederland, BFVW (Bond Friese Vogelwachten) en SBNL (die de weidevogel–beschermers van Vanellus Vanellus vertegenwoordigt) (Weidevogel–balans 2010). In de provincie Utrecht zijn 500 vrijwilligers actief via LEU (mededeling R. Faber, Landschap Erfgoed Utrecht) en 35-40 via SBNL (mededeling W. Wesselink, SBNL). Deze laatste zijn vooral actief via de Stichting BOA (Biotoopverbetering Agrarisch Overleg), die actief is in de polder Arkemheen (en voor een deel in de provincie Utrecht).

Van de geïnterviewde organisaties voeren Landschap Erfgoed Utrecht, Vanellus Vanellus en Vogelwacht Utrecht diverse tellingen uit, vooral bij de TBO's (zie paragraaf 3.4), waarbij zowel vrijwilligers als professionals worden ingezet. Ook zijn deze organisaties betrokken bij nestbescherming bij boeren. Landschap Erfgoed Utrecht coördineert de inzet van vrijwilligers en registreert en analyseert de resultaten.

Vogelbescherming Nederland en Natuur en Milieueducatie Utrecht (NMU) richten zich meer op bescherming van natuur en biodiversiteit / vogels in algemene zin, waarbij nadrukkelijk wordt getracht om invloed uit te oefenen op en bijdragen te leveren aan lopend en nieuw te vormen beleid.

De geïnterviewde organisaties houden zich bezig met beschermings- en monitoringsactiviteiten, naast zaken die betrekking hebben op vogelstudie, onderzoek, voorlichting / draagvlak verbreding en educatie. Vogelbescherming Nederland richt zich momenteel op het thema 'weidevogelboerderijen', waarbij boeren worden geworven die zich actief opstellen bij weidevogelbescherming. Op het moment van interviewen waren daarbij zo'n 80 agrariërs betrokken, waarvan vier in Utrecht. Vogelbescherming stelt binnen dit project onder andere gelden ter beschikking voor

de deelnemers, aan te wenden voor onder meer watermolentjes met zonnecellen om percelen plas-dras te zetten. Andere ambities van Vogelbescherming Nederland zijn gelegen in het invullen van kennislacunes en inzet voor de internationale bescherming van weidevogels.

Vogelwacht Utrecht houdt zich bezig met het organiseren en coördineren van activiteiten op regionaal/provinciaal niveau op het gebied van weidevogelbescherming en monitoring. Hierin is de overlap met de werkzaamheden van Landschap Erfgoed Utrecht groot. Daarnaast organiseert de werkgroep Vogelinventarisatie monitorings¬projecten (BMP/territoriumkartering) in samenwerking met SOVON. Een eerder samenwerkingsproject voor Groen-blauwe dooradering voor weide- en moerasvogels (met onder andere gemeente De Bilt, ANV Noorderpark, dorpsgroep Westbroek) is afgebroken vanwege een subsidiestop.

De geïnterviewde organisaties zijn bezorgd over de weidevogelstand in Utrecht waarin afname zichtbaar blijft, o.a. door landbouw intensivering / grondgebruik en daarmee gepaard gaande verlaging van waterpeilen. Als goed voorbeeld voor hoe beheer geregeld kan worden noemt men ook hier Eemland: waar een gebiedsgerichte aanpak in combinatie met goed functionerende reservaten en samenwerking met agrariërs vruchten afwerpt.

De organisaties zien toekomst voor een meer structurele invulling van samenwerking tussen betrokken (beheers)partijen met een belangrijke (regie)rol voor de provincie als het gaat over collectief beheer – een rol die volgens de geïnterviewde organisaties momenteel nog niet optimaal wordt ingevuld/benut. Ook wordt door sommige organisaties tegengaan van versnippering en inzetten op kansrijke gebieden / concentreren op kerngebieden als optie genoemd.

3.3.4 Budgetten en middelen

In Utrecht is in 2010 in totaal circa 14.700 hectare weidevogelbeheer uitgevoerd (13.700 ha SNL/SAN, 500 ha SN, 475 ha SBB). Daarmee is een provinciaal budget van circa 2,7 mln. gemoeid. Een groot deel daarvan loopt via ht Subsidiestelsel voor Natuur- en Landschapsbeheer (SNL), namelijk 2,15 mln. euro SNL-agrarisch en 0,21 mln. euro SNL-natuur. Voor de kosten van het opstellen van de collectieve beheerplannen door de coördinator van de ANV's is 0,288 mln. beschikbaar. Daarnaast ontvangt SBB circa 0,08 mln. euro van het Rijk voor het weidevogelbeheer (zie tabel 3.1). Dit betreft beheer van natuurterreinen met als doelstelling weidevogels (N13.01). Het botanisch beheer, waar ook weidevogels van kunnen profiteren, is in dit overzicht niet meegenomen.

Een aanzienlijk deel van het provinciale budget dat gereserveerd is voor natuurbehoud en -ontwikkeling gaat naar weidevogels, in de huidige situatie veelal via het Subsidiestelsel voor Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). Daarnaast is er in 2010 op projectbasis 0,06 mln. euro (pilot Maatwerk Maatpolder in Eemland) uit AVP-middelen uitgegeven voor extra weidevogelpakketten.

Tabel 3.1 Overzicht van de oppervlakte en kosten van weidevogelbeheer in 2010 in de Provincie Utrecht.

Type contract	Oppervlakte (ha)	Max. budget (mln)
SNL-collectieve contracten	Circa 13.000	2,150
Opstellen collectieve beheerplannen	-	0,288
(oude doorlopende) SAN-contracten	500	0,050
Extra pakketten Maatpolder 2010	185	0,060
Natuurmonumenten	Circa 500-600	0,211
Staatsbosbeheer	Circa 475[1]	0,082
Totaal	Circa 14.700	2,841[2]

[1] Dit is een schatting met als uitgangspunt dat de helft van het gebied een hoge en de andere helft een lage weidevogeldoelstelling heeft.

[2] Hiervan is 2,4 mln provinciaal geld.

Via de SNL worden verschillende beheerpakketten ingezet. Uit figuren 3.1a en 3.1b blijkt dat qua oppervlakte en kosten het legselbeheer het grootste aandeel heeft met 84%. De overige, 'zwaardere' pakketten, die een rustperiode, plasdras, kruidenrijk weidevogelgrasland of extensief beweide percelen realiseren, en die ook 'kuikenland' genereren, vormen 16% qua oppervlakte, maar 55% van de kosten. Het grootste deel van het budget wordt dus aan 'zwaar' beheer uitgegeven.

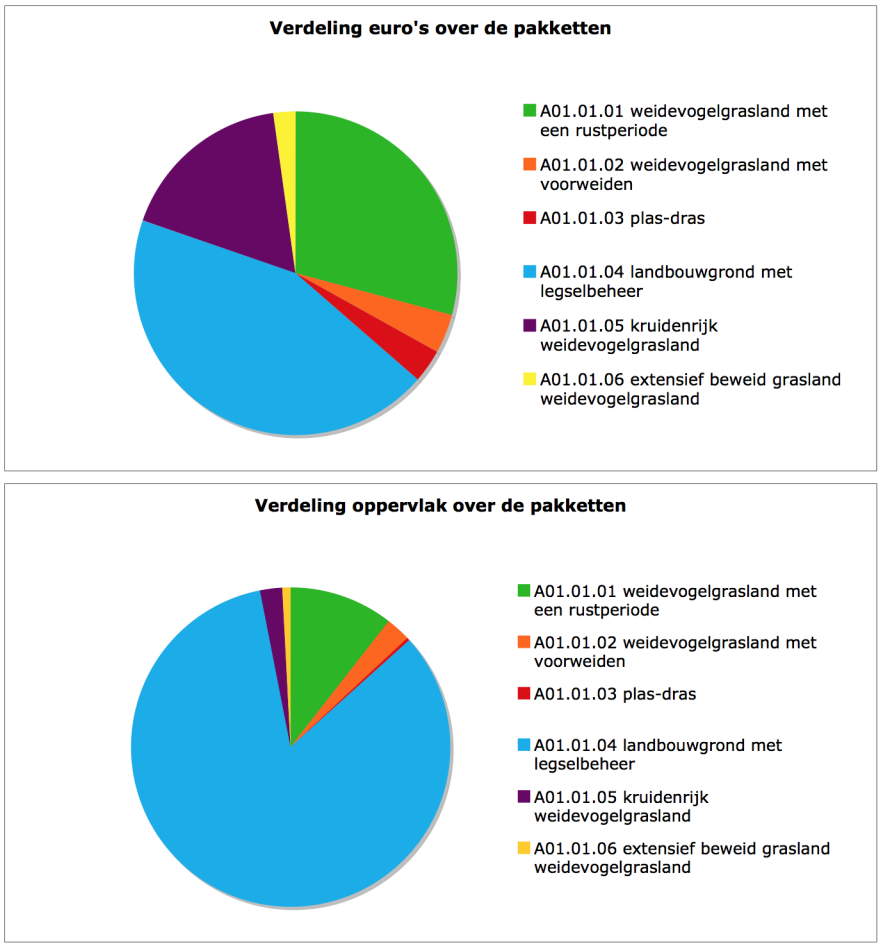

Figuur 3.1 a (boven) en b (onder): Verdeling van oppervlakte en kosten over de hoofdpakketten in de SNL in 2010 in de Provincie Utrecht (bron Provincie Utrecht). De cijfers betreffen het vaste onderdeel van de collectieve contracten dus zonder bijv. last minute beheer.

4 Advies toekomstig beleid en beheer

4.1 Doelstelling: duurzaam behoud weidevogels in Utrecht

De provincie Utrecht is momenteel één van de zes belangrijkste provincies in Neder–land voor weidevogels en ambieert dat te blijven. De toekomstvisie van de provincie Utrecht op weidevogels (broedvogels van slotenrijke graslanden) is tweeledig:

1) Behouden en zo mogelijk versterken van duurzame populaties van prioritaire weidevogels (broedvogels van vochtige slotenrijke graslanden);
2) Behouden en versterken van duurzaam draagvlak onder betrokken en samenwerkende partijen.

De nadruk ligt op soorten waarvoor Utrecht een internationale verantwoordelijkheid of verplichting (grutto; Jensen *et al.* 2008) draagt. In het geval van de grutto is Nederland onder andere verplicht om op korte termijn habitatverlies tegen te gaan, de openheid van het landschap te beschermen en maatregelen die hiertoe moeten leiden vast te leggen in nationale wetgeving. In **bijlage 4** is een overzicht opgenomen van de belangrijkste actiepunten voor Nederland met betrekking tot de bescherming van de grutto.

Idealiter leidt de hierboven verwoorde toekomstvisie van de provincie Utrecht tot het behoud van de huidige weidevogelpopulaties en de versterking van populaties van zeldzame soorten als de kemphaan, watersnip, zomertaling en veldleeuwerik. In het licht van de eventueel afnemende budgetten betekent dit in de praktijk echter het efficiënt inzetten van beperkte mensen en middelen in een beperkt aantal gebieden waar het resultaat maximaal is (weidevogelkerngebieden). Daarbij is draagkracht en betrokkenheid van alle partijen (natuurbeherende organisaties, agrariërs, ANV's, gebiedscoördinatoren, vrijwilligers en provincie) van groot belang.

We adviseren om de beperkte financiële middelen in te zetten op het behoud van duurzame weidevogelpopulaties op basis van kernpopulaties. De daaruit voort-vloeiende doelstellingen variëren tussen soorten, van behoud of herstel van de huidige populatie tot behoud van minimaal 75% van de huidige populatie (zie §4.2). Om bescherming van duurzame populaties te realiseren wordt geadviseerd om beleid en beheer te concentreren in enkele weidevogelkerngebieden waarbinnen gedifferen-tieerd beleid wordt toegepast (zie §4.3.1). Om de bescherming van weidevogels binnen deze gebieden te kunnen garanderen dienen de weidevogelkerngebieden planologisch beschermd te worden. De afbakening van de kerngebieden dient plaats te vinden op basis van enkele vooraf vastgestelde criteria (zie §4.3.2).

4.2 Duurzame populaties in Utrecht

Zoals eerder in §4.1 verwoord leiden de doelstellingen van de provincie Utrecht idealiter tot de algemene bescherming en het behoud van de huidige weidevogel-

populaties en de versterking van populaties van zeldzame soorten. In het licht van de huidige beperking van inzetbare financiële middelen is het echter nodig om de term duurzame populaties nader te definiëren. Voor alle betrokken (prioritaire) weidevogelsoorten is berekend welke populatiegrootte minimaal behouden moet blijven om duurzaam behoud van weidevogels in Utrecht te kunnen garanderen.

De referentie voor duurzaam behoud van de populaties is niet per definitie de *huidige* populatieomvang, omdat een objectieve referentie voor een gewenste populatiegrootte ontbreekt. Zo is bijvoorbeeld de grutto in het verleden veel schaarser geweest als broedvogel dan in de jaren zestig en tegenwoordig.

Voor een duurzame populatie zijn drie factoren van belang:

1. De populatie is van voldoende omvang; de omvang van een populatie is dermate groot dat tegenslagen kunnen worden opgevangen
2. De populatie is zelfvoorzienend: voldoende reproductie, de populatie is niet afhankelijk van immigratie;
3. een (deel)populatie is functioneel verbonden met andere populaties; de duurzame populaties liggen niet te ver van elkaar.

Bovenstaande drie factoren zijn van belang bij het definiëren van het begrip duurzaamheid. Voor de eerste factor zijn populatiedynamische studies uitgevoerd die de omvang van zogenaamde kernpopulaties definiëren (o.a. Foppen *et al*. 1998, Kalkhoven *et al*. 1995, Verboom *et al*. 1997) en beleidsmatig vertalen (o.a. Van der Winden *et al*. 2002). In tabel 4.1 zijn de uitgangspunten per prioritaire soort samengevat (zie **bijlage 5** voor basisinformatie). In deze analyse zijn deels de andere twee factoren (reproductie en verbinding) opgenomen. Daarom is het van belang deze twee factoren expliciet te maken. Om niet afhankelijk te zijn van beleid van aangrenzende provincies, wordt als uitgangspunt gehanteerd dat de Utrechtse populatie zelfredzaam is en in beginsel niet afhankelijk is van immigratie uit andere provincies. Dit betekent in de praktijk dat het leefgebied van voldoende kwaliteit is. Indirect is dit te sturen door de draagkracht van het leefgebied te optimaliseren. Steeds duidelijker wordt de functie en noodzaak van netwerken van populaties. Hoewel veel vogels enorme afstanden trekken (o.a. naar Afrika), zijn ze in de broedgebieden veelal sterk plaatstrouw. Kolonisatie (dispersie) van nieuwe gebieden vindt in de regel op korte afstand plaats. Ook voor een soort als de grutto lijken dispersieafstanden van enkele kilometers gangbaar (med. J. Hooijmeijer, RUG). Dat betekent in de praktijk dat kernpopulaties niet te ver (binnen een afstand van 5 km) van elkaar moeten liggen om een functioneel netwerk te vormen.

Tabel 4.1 *Omvang van weidevogelkernpopulaties en bijbehorende omvang van leefgebied. In Utrecht zijn 1 tot 5 kernpopulaties per soort nodig. Situatie in Utrecht = Aantallen broedparen in een deel van het graslandgebied van de provincie Utrecht in 2009/2010 (zie H2). Aanvullende criteria a = belangrijk voor nationale populatie, b = broedt ook in ander leefgebied dan graslanden zodat doel daar niet alleen van afhankelijk is. zie **bijlage 5** voor technische achtergrondinformatie.*

Soort	Kern-populatie aantal broedparen	Situatie in Utrecht	Duurzaam-heidsnorm?	In geval van optimale kwaliteit habitat (ha)	Criteria
grutto	200	3.029	ruim boven	400	a
tureluur	200	1.089	ruim boven	500-2000	a
watersnip	200	11	ruim onder	500-5000	b
kemphaan	200	8	ruim onder	1000	a
kievit	200	4.569	ruim boven	400-1000	b
scholekster	200	1.025	ruim boven	400-1000	b
wintertaling	40	5	nabij norm	200-1000	b
zomertaling	40	49	boven norm	1000	a,b
slobeend	40	336	ruim boven	200-1000	b
kuifeend	60	411	ruim boven	300-1500	b
krakeend	40	461	ruim boven	200-1000	b
veldleeuwerik	120	298	boven norm	600-3000	b
graspieper	120	218	boven norm	600-3000	b
gele kwikstaart	120	108	onder norm	600-3000	b

Op basis van tabel 4.1 zijn de volgende stappen doorlopen om te komen tot een duurzame populatiedoelstelling voor de provincie Utrecht (zie voor voorbeelden box 1):

1) **theoretische omvang populaties** – Op basis van tabel 4.1 is een minimale populatieomvang per soort (kernpopulatie) voor de provincie Utrecht als basis genomen. Hierbij zijn criteria van kernpopulaties, netwerkfunctie en bijdrage aan landelijke populaties toegepast. Daarbij is bekeken hoe belangrijk de provincie Utrecht in landelijk opzicht is voor deze soort.

2) **andere habitats** – veel van de prioritaire soorten broeden niet uitsluitend in vochtige graslanden. Zo broeden scholeksters op akkers en in stedelijk gebied, watersnip en eenden in moerassen en veldleeuweriken broeden op heideterreinen. Voor duurzame Utrechtse populaties zijn dus niet alleen graslanden van belang. Als er veel ander leefgebied is, kan de doelstelling voor “vochtige graslanden” lager zijn.

3) **soorten die talrijk voorkomen in graslanden** – enkele soorten komen in de huidige situatie in (veel) grotere aantallen voor dan de omvang van de kernpopulatie, bijvoorbeeld de grutto. In die gevallen kan worden volstaan met een behoudopgave

waarbij rekening gehouden wordt met punt 2 (leefgebied in ander habitat) en de bijdrage aan de landelijke populatie.
4) **habitatoppervlak** - op basis van de gewenste populatieomvang in vochtig grasland is een ordegrootte te definiëren van noodzakelijk bijbehorend leefgebied.

De bovenstaande criteria zijn verwerkt tot doelstellingen voor duurzame weidevogelpopulaties in de provincie Utrecht:

Grutto: behoud van minimaal 75% van huidige populatieomvang in kerngebieden (>= 2000 paar). Soort waarvan leefgebied zich hoofdzakelijk in vochtige graslanden bevindt. Vanwege (inter)nationale verantwoordelijkheid (**bijlage 4**) belangrijke soort voor weidevogelbeleid

Tureluur: behoud van minimaal 75% van huidige populatieomvang in kerngebieden (>= 750 paar). Soort waarvan leefgebied zich hoofdzakelijk in vochtige graslanden bevindt. Vanwege (inter)nationale verantwoordelijkheid belangrijke soort voor weidevogelbeleid

Watersnip: behoud van huidige omvang populatie in vochtige graslanden; de soort profiteert daarnaast van beleid in Natura 2000 gebieden en aangewezen gebieden voor moerasontwikkeling (o.a. Groot Mijdrecht).

Kemphaan: Behoud huidig resterende leefgebied in vochtige graslanden. Vanwege (inter)nationale verantwoordelijkheid belangrijke soort voor weidevogelbeleid.

Kievit: behoud van minimaal 75% van huidige populatieomvang in kerngebieden (>= 3500 paar). Soort waarvan leefgebied zich tevens in belangrijke mate buiten vochtige graslanden bevindt. Profiteert tevens sterk van nieuw leefgebied in tijdelijke natuur (stedelijk gebied), moerasnatuur en uiterwaarden.

Scholekster: behoud van minimaal 75% van huidige populatieomvang in kerngebieden (>= 750 paar). Soort waarvan leefgebied zich tevens in belangrijke mate buiten vochtige graslanden bevindt. Profiteert tevens sterk van nieuw leefgebied in tijdelijke natuur en stedelijk gebied; moerasnatuur en uiterwaarden.

Wintertaling: geen extra doelstellingen voor vochtige graslanden. Duurzaamheidsnorm gegarandeerd binnen het huidige beleid in een combinatie van grasland en moeras.

Zomertaling: behoud van huidige populatieomvang in kerngebieden. de soort profiteert daarnaast van beleid in Natura 2000-gebieden en aangewezen gebieden voor moerasontwikkeling (o.a. Groot Mijdrecht).

Slobeend: behoud van huidige populatieomvang in kerngebieden. de soort profiteert daarnaast van beleid in Natura 2000-gebieden en aangewezen gebieden voor moerasontwikkeling (o.a. Groot Mijdrecht).

Kuifeend: behoud van huidige populatieomvang in kerngebieden. Profiteert van kerngebiedenbeleid. Duurzaamheidsnorm gegarandeerd binnen het huidige beleid in een combinatie van grasland en moeras.

Krakeend: behoud van huidige populatieomvang in kerngebieden. Profiteert van kerngebiedenbeleid. Duurzaamheidsnorm gegarandeerd binnen het huidige beleid in een combinatie van grasland en moeras.

Veldleeuwerik: behoud van huidige populatieomvang in kerngebieden. Profiteert van kerngebiedenbeleid. Duurzaamheidsnorm gegarandeerd binnen het huidige beleid in een combinatie van heideterreinen en uiterwaarden.

Graspieper: behoud van huidige populatieomvang in kerngebieden. Profiteert van kerngebiedenbeleid. Duurzaamheidsnorm gegarandeerd binnen het huidige beleid in een combinatie van moerassen en uiterwaarden.

Gele kwikstaart: behoud van huidige omvang populatie in vochtige graslanden; de soort profiteert daarnaast van beleid in Natura 2000-gebieden, aangewezen gebieden voor moerasontwikkeling (o.a. Groot Mijdrecht) en akkers.

Uit de soortspecifieke doelstellingen voor duurzame populaties volgt de noodzaak om het huidige leefgebied te behouden en te versterken. Omdat de doelen en leefgebiedseisen per soort wezenlijk verschillen is een gedifferentieerd beleid nodig. Dit betekent dat bescherming plaats dient te vinden in kerngebieden waar recht gedaan kan worden aan de doelstelling voor alle prioritaire weidevogels.

Box 1. Voorbeeldanalyse duurzame populaties op basis van kernpopulaties

Referenties voor de doelstelling van de omvang van de totale populatiegrootte van weidevogels in Utrecht zijn subjectief. Zo is de omvang van de gruttopopulatie nu lager dan in de jaren zestig van de vorige eeuw, maar weer hoger dan het begin van de vorige eeuw. Hieronder is een voorbeeld opgenomen van een soort die hoofd–zakelijk afhankelijk is van graslandbiotopen en een soort die daar deels van afhankelijk is. In de voorbeelden zijn de hiervoor besproken criteria uitgewerkt.

Grutto

De potentie voor één of meerdere kernpopulaties is in de provincie Utrecht ruim aanwezig. Voor een kernpopulatie is een ordegrootte van minimaal 200 broedparen noodzakelijk en voor een nationaal doel worden minimaal 5, maar bij voorkeur 20 kernpopulaties geadviseerd (tabel 4.1). Omdat provincie Utrecht mede verantwoordelijk is voor het halen van landelijke doelen, zijn in Utrecht minimaal 1 tot 4 kernpopulaties nodig. Immers er zijn 6 provincies (Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Groningen en Overijssel) met substantiële aantallen grutto's. Daarbij zal het totaal aantal broedparen in Utrecht minimaal een ordegrootte van 200 tot 800 moeten bedragen. Dit ligt lager dan de huidige aantallen van ruim 3000 paar grutto's in de provincie. Echter omdat Utrecht voor de grutto zowel nationaal als internationaal een grote verantwoordelijkheid heeft, is als aanvullend criterium opgenomen dat behoud van een substantieel deel van de populatie noodzakelijk is. Deze soort is grotendeels van het landschapstype "vochtige graslanden" afhankelijk dus bescherming van dit habitat is cruciaal voor het behoud. Dat betekent dat de weidevogel–kerngebieden een wezenlijk deel van de huidige aantallen duurzaam moeten herbergen. Aangezien de aantallen nog afnemen en de beheersbudgetten beperkter worden kiest de provincie Utrecht voor behoud van 75% van de huidige aantallen. Dit wordt als realistisch beschouwd en duurzaam nagestreefd. Deze

populatie dient dan wel zelfredzaam te zijn en in een netwerk van gebieden geborgen te zijn. Voor grutto betekent dit een doel van minimaal 2000 paar.

Zomertaling
De huidige populatie van de zomertaling in Utrecht bevindt zich boven het doel voor minstens één kernpopulatie. De aantallen broedparen in moerassen zijn niet precies bekend maar liggen in een ordegrootte van enkele tientallen. De zomertaling broedt niet alleen in vochtig grasland dus de provinciale doelen voor een duurzame populatie kunnen mede gehaald worden door ander natuurbeleid. Dit is ook aan de orde doordat de soort toeneemt in de nieuw aangelegde moerassen. Om deze reden is behoud van de huidige populatieomvang in de kerngebieden afdoende.

4.3 Weidevogelkerngebieden

4.3.1 Differentiatie in beleid en beheer

Op basis van de doelstellingen die in §4.2 zijn samengevat, is het voor duurzaam garanderen van populaties noodzakelijk dat het huidige oppervlak leefgebied behouden en versterkt wordt. Om dit te realiseren wordt geadviseerd om binnen de provincie verscheidene weidevogelkerngebieden af te bakenen, waarbinnen beleid en middelen geoptimaliseerd worden voor behoud van weidevogelpopulaties. Binnen deze gebieden is gedifferentieerd beleid nodig in samenwerking tussen maatschappelijke partijen. Voor bepaalde soorten (watersnip, zomertaling en kemphaan) betekent dit dat natuurbeheer centraal dient te staan zoals nu al in de natuurreservaten het geval is. In andere (bij voorkeur aangrenzende) gebieden kan agrarisch gebruik gecombineerd worden met natuurbeheer, zodat voor soorten als grutto en tureluur populaties van voldoende omvang (zie §4.2) kunnen worden behouden.

Topgebieden (reservaten)
Binnen de kerngebieden dienen gebieden gesitueerd te zijn die natuur (-behoud en –beheer) als primaire doelstelling hebben. Voorbeelden hiervan zijn reservaten van Natuurmonumenten in Eemland (Maatpolder, Noordpolder te Veld). Deze bieden leefgebied aan soorten als kemphaan, watersnip, zomertaling en gele kwikstaart. Deze gebieden worden gekenmerkt door halfnatuurlijke graslandtypen die zeer kruidenrijk zijn (zeggenvegetaties, schrale graslanden, blauwgraslanden) met een groot oppervlak aan plasdras dat tot laat in het seizoen (juni) geïnundeerd is. In de regel is dit moeilijk te combineren met huidig agrarisch gebruik. Alle andere soorten profiteren ook van dit landschapstype (o.a. grutto, kievit en graspieper). In de graslandtypen kan zich bovendien een rijke levensgemeenschap vestigen van laagveengraslanden met onder andere heikikker en bijzondere dagvlinders. Door de overgangen naar heldere sloten (zomertaling) is er leefgebied voor andere bedreigde soorten als waterspitsmuizen, grote modderkruipers en bedreigde libellen.

In Eemland is een dergelijke aanpak van een weidevogelkerngebied met differentiatie van beleid in reservaten en agrarisch gebied met succes toegepast. Het aantal

weidevogelterritoria is in dit gebied in korte tijd sterk gestegen (hoofdstuk 2). Op basis van de indeling van dit gebied en vergelijkbare gebieden in Zuid-Holland, is de vuistregel opgesteld dat minimaal 12% van een weidevogelkerngebied moet bestaan uit de hierboven beschreven 'topgebieden', waarbinnen optimalisatie van natuurbeheer wordt nagestreefd. Dergelijke topgebieden hoeven niet per definitie een status als reservaat te bezitten, maar zullen dat in de praktijk wel vaak hebben. Het is echter ook mogelijk om een dergelijk topgebied te creëren in samenwerking met agrariërs, mits aan alle hieronder gestelde criteria is voldaan.

De topgebieden voldoen aan de volgende criteria:

- leefgebied met een hoge biodiversiteit (minimaal 6 prioritaire weidevogelsoorten en andere (avi)fauna);
- hoge dichtheid aan prioritaire weidevogels (minimaal 20 broedparen grutto per 100 ha en/of minimaal 40 broedparen prioritaire weidevogels per 100 ha);
- aanwezigheid bedreigde soorten als watersnip, kemphaan en/of zomertaling;
- voldoende reproductie (1,0 jong per paar per jaar).
- voldoende geschikt foerageergebied voor kuikens (minimaal 1,4 hectare per gruttopaar).

Binnen topgebieden dienen de volgende maatregelen te worden toegepast:

- Hoge waterpeilen (voorjaarswaterstanden van 0-20 cm beneden maaiveld);
- Wezenlijk aandeel plasdras (30-60%) met delen die tot in mei-juni plasdras staan;
- Belangrijke delen met laat maaibeheer (na 1-15 juli) en schrale kruidenrijke habitattypen deels in overgang naar zeggenvegetaties;
- Bemesting aangepast aan schrale vegetatietypen;
- Delen vanaf juni/juli met extensieve beweiding;
- Behoud of ontwikkeling van oude graslandtypen;
- Beheer geheel afgestemd op weidevogels inclusief soorten die leven in extensieve habitattypen;
- Open gebied (geen bosschages, geen bebouwing of (spoor)wegen; rietranden zijn deels mogelijk);
- Rust en stilte gedurende het broedseizoen (1 maart – 15 juli);
- Predatie beperken door preventieve maatregelen zoals door langdurige inundaties van grote gebiedsdelen, waardoor muizenbestanden in lage dichtheden gehouden worden. Daarnaast voor soorten waarvoor dat effectief mogelijk is, beheer van predatoren op basis van het faunabeheerplan.

Agrarische gebieden

Het overgrote deel van de kerngebieden zal bestaan uit agrarische gebieden die leefgebied bieden aan soorten van vochtige slotenrijke graslanden. Voor deze soorten geldt in veel gebieden in Utrecht dat ze in aantal zijn afgenomen doordat de reproductie te laag is (o.a. grutto, tureluur etc.). Daarom zal het agrarische gebied binnen de weidevogelkerngebieden voor deze soorten geoptimaliseerd worden (behoud en versterking vochtige slotenrijke graslandgebieden). Hiervoor kunnen

beheertypen worden ingezet waarin verweving met agrarisch gebruik mogelijk is. Soorten die ook in andere habitats voorkomen profiteren hiervan mee: o.a. kievit, slobeend, veldleeuwerik en graspieper.

De agrarische gebieden grenzen bij voorkeur aan de topgebieden/reservaten, zodat het beleid integraal kan zijn (waterpeilen, openheid, infrastructuur, graslandbeleid, predatorenbeheer). In deze gebieden dient agrarisch beheer en natuurbeheer verweven te worden. Beleid en beheer worden gestuurd in een optimale vorm, zodat de duurzaamheidsnorm (door voldoende hoge reproductie) gehaald wordt.

Van groot belang in deze gebieden is een goede samenwerking tussen (reservaat)-beheerder en agrariërs en tussen agrariërs onderling in de vorm van een collectief beheerplan. Het resulterende mozaïekbeheer moet van hoge kwaliteit zijn. Het beleid in deze gebieden moet integraal corresponderen met het inrichtingsbeleid. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in Eemland (reservaten van Natuurmonumenten, Maatpolder en Noordpolder te Veld, samen met omringende agrarische gebieden die vallen onder ANV Ark en Eemlandschap) en in het noordwesten van Utrecht (Staatsbosbeheerreservaat Demmerik-Donkereind in samenwerking met ANV De Utrechtse Venen in het aangrenzende agrarische gebied). De agrarische gebieden hebben met name een belangrijke functie voor soorten als grutto, tureluur, kievit en slobeend.

De agrarische gebieden binnen kerngebieden moeten voldoen aan de volgende criteria:

- minimaal 10 broedparen grutto per 100 ha en/of minimaal 20 broedparen prioritaire weidevogelsoorten per 100 ha;
- hoge biodiversiteit (minimaal 4 prioritaire weidevogelsoorten);
- voldoende reproductie (1,0 jongen per broedpaar per jaar);
- voldoende kuikenland (minimaal 1,4 hectare per gruttopaar).

Binnen de agrarische gebieden dienen de volgende maatregelen te worden toegepast:

- Hoge waterpeilen (voorjaarswaterstanden van 20-40 cm beneden maaiveld), binnen het kerngebied kunnen verschillen in peilen mogelijk zijn als hier aanleiding toe is;
- Deel van het gebied plasdras (ca. 5-10%);
- Flauwe taluds op strategische plaatsen om langs randen en kruidenrijkere zone voor pullen te krijgen (op klei);
- Brede (minimaal drie meter), botanische kruidenrijke randen voor pullen op veen;
- Percelen met laat maaibeheer met aangepaste bemesting;
- Mozaïekbeheer met een belangrijk aandeel (ca. 15%) kuikenland, afgestemd op het aantal grutto's;
- Een deel van het graslandareaal betreft oude (>10 jaar) structuurrijke graslanden;

- Geen of maximaal zeer klein deel maïsteelt;
- Open gebied: zo min mogelijk opgaande begroeiing en infrastructuur;
- Predatorenbeheer voor soorten waarvoor dat effectief mogelijk is.

Om het huidige spanningsveld tussen weidevogelbescherming en landbouwwerkzaamheden te verkleinen wordt aangeraden om in het kader van de flora- en faunawet een gedragscode voor landbouwwerkzaamheden op te stellen. Binnen de weidevogelkerngebieden dienen de agrariërs zich dan ook aan deze gedragscode te houden.

Agrarisch gebied buiten weidevogelkerngebieden
In het overige (onbeheerde) agrarische gebied wordt geadviseerd om beleid te voeren voor algemene natuurkwaliteit. Deze gebieden zijn echter niet essentieel voor het behoud van duurzame weidevogelpopulaties.

Integraal ruimtelijk beleid
Uit de interviews met betrokken partijen is gebleken dat meerdere partijen integraal beleid als noodzakelijk zien voor het duurzaam voortbestaan van weidevogelpopulaties. Binnen weidevogelkerngebieden dient het beleid daarom integraal gestalte te krijgen. Hierin is ruimtelijk beleid van belang (waterpeilen, openheid, predatiebestrijding) dat als een vorm van collectief beheer het beheer voor weidevogels kan optimaliseren. Het is ten zeerste aan te raden om compensatiebeleid bij infrastructurele ontwikkelingen onderdeel uit te laten maken van het ruimtelijke beleid.

Monitoring
Na selectie en indeling van de weidevogelkerngebieden adviseren wij om binnen deze gebieden jaarlijks volgens eenzelfde methode een vlakdekkende telling van de aanwezige broedparen van weidevogels uit te voeren. Zodoende kan de effectiviteit van het toegepaste beheer en beleid getoetst worden aan de aantalsontwikkelingen binnen de betreffende gebieden.

4.3.2 Waar kunnen weidevogelkerngebieden liggen in Utrecht?

weidevogelkerngebieden dienen geselecteerd te worden op basis van de volgende criteria:
1. Hoge weidevogeldichtheid;
2. Voldoende hoge reproductie;
3. Optimalisatie kwaliteit beheer in mozaïek;
4. Mogelijkheden tot efficiënte inzet van het budget.

De primaire selectie van de zoekgebieden voor weidevogelkerngebieden vindt plaats aan de hand van het eerste criterium. Op basis van de verspreiding van prioritaire weidevogels binnen de provincie Utrecht en de dichtheid van territoria in specifieke gebieden, zijn kansrijke zoekgebieden geselecteerd (kaart 4.1). Binnen deze zoekgebieden wordt in een volgende fase (uiteindelijke visie) op basis van criteria 2 t/m 4 de definitieve begrenzing vastgelegd. Het is van groot belang dat ruim 75% van

de in 2009/2010 getelde gruttobroedparen binnen de in kaart 4.1 en 4.2 weergegeven zoekgebieden voor weidevogelkerngebieden valt. Uiteindelijk moet namelijk binnen de definitief aangewezen weidevogelkerngebieden minimaal 75% van de huidige gruttopopulatie behouden worden (§4.2).

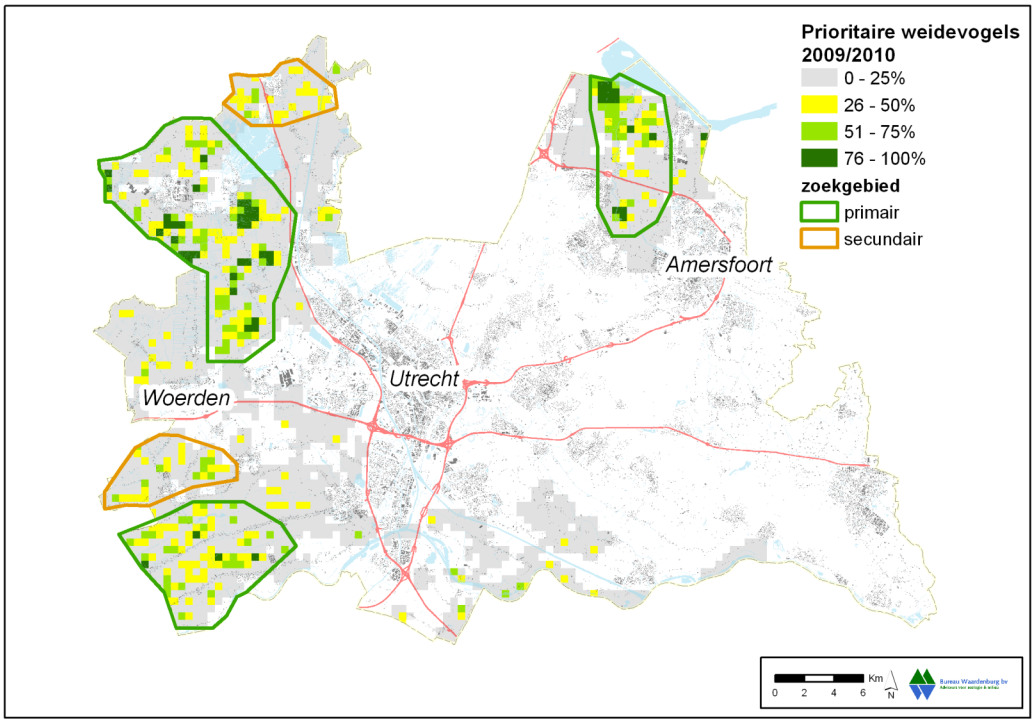

Kaart 4.1 *De groen en oranje omlijnde gebieden representeren respectievelijk primaire en secundaire zoekgebieden voor weidevogelkerngebieden. De secundaire zoekgebieden hebben minder hoge dichtheden, maar kunnen indien gewenst/noodzakelijk toegevoegd worden aan de primaire zoekgebieden. De zoekgebieden representeren kansrijke gebieden waarbinnen (op basis van gebiedsspecifieke kenmerken) uiteindelijke de definitieve weidevogelkerngebieden zullen worden aangewezen. De begrenzing van de primaire en secundaire zoekgebieden is gebaseerd op de verdeling van de aantallen prioritaire weidevogels (op de kaart) en specifiek grutto's (kaart 4.2) binnen de provincie Utrecht in 2009/2010.*

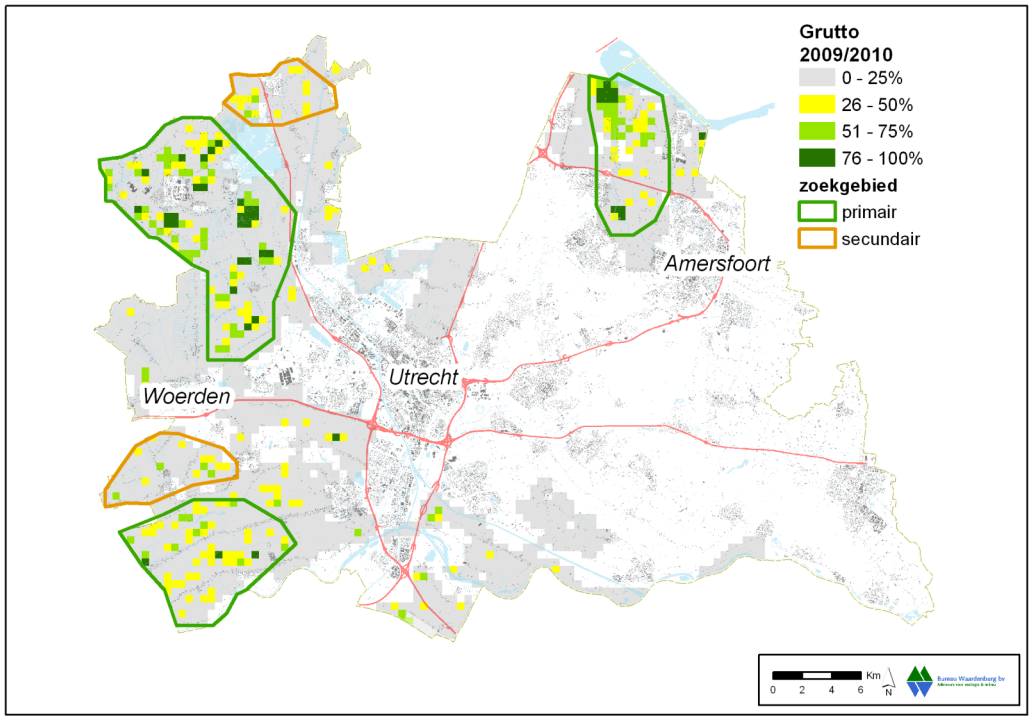

Kaart 4.2 *De groen en oranje omlijnde gebieden representeren respectievelijk primaire en secundaire zoekgebieden voor weidevogelkerngebieden. De secundaire zoekgebieden hebben minder hoge dichtheden, maar kunnen indien gewenst/noodzakelijk toegevoegd worden aan de primaire zoekgebieden. De zoekgebieden representeren kansrijke gebieden waarbinnen (op basis van gebiedsspecifieke kenmerken) uiteindelijke de definitieve weidevogelkerngebieden zullen worden aangewezen. De begrenzing van de primaire en secundaire zoekgebieden is gebaseerd op de verdeling van de aantallen prioritaire weidevogels (kaart 4.1) en specifiek grutto's (op de kaart) binnen de provincie Utrecht in 2009/2010.*

5 Literatuur

Alleyn, W.F., van den Bergh, L.M.J., Braaksma, S.J., ter Haar, J.F.A., Jonker, D.A., Leys, H.N. & J. van der Straaten, 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Publicatie van de stichting voor vogelstudie en vogelbescherming te Utrecht. Van Gorcum, Assen.

Beintema, A., Moedt, O. & D. Ellinger, 1995. Ecologische atlas van de Nederlandse weidevogels. Schuyt & Co, Haarlem.

Bijlsma, R.G., Hustings, F. & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.

Boerema, L. 2010. Teksten Flora- en faunawet c.a. Editie 2011. SDU Uitgevers bv, Den Haag.

Communicatieproject Rijk Weidevogellandschap, 2009. Informatieblad weidevogels en peilbeheer. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Dekker J. 2009. Verscheidenheid aan indicatoren voor weidevogels. De Levende Natuur 110: 173-177.

van Dijk, A., Boele, A., Hustings, F., Koffijberg, K. & C. Plate, 2010. Broedvogels in Nederland in 2008. Sovon-monitoringrapport 2010/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

van Duijvenboden, A. &_L. Kramer, 2009. Collectief weidevogelbeheerplan Lopikerwaard Kwantitatieve, verkorte versie. Duijvenboden Natuur.

Foppen, R., J. Graveland, M. de Jong & A. Beintema, 1998. Naar levensvatbare populaties moerasvogels. Vertaling van ruimtelijke samenhang en kwaliteit van moerassen in duurzaamheidsnormen voor moerasvogels. IBN-rapport 393. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.

Gebiedscoördinatieteam Eemland, Collectief Beheerplan Eemland Weidevogelbeheer 2010. Gebiedscoördinatieteam Eemland, Bunschoten.

Gebiedscoördinatie Gouwe Wiericke, 2009. Collectief weidevogel beheerplan Stichting Gebiedscoördinatie Gouwe Wiericke.

Gedeputeerde Staten Fryslân, 2006. Werkplan Weidevogels in Fryslân 2007-2013.

Gedeputeerde Staten van Utrecht, 2010. Provinciaal blad 2010, 47.

Gedeputeerde Staten van Utrecht, 2010. Natuurbeheerplan provincie Utrecht 2011.

Groen, F.M. van, 2009. Broedvogels in de Bovenlanden Mijdrecht, de Bovenlanden Wilnis, De Meije en Polder Mijnden. Van der Goes en Groot, Kwintsheul/Alkmaar.

Groen, N.M. & L, Hemerik, 2002. Reproductive succes and survival of Black-tailed Godwits Limosa limosa in a declining local population in The Netherlands. Ardea 90 (2): 239-248.

Heemskerk, P., 2011 Reservaat en Boerenland: weidevogels vergeleken. De Levende Natuur, in pres.

Jensen, F.P., A. Béchet & E. Wymenga (Compilers) 2008. International Single Species Action Plan fr the Conservation of Black-tailes Godwit *Mimosa l. Mimosa* & *L. L. Islandica.* AEWA Technical Series No. 37. Bonn, Germany.

Jonkers, D.A., 2010. resultaten van broedvogelinventarisaties in delen van de Noordpolder te Veld, Maatpolder (Eemnes) en object de Slaag in de Polder Zeldert (Hoogland) in 2009. Vogelwerkgroep Het Gooi en omstreken Hilversum,Hilversum.

Kalkhoven, J.T.R., R.C. van Apeldoorn & R.P.B. Foppen, 1995. Fauna en natuurdoeltypen; minimumoppervakte voor kernpopulaties van doelsoorten zoogdieren en vogels. IBN-rapport 193. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.

Kleijn, D., Lamers, L., van Kats, R., Roelofs, J. & R. van 't Veer, 2009. Ecologische randvoorwaarden voor weidevogelsoorten in het broedseizoen. Resultaten van een pilotstudie in het Wormer- en Jisperveld. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. rapport DK nr. 2009/dk103, Ede.

Kleijn, D., Berendse, F., Verhulst, J., Roodbergen, M., Klok, C. & R. van 't Veer, 2008. Ruimtelijke dynamiek van weidevogelpopulaties in relatie tot de kwaliteit van de broedhabitat – welke factoren beïnvloeden de vestiging van weidevogels? Directie kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Rapport DK nr. 2008/091, Ede.

Koffijberg, K. & C. van Turnhout, 2008. Vogelbalans 2008. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Kuiper, M. & G. van Zuijlen, 2009. Mozaïek op Maat Utrecht: Giebiedsrapportages 2009. Natuurbeleven en ANV De Utrechtse Venen.

Van Miltenburg, J., R. Faber & A. Van Duijvenboden, 2010a. Mozaïek op Maat Utrecht. Veelzijdig Boerenland en Landschap Erfgoed Utrcht, Haarlem.

van Miltenburg, J., van 't Veer, R. & M. Kuiper, 2010b. Weidevogels en weidevogelbeheer in Eemland in kaart gebracht. Rapport: Veelzijdig Boerenland, Van 't Veer & De Boer – Ecologisch Advies- en Onderzoeksbureau en NatuurBeleven bv.

Oosterveld E.B. & W. Altenburg, 2005. Kwaliteitscriteria voor weidevogelgebieden, met toetslijst. (tweede druk) A&W-rapport 412. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.

van Paassen, A. & W. Teunissen, 2010. Weidevogelbalans 2010. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Peek, P., & W. Dijkman, 2010. Collectief weidevogelbeheerplan Eiland van Schalkwijk. Agrarische Natuur en Landschapsvereniging Kromme Rijn Streek, Werkhoven.

Piersma, T. & H. Olff, 2010. De Nederlandse biodiversiteit is met verder polderen niet te herstellen. De Levende Natuur 111 (6): 238-242.

Provincie Utrecht, 2009. Begrenzing van agrarische beheertypen in het Natuurbeheerplan provincie Utrecht. Provincie Utrecht, Utrecht.

Provincie Utrecht, 2010. Landbouwvisie Provincie Utrecht, duurzame groei in een aantrekkelijk landschap.

Provincie Utrecht, 2010. Provinciaal Waterplan 2010-2015, richting robuust.

Provincie Zuid-Holland, 2010. Visie op Zuid-Holland, Structuurvisie, ontwikkelen met schaarse ruimte. Vastgesteld door Prvinciale Staten van Zuid-Holland op 2 juli 2010.

Reijnen M.J.S.M. & R.B.P. Foppen, 1991. Effect van wegen met autoverkeer op de dichtheid van broedvogels; hoofdrapport. IBN-rapport 91/1. DLO-instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.

Scharringa, C.J.G., 2011. Weidevogelgebieden in Noord-Holland. Landschap Noord-Holland. afd Onderzoek en Advies.

Schekkerman, H. & W. Teunissen, 2006. Predatie: een probleem erbij voor onze weidevogels? De Levende Natuur 107 (3): 121-125.

Schook, H., 2009. Collectief weidevogelbeheerplan ANLV Vechtvallei. Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging Vechtvallei, Abcoude.

Schoon, R. 2008. Faunabeheerplan 2009-2014. Faunabeheereenheid Utrecht, Veenendaal.

Schotman, A.G.M., Kiers M.A. & Th. C.P. Melman, 2007. Onderbouwing Grutto-geschiktheidskaart; Ten behoeve van Grutto-mozaïekmodel en voor identificatie van weidevogelgebieden in Nederland. Alterra-rapport 1407, Alterra, Wageningen.

SOVON, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij en European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

SOVON, 1989. Kwalitatieve beschrijving van de ontwikkeling van de broedvogelstand van weidevogels in de periode 1978-1988. SOVON-rapport 89/02. SOVON, Beek-Ubbergen.

Stichting Coördinatie Subsidiestelsel Natuur en Landschap in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, 2010. Collectief WeidevogelBeheerPlan Alblasserwaard / Vijfheerenlanden Beheerjaar 2011. Stichting SNL Alblasserwaard / Vijfheerenlanden, Goudriaan.

Terlouw, R.J.S. & W.J.R. de Wijs, 1990. Weidevogelonderzoek in het landinrichtingsgebied Eemland 1989. i.o.v. Directie Beheer Landbouwgronden; Landinrichtingsdienst; Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer, Utrecht.

Teunissen W.A., Altenburg W. & Sierdsema H. 2005. Toelichting op de Gruttokaart van Nederland 2004. SOVON-onderzoeksrapport 2005/04. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. A&W-rapport 668. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.

van ’t Veer, R., Raes, N. & C.J.G. Scharringa 2010. Weidevogels in Noord-Holland; ecologie, beleid en ontwikkelingen. Landschap Noord-Holland; Van ’t Veer & De Boer Ecologisch Advies- en Onderzoeksbureau.

Verboom, J., P.C. Luttikhuizen & J.T.R. Kalkhoven, 1997. Minimumarealen voor dieren in duurzame populatienetwerken. IBN-rapport 259. Instutuut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.

van der Winden, J., R. Foppen & R.M.G. van der Hut, 2002. Provinciale streefwaarden moerasvogels. Rapport nr. 01-129. Bureau Waardenburg bv, Culemborg

van der Winden J. & F. Ellenbroek, 1995. Populatieschattingen en aantalsverloop van zeldzame broedvogels en kolonievogels in de provincie Utrecht in heden en verleden. In: Werkgroep Vogelinventarisatie Utrecht. Utrechtse broedvogels in 1993. Vogelwacht Utrecht, Utrecht.

Van Zuijlen, G., 2010. Collectief weidevogelbeheerplan Utrechtse Venen, 2009. Agrarische Natuur/ en landschapsvereniging De Utrechtse Venen, Kockengen.

Bijlage 1 Gebruikte termen en afkortingen

Natuurgebied

Gebieden die zijn begrensd met een hoofdfunctie natuur. Deze gebieden gelden als gerealiseerd natuurgebied als ze zijn verworven door 1) een terreinbeherende organi–satie 2) als er particulier natuurbeheer is gerealiseerd.

Beheersgebied

Gebieden met hoofdfunctie landbouw, waar de subsidie–regeling agrarisch natuurbeheer (SAN; nu SNL) is open–gesteld.

SNL

Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer; vervangt Programma Beheer.

Nederland kent een uitgebreid stelsel van subsidies voor natuur- en landschapsbeheer (SNL). Agrariërs die land–bouwgrond beheren en eigenaren, erfpachters of gebruiksgerechtigden van karakteristiek bos of natuur–terreinen in Nederland kunnen een vergoeding krijgen voor het natuurvriendelijke beheer van hun grond. Hier–voor was er de afgelopen jaren het Programma Beheer (de (provinciale) subsidieregelingen (agrarisch) natuur–beheer). Vanaf 2010 is het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL), hiervoor in de plaats gekomen.

Belangrijke wijziging is dat er afgestapt wordt van afrekenen op resultaat, bijvoorbeeld het aantal getelde nesten. De vergoeding wordt nu gebaseerd op het gevoerde beheer. Ook is er beter maatwerk per gebied, gericht op effectiever (agrarisch) natuur- en land–schapsbeheer. De provincie bepaalt in welke gebieden beheerders subsidie kunnen krijgen voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer via SNL. Zij maakt hiervoor een Natuurbeheerplan waarin de natuurbeheer- en land–schapstypen voor alle percelen en terreinen vastliggen.

Natuurgebiedsplan

Provinciaal plan waarin staat welke typen natuur- en landschapsbeheer subsidiabel zijn (in de subsidie–regeling natuurbeheerplan genoemd).

Collectief beheerplan

Regionaal plan, opgesteld door plaatselijke beheerders, waarin het beoogde natuur- en landschapsbeheer is weergegeven. Gaat vooraf aan subsidieaanvraag.

Weidevogelkerngebied	Begrensd gebied binnen provincie Utrecht, waarin de belangrijkste weidevogelpopulaties voorkomen en in de toekomst duurzaam worden behouden.
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied; provinciaal budget voor beheer.
SBB	Staatsbosbeheer
NM	Vereniging Natuurmonumenten
ANV	Agrarische Natuurvereniging
Programma Beheer	Voormalig stelsel van subsidieregelingen voor natuur- en landschapsbeheer (SAN en SN).
SAN	(voormalige) Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer
SN	(voormalige) Subsidieregeling natuurbeheer
TBO	Terreinbeherende organisatie
Grid	Een denkbeeldig raster van 500 x 500 meter dat gebruikt is voor het berekenen van aantallen weidevogels in vergelijkbare eenheden.

Bijlage 2 Geïnterviewde organisaties

Faunabeheereenheid Utrecht
Vereniging Natuurmonumenten
Staatsbosbeheer
Utrechts Landschap
Vogelbescherming Nederland
Vogelwacht Utrecht

Agrarische Natuurverenigingen (ANV's):
De Utrechtse Venen
De Lopikerwaard en omstreken
Ark en Eemlandschap
Kromme Rijnstreek
Lange Ruige Weide
Den Hâneker

Veelzijdig Boerenland

Landschap Erfgoed Utrecht

Bijlage 3 Opengestelde beheerpakketten

Overzicht van de opengestelde weidevogelpakketten (2010) uit de Subsidieverordening natuur- en landschapsbeheer (onderdeel agrarisch natuurbeheer) in de provincie Utrecht (Provinciaal blad 2010, 47).

Indexcode beheerpakket	*Pakketomschrijving*
A01.01.01	**Weidevogelgrasland met een rustperiode**
A01.01.01a	Rustperiode 1 april tot 1 juni
A01.01.01b	Rustperiode 1 april tot 8 juni
A01.01.01c	Rustperiode 1 april tot 15 juni
A01.01.01d	Rustperiode 1 april tot 22 juni
A01.01.01e	Rustperiode 1 april tot 1 juli
A01.01.01f	Rustperiode 1 april tot 15 juli
A01.01.01g	Rustperiode 1 april tot 1 augustus
A01.01.02	**Weidevogelgrasland met voorweiden**
A01.01.02a	Voorweiden 1 mei tot 15 juni
A01.01.02b	Voorweiden 8 mei tot 22 juni
A01.01.03	**Plas-dras**
A01.01.03a	Inundatieperiode 15 februari tot 15 april droog
A01.01.03b	Inundatieperiode 15 februari tot 15 mei droog
A01.01.03c	Inundatieperiode 15 februari tot 15 juni droog
A01.01.03d	Inundatieperiode 15 februari tot 1 augustus droog
A01.01.04	**Landbouwgrond met legselbeheer**
A01.01.04a1	Legselbeheer op grasland 35-50 broedparen
A01.01.04a2	Legselbeheer op grasland 50-75 broedparen
A01.01.04a3	Legselbeheer op grasland 75-100 broedparen
A01.01.04a4	Legselbeheer op grasland 100 broedparen
A01.01.04b	Legselbeheer op bouwland
A01.01.05	**Kruidenrijk weidevogelgrasland**
A01.01.05	Kruidenrijk weidevogelgrasland
A01.01.06	**Extensief beweid grasland weidevogelgrasland**
A01.01.06	Extensief beweid grasland weidevogelgrasland

Overzicht van de opengestelde weidevogelpakketten (2010) uit de Subsidieverordening natuur- en landschapsbeheer (onderdeel natuurbeheer) provincie Utrecht.

N13	**Vogelgraslanden**
N13.01	Vochtig weidevogelgrasland

Bijlage 4 Activiteiten van Nederland ter bescherming van de grutto

Tabel B4.1 Actiepunten voor Nederland en aangrenzende gebieden in Duitsland en België ten aanzien van de bescherming van de grutto (Jensen et al. 2008).

Results	**National activities**	**Priority**	**Time Scale**	**Responsible organisation**
Degradation of breeding habitat quality and habitat loss has stopped	1) Prevent further habitat loss in key breeding area to urbanisation, infra-structure and other planning, and loss of openness of the landscape. Implement this kind of protection in national legislation	High	Short	National Government/ Local authorities
	2) Prevent loss (such as turning wet grassland into maize fields) and degradation of permanent grasslands important to breeding BTG	High	Medium	National Government/ Local authorities
	3) Improvement of management of protected areas by taking into account the habitat requirements of the BtG.	High	Medium	National Government/ Local authorities
Low productivity caused by agricultural practice is significantly reduced	1) Support biodiversity-sensitive management (including appropriate grazing and/or mowing regimes for the BtG) of important breeding habitats through AES in order to promote chick survival.	Essential/ high	Immediate /short	National Government, National Nature Protection Agency
	2) Take BtG interests into account in the management of grassland nature reserves.	High	Short	National Government/ Local authorities
	3) Maintaining/re-introducing grassland areas with optimal groundwater level to secure food availability for adults and chicks	Essential/ high	Immediate /short	National Government, National Nature Protection Agency
	4) Maintaining/re-introducing the openness of the landscape (and thereby also reduce predation)	High	Short	National Government/ Local authorities

Bijlage 5 Technische achtergrond bij tabel 4.1

Tabel B5.1 Voor alle weidevogelsoorten is de benodigde grootte van een kernpopulatie weergegeven evenals de daarmee samenhangende minimale omvang van het kerngebied in geval van optimale habitatkwaliteit. De gebruikte gegevens uit Kalkhoven et al. 1995 zijn gebaseerd op de Natuurdoeltypen: laagveengebied nat schraalgrasland en laagveengebied grasland. Bij gebrek aan kwantitatieve gegevens is voor sommige soorten op basis van gegevens van gelijkende soorten een inschatting gemaakt van de grootte van de kernpopulatie en het kerngebied. De provincie Utrecht is één van de zes Nederlandse provincies die van belang zijn voor weidevogels wat inhoud dat Utrecht van alle soorten minimaal één kernpopulatie zou moeten ondersteunen.

Soort	Kernpopulatie minimaal aantal vrouwtjes (Kalkhoven *et al.*1995)	Kernpopulatie voor draagkracht (Foppen *et al.* 1998)	Kernpopulatie voor draagkracht analoog	Omvang kerngebied in geval van optimale kwaliteit habitat (ha)	Benodigd aantal kernpopulaties in Nederland(g)
Grutto	20	-	200	400d	5
Tureluur	20	-	200	2000d	5
Watersnip	20 (100a)	200	-	5000e	5
Kemphaan	20	-	200	1000d	5
Kievit	-	-	200	5000-20000f	5
Scholekster	-	-	200	20000?-200000?f	5
Wintertaling	-	-	40	200-1000f	5
Zomertaling	20a	40	-	1000e	5
Slobeend	20	-	40	200-1000f	5
Kuifeend	-	-	60b	300-1500f	5
Krakeend	-	-	40	200-1000f	5
Veldleeuwerik	-	-	120c	600-3000f	5
Graspieper	-	-	120c	600-3000f	5
Gele kwikstaart	-	-	120c	600-3000f	5

a = Foppen *et al.* 1998

b = afgeleid van krooneend in Foppen *et al.* 1998

c = afgeleid van blauwborst in Foppen *et al.* 1998 op basis van de levensduur van de soort afgeleid van http://www.vogeltrekstation.nl/longevity-list-roland-staav

d = berekend door de waarde in kolom Kernpopulatie voor draagkracht analoog te vermenigvuldigen met de waarde oer reproducerende eenheid uit Kalkhoven *et al.* 1995.

e = Foppen *et al.* 1998

f = analoge inschatting op basis van territoriumgrootte uit Sierdsema 1995

g = inschatting op basis van gegevens uit Foppen *et al.* 1998

Bureau Waardenburg bv
Adviseurs voor ecologie & milieu
Postbus 365, 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345-512710, Fax 0345-519849
E-mail info@buwa.nl, www.buwa.nl